

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ
ҲУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА
ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ
ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

МИЛЛИЙ ҒОЯ МАЪНАВИЯТ АСОСЛАРИ ВА ҲУҚУҚ ТАЪЛИМИ

**Миллий ғоя ва маънавият асослари
фанларининг инновацион тараққиёти
ва стратегиялари**

**МОДУЛИ БЎЙИЧА
ЎҚУВ-УСЛУБИЙ
МАЖМУА**

ТОШКЕНТ-2019

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР КАДРЛАРИНИ ҚАЙТА
ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ ТАШКИЛ
ЭТИШ БОШ ИЛМИЙ - МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ
МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

**“МИЛЛИЙ ҒОЯ, МАЪАНВИЯТ АСОСЛАРИ ВА ҲУҚУҚ
ТАЪЛИМИ”
йўналиши**

**“МИЛЛИЙ ҒОЯ, МАЪАНВИЯТ АСОСЛАРИ ВА
ҲУҚУҚ ТАЪЛИМИ ФАНЛАРИНИНГ
ИННОВАЦИОН ТАРАҚҚИЁТИ ВА
СТРАТЕГИЯЛАРИ”
модули бўйича**

Ў Қ У В – У С Л У Б И Й М А Ж М У А

Тошкент - 2019

Модулнинг ўқув-услубий мажмуаси Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими ўқув-методик бирлашмалари фаолиятини Мувофиқлаштирувчи кенгашининг 2019 йил 18 октябрдаги 5 – сонли баённомаси билан маъқулланган ўқув дастури ва ўқув режасига мувофиқ ишлаб чиқилган.

Тузувчилар: Низомий номли ТДПУ доцентлари
М.А.Собирова, Х.С.Жуманиёзов.

Тақризчилар: “Худжандский государственный университет имени академика Бободжона Гафурова” д.ф.н. профессор А.Х.Пулотов
Низомий номли ТДПУ профессори К.Ж. Туленова

Ўқув-услубий мажмуа ТДПУ Кенгашининг 2019 йил 30 августдаги 1/3.5.- сонли қарори билан нашрга тавсия қилинган.

МУНДАРИЖА

I. ИШЧИ ДАСТУР	5
II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТРЕФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ	13
III. НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ	18
IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ	88
V. КЕЙСЛАР БАНКИ.....	94
VI. ГЛОССАРИЙ	100
VII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ.....	103

I. ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

Дастур Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4732-сонли, 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли, 2019 йил 27 августдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сонли Фармонлари, шунингдек 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ–2909-сонли Қарорида белгиланган устувор вазифалар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касб маҳорати ҳамда инновацион компетентлигини ривожлантириш, соҳага оид илғор хорижий тажрибалар, янги билим ва малакаларни ўзлаштириш, шунингдек амалиётга жорий этиш кўникмаларини такомиллаштиришни мақсад қилади.

Дастур доирасида берилаётган мавзулар тингловчилар педагог кадрларга қўйиладиган давлат талабларини, таълим хизматларини кўрсатиш борасидаги илғор хорижий тажрибалар, замонавий инновацион таълим технологиялари ва уларнинг турларини билишлари, тингловчи шахси ва унинг хусусиятини ҳисобга олган ҳолда таълимда индивидуал, интегратив ва дифференциал ёндошувга эришувлари, ахборот технологияларидан таълим – тарбия жараёнида самарали фойдалана олиш кўникмаларига эга бўлишларини таъминлашга қаратилган.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

“Миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими фанларининг инновацион тараққиёти ва стратегиялари” модулининг мақсади: тингловчиларда миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълимининг тараққиёт тенденциялари ва инновацияларга назарий ва касбий тайёргарликни таъминлаш ва янгилаш, касбий компетентликни ривожлантириш асосида таълим-тарбия жараёнларини самарали ташкил этиш ва бошқаришга оид билим, кўникма ва малакаларни шакллантиришга қаратилган.

Тингловчиларни миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими бўйича мутахассис кадрлар тайёргарлигига қўйиладиган талаблар, миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими таълимининг тараққиёт тенденциялари ва инновациялари, фаннинг долзарб муаммолари ва

замонавий концепциялари, фандаги анъанавий ва янги йўналишлар мазмунини ўрганишга йўналтиришдан иборат.

Модулни ўзлаштиришга қўйиладиган талаблар:

Тингловчи:

- Маънавият ва миллий ғоянинг узвий бирлиги ва ўзаро алоқадорлигини;
- Миллий ғоянинг тарихий ва фалсафий илдизларини;
- мустақиллик ва “миллий ғоя” концепциясининг ишлаб чиқилиши моҳиятини;
- ҳозирги давр: миллий ғоя муаммосига янгича ёндашувларни;
- ёшлар онги ва руҳиятига миллий ғояни сингдиришда ғоявий тарбиянинг ўрни ва мақсадини;
- миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълимининг тараққиёт тенденциялари ва етакчи концепциясини;
- миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими фанларини ўқитишда инновацион педагогик технологияларни қўллашнинг назарий жиҳатларини;
- миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими фанларини ўқитишда узвийлик ва узлуксизлигини;
- миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими фанларини ўқитишнинг асосий муаммоларини;
- миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими йўналиши бўйича мутахассис кадрлар тайёргарлигига қўйиладиган талабларнинг ўзига хосликларни *билиши* керак.

Тингловчи:

- миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими фанларини ўқитишнинг энг сўнгги технологияларини таълим жараёнида қўллаш;
- миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими дарсларида талабаларнинг фаоллигини оширишга хизмат қиладиган интерфаол таълим шакллари, методлари ва воситаларидан самарали фойдаланиш;
- миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими фанларини ўқитишда талабаларда мустақил дунёқарашни шакллантириш;
- талабаларнинг мустақил ишларини ташкил қилиш;
- бугунги ундаги ғоявий-сиёсий жараёнларни назарий жиҳатдан таҳлил қила олиш;
- миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими фанларини ўқитиш бўйича ахборотларни жамлаш ва қайта ишлаш;
- таълим-тарбия жараёнида кутилаётган натижаларни башорат қилиш, идентив ўқув мақсадларини шакллантириш;

– миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими фанларига оид манбаларни ахборот технологиялари воситасида таҳлил этиш *кўникмаларига эга бўлиши лозим.*

Тингловчи:

– миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими йўналиши ўқитувчисининг педагогик фаолиятини лойиҳалаштириш;

– миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими йўналишига оид фанларни ўқитишда илмий-методик адабиётлардан фойдалана олиш;

– фанга оид манбаларни таҳлил этишда назарий ва методик адабиётлардан фойдалана билиш;

– модератор ўқитувчиларнинг илғор иш тажрибаларини ўрганиш асосида ўзининг педагогик фаолиятини такомиллаштириш, касбий сифатларини ривожлантириш;

– миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими йўналишидаги фанларни ўқитиш жараёнида талабаларнинг билимларини ҳолисона баҳолаш механизмларини, рейтинг назоратда қўллашга қаратилган дидактик воситалар: стандарт ва ностандарт тестлар ҳамда ўқув топшириқлари мажмуасини ишлаб чиқиш;

– миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими йўналишидаги фанларни ўқитиш жараёнида талабаларнинг мустақил иш ва ижодий изланишларини ташкил этиш, уларга раҳбарлик қилиш;

– квалиметрик назорат технологиясидан фойдаланиш;

– талабалар билимини баҳолаш ва ўз-ўзини назорат қилиш технологиялари амалга ошириш каби *малакаларига эга бўлиши лозим.*

Тингловчи:

– “миллий ғоя” концепциясида акс этган талаб ва ғоялардан педагогик фаолиятда фойдалана олиш;

– миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими йўналишидаги фанларни ўқитиш воситасида талабаларда илмий дунёқарашни ва ижодий фикрлашни ривожлантириш;

– миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими бўйича ташкил этиладиган машғулотларда инновацион ва ахборот технологияларнинг энг муносиб ва ўринли шакл ва усулларини топиш ва амалиётга татбиқ эта олиш;

– миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими фанлари дарсларида талабаларнинг фаоллигини оширишга хизмат қиладиган интерфаол таълим шакллари, методлари ва воситаларидан педагогик амалиётда самарали фойдаланиш;

– талаба ва ўқувчиларнинг оғзаки ҳамда ёзма нутқ маданиятини оширишга оид шакл ва усуллар тизимидан амалий фаолиятда фойдалана олиш;

– квалиметрик жараённи ташкил этиш ва ўтказиш;

– талабалар билимини баҳолаш ва ўз-ўзини назорат қилиш ҳамда педагогик фаолиятда қўллай олиш *компетенцияларига эга бўлиши лозим.*

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

Модул мазмуни ўқув режадаги “Ўзбекистоннинг миллий тикланишдан миллий юксалиш босқичида олий таълим вазифалари”, “Олий таълимда Миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими фанларини ўқитиш методикаси” ва “Педагогик квалиметрия” ўқув модуллари билан узвий боғланган ҳолда тингловчиларнинг соҳага оид компетентлик даражасини ривожлантиришга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълим самарадорлигини оширишдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар таълим сифатини ошириш, ўқув-тарбия жараёнини модернизациялашда инновацияларнинг ўрни ва уларни мақсадли йўналтиришга оид зарурий билим, кўникма ва малакаларни ўзлаштирадилар ҳамда олий таълим муассасаси амалиётига кенг татбиқ этадилар.

Модул бўйича соатлар тақсимооти

№	Модул мавзулари	Тингловчининг ўқув юкلامаси, соат				
		Ҳаммаси	Аудитория ўқув юкلامаси			Мустақил таълим
			Жами	жумладан		
				Назарий	Амалий машғулот	
1.	Ҳозирги давр: миллий ғоя, маънавият ва мафкура муаммосига янгича ёндашувлар ва инновациялар	4	4	2	2	-
2.	Миллий ғоянинг шаклланиш тарихи, унинг намоён бўлиш хусусиятлари.	4	4	2	2	-
3.	Миллий ғоя ва миллий ўзликни англаш, унинг ўзига хос жиҳатлари	4	4	2	2	-
4.	Ғоявий тарбия. Ёшлар онги ва руҳиятига миллий ғояни сингдиришда ғоявий тарбиянинг ўрни	2	2	-	2	-
5.	Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар тарғиботининг институционал тизими фаолиятини	4	4	2	2	-

	мувофиқлаштириш масалалари.					
	Жами	18	18	8	10	

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу: Ҳозирги давр: миллий ғоя, маънавият ва мафкура муаммосига янгича ёндашувлар ва инновациялар

Глобаллашган, ахборотлашган жамият шароитида миллий ғояга эҳтиёжнинг ошиб бориши. “Ғоя”, “Миллий ғоя”, “Миллий мафкура”, “Маънавият” тушунчаларининг фалсафий талқини. Ғоянинг “Фикр”, “билим”, “мақсад”, “идеал” тушунчалари билан алоқаси. Миллий ғоянинг миллий маънавий мерос, умуминсоний демократик тамойиллар ва қадриятлар негизида таяниши. Миллий ғоянинг мамлакатимиз ва жаҳон миқёсида кечаётган турли-туман мафкуравий жараёнлар билан боғлиқлиги, уларда турли сиёсий кучлар, ижтимоий гуруҳлар, қатламлар манфаатларининг акс этиши. Мафкура полигонлари хавфи тобора ортиб бораётган ҳозирги шароитда ёшлар таълим- тарбиясига ҳамда миллий ғояни инсон онги ва руҳиятига сингдириш масаласига эътиборни кучайтириш зарурлиги.

Мустақиллик даври тафаккурининг янгиланиши Хилма-хил баҳс-мунозаралар ва уларнинг хулосалари. Маънавий-ғоявий тарбиянинг долзарб тақозолари ҳамда вазифалари. Миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълимининг тараққиёт йуналишлари ва инновациялар, замонавий тенденциялар.

2-мавзу: Миллий ғоянинг шаклланиш тарихи, унинг намоён бўлиш хусусиятлари.

Миллий ғояларнинг жамиятлар тараққиёти, тарихи билан бевосита боғлиқлиги. Жамият ҳаёти соҳалари тушунчаси ва моҳияти. Тарихга формацион қараш ва унинг типологияси. Уруғ – қабилачилик даврларида шаклланган илк ғоявий қарашлар. Халқ оғзаки ижоди. Қадимий ёзма манбаларда акс этган ғоялар. “Авесто”да акс этган ғоялар. Илк давлатчилик ғоялари. Босқинчиларга қарши Ватан озодлиги учун кураш, ватанпарварлик ғоялари. Ўрта асрларда шаклланган ғоявий қарашлар. Маърифатпарварлик ғоялари, уларнинг давлатчилик тараққиётидаги ўрни. Мустамлакачилик ғоялари. Жамият тараққиётида миллий ғоя ва мафкуранинг ўрни. Ўзбекистон: мустақилликка эришиш арафасидаги ғоявий мафкуравий жараёнлар.

3-мавзу: Миллий ғоя ва миллий ўзликни англаш, унинг ўзига хос жиҳатлари

Онг. Миллий онг. Ўзликни англаш. Миллий ўзликни англаш. Миллий ўзликни англаш – миллий онг ривожининг юқори босқичи. Миллий онгнинг

маънавий асослари: тил, маданий мерос, тарихий хотира, урф-одатлар, анъаналар, кадриятлар.

Миллий ўзликни англаш ва миллий ғоя. Миллий ғояда тарихий заруратнинг ифодаланиши. Миллий ғоянинг ўзига хос жихатлари. Миллий ғоя. Миллий истиқлол ғояси. Миллий тараққиёт ғояси. Миллий мафкура, унинг ўзига хос хусусиятлари. Миллий ғоя ва ижтимоий тараққиёт. Мустақиллик демократик тараққиётнинг “Миллий ғоя” концепцияси билан муштарақлиги. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг “Ўзбекистон тараққиётининг янги босқичида миллий ғояни ривожлантириш концепциясини ишлаб чиқишга доир чора-тадбирлар тўғрисида” ги Ф-5465 сонли қароридан келиб чиқадиган вазифалар.

4-мавзу: Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар тарғиботининг институционал тизими фаолиятини мувофиқлаштириш масалалари

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 28 июлдаги “Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш ва соҳани ривожлантиришни янги босқичга кўтариш тўғрисида”ги ПҚ 3160 сонли қарори ва ундан келиб чиқувчи вазифалар.

Маънавий-маърифий соҳадаги ислохотлар ва улардан маънавий-маърифий тадбирларда фойдаланиш. Ижтимоий ҳамкорлик ва барқарорликни таъминлашнинг устувор вазифалари. Ғоявий таҳдидларга қарши курашда жаҳолатга қарши маърифат билан курашиш тамойилига янгича ёндашувлар. Маънавий-маърифий тарбияни олиб боришда оила, маҳалла, нодавлат нотижорат ташкилотлари, сиёсий партиялар, жамоат бирлашмалари.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-Амалий машғулот: Ҳозирги давр: миллий ғоя муаммосига янгича ёндашувлар ва инновациялар

Глобаллашган, ахборотлашган жамият шароитида миллий ғояга эҳтиёжнинг ошиб бориши. Ғоя”, “Миллий ғоя”, “Миллий мафкура”, “Маънавият” тушунчаларининг фалсафий талқини. Ғоянинг “Фикр”, “билим”, “мақсад”, “идеал” тушунчалари билан алоқаси. Ғояларнинг шакл ва кўринишлари. Миллий ғоянинг миллий маънавий мерос, умуминсоний демократик тамойиллар ва кадриятлар негизида таяниши. Миллий ғоянинг мамлакатимиз ва жаҳон миқёсида кечаётган турли-туман мафкуравий жараёнлар билан боғлиқлиги, уларда турли сиёсий кучлар, ижтимоий гуруҳлар, қатламлар манфаатларининг акс этиши. Мафкура полигонлари хавфи тобора ортиб бораётган ҳозирги шароитда ёшлар таълим- тарбиясига ҳамда миллий ғояни инсон онги ва руҳиятига сингдириш масаласига эътиборни кучайтириш зарурлиги.

Мустақиллик даври тафаккурининг янгилиниши Хилма-хил баҳс-мунозаралар ва уларнинг хулосалари. Маънавий-ғоявий тарбиянинг долзарб тақозолари ҳамда вазифалари.

2- Амалий машғулот: Миллий ғоянинг шаклланиш тарихи, унинг намоён бўлиш хусусиятлари.

Миллий ғояларнинг жамиятлар тараққиёти, тарихи билан бевосита боғлиқлиги. Уруғ – қабилачилик даврларида шаклланган илк ғоявий қарашлар. Халқ оғзаки ижоди. Қадимий ёзма манбаларда акс этган ғоялар. “Авесто”да акс этган ғоялар. Илк давлатчилик ғоялари. Босқинчиларга қарши Ватан озодлиги учун кураш, ватанпарварлик ғоялари. Ўрта асрларда шаклланган ғоявий қарашлар. Маърифатпарварлик ғоялари, уларнинг давлатчилик тараққиётидаги ўрни. Мустамлакачилик ғоялари. Жамият тараққиётида миллий ғоя ва мафкураининг ўрни.

Ўзбекистон: мустақилликка эришиш арафасидаги ғоявий мафкуравий жараёнлар. Жамият ғоявий-мафкуравий асосларининг ўзгариши, коммунистик ғоядан воз кечилиши, мамлакатимизда жамият ижтимоий ҳаётининг асосларига янги қараш, унинг ҳуқуқий асослари, Ўзбекистонда жамият ижтимоий ҳаёт соҳаларининг сиёсий институтлар, мафкуралар ва фикрлар хилма хиллигига асосланиши

3- Амалий машғулот: Миллий ғоя ва миллий ўзликни англаш, унинг ўзига хос жиҳатлари

Онг. Миллий онг. Ўзликни англаш. Миллий ўзликни англаш. Миллий ўзликни англаш – миллий онг ривожининг юқори босқичи. Миллий онгнинг маънавий асослари: тил, маданий мерос, тарихий хотира, урф-одатлар, анъаналар, кадрлар.

Миллий ўзликни англаш ва миллий ғоя. Миллий ғояда тарихий заруратнинг ифодаланиши. Миллий ғоянинг ўзига хос жиҳатлари. Миллий ғоя. Миллий истиқлол ғояси. Миллий тараққиёт ғояси. Миллий мафкура, унинг ўзига хос хусусиятлари. Миллий ғоя ва ижтимоий тараққиёт. Миллий ғоя: асосий тушунча ва тамойиллар концепциясининг мазмун ва моҳияти. Миллий ғоя концепциясининг асосий йўналишлари. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг “Ўзбекистон тараққиётининг янги босқичида миллий ғояни ривожлантириш концепциясини ишлаб чиқишга доир чора-тадбирлар тўғрисида” ги Ф-5465 сонли қароридан келиб чиқадиган вазифалар.

4- Амалий машғулот: Миллий ғояни ёшлар онги ва руҳиятига сингдиришда ғоявий тарбиянинг ўрни ва роли.

Таълим, тарбия, ғоявий тарбия тушунчаларининг мазмун-моҳияти. Таълим тизимидаги ислохотларнинг бош мақсади – етук шахс, баркамол инсонни шакллантириш.

Шахс баркамоллигининг меъёрлари. Миллий ғояни ёшлар онги ва руҳиятига сингдириш борасидаги вазифалар.

Миллий ғоянинг жамият ҳаёти соҳалари билан бевосита боғлиқлиги. Миллий ғоя ва жамиятнинг иқтисодий ҳаёти. Миллий ғоя ва жамиятнинг ижтимоий ҳаёти. Миллий ғоя ва жамиятнинг сиёсий ҳаёти. Миллий ғоя ва жамиятнинг маънавий ҳаёти.

5- Амалий машғулот: Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар тарғиботининг институционал тизими фаолиятини мувофиқлаштириш масалалари

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 28 июлдаги “Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш ва соҳани ривожлантиришни янги босқичга кўтариш тўғрисида”ги ПҚ 3160 сонли қарори ва ундан келиб чиқувчи вазифалар.

Маънавий-маърифий соҳадаги ислохотлар ва улардан маънавий-маърифий тадбирларда фойдаланиш. Ижтимоий ҳамкорлик ва барқарорликни таъминлашнинг устувор вазифалари. Ғоявий таҳдидларга қарши курашда жаҳолатга қарши маърифат билан курашиш тамойилига янгича ёндашувлар. Маънавий-маърифий тарбияни олиб боришда оила, маҳалла, нодавлат ноtijорат ташкилотлари, сиёсий партиялар, жамоат бирлашмалари.

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модул бўйича қуйидаги ўқитиш шаклларидан фойдаланилади:

- маърузалар, амалий машғулотлар (маълумотлар ва технологияларни англаб олиш, ақлий қизиқишни ривожлантириш, назарий билимларни мустаҳкамлаш);
- давра суҳбатлари (кўрилаётган лойиҳа ечимлари бўйича таклиф бериш қобилиятини ошириш, эшитиш, идрок қилиш ва мантиқий хулосалар чиқариш);
- баҳс ва мунозаралар (лойиҳалар ечими бўйича далиллар ва асосли аргументларни тақдим қилиш, эшитиш ва муаммолар ечимини топиш қобилиятини ривожлантириш).

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТРЕФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ

1. “ВЕНН ДИАГРАММАСИ” ГРАФИК ОРГАНАЙЗЕРИ (ГО)

Таълим олувчиларда мавзуга нисбатан таҳлилий ёндашув, айрим қисмлар негизда мавзунинг умумий моҳиятини ўзлаштириш (синтезлаш) кўникмаларини ҳосил қилишга йўналтирилади. У кичик гуруҳларни шакллантириш асосида аниқ схема бўйича амалга оширилади.

ГО куйидаги схема (график тасвир)га эга бўлиб, топшириқ шу схема асосида бажарилади:

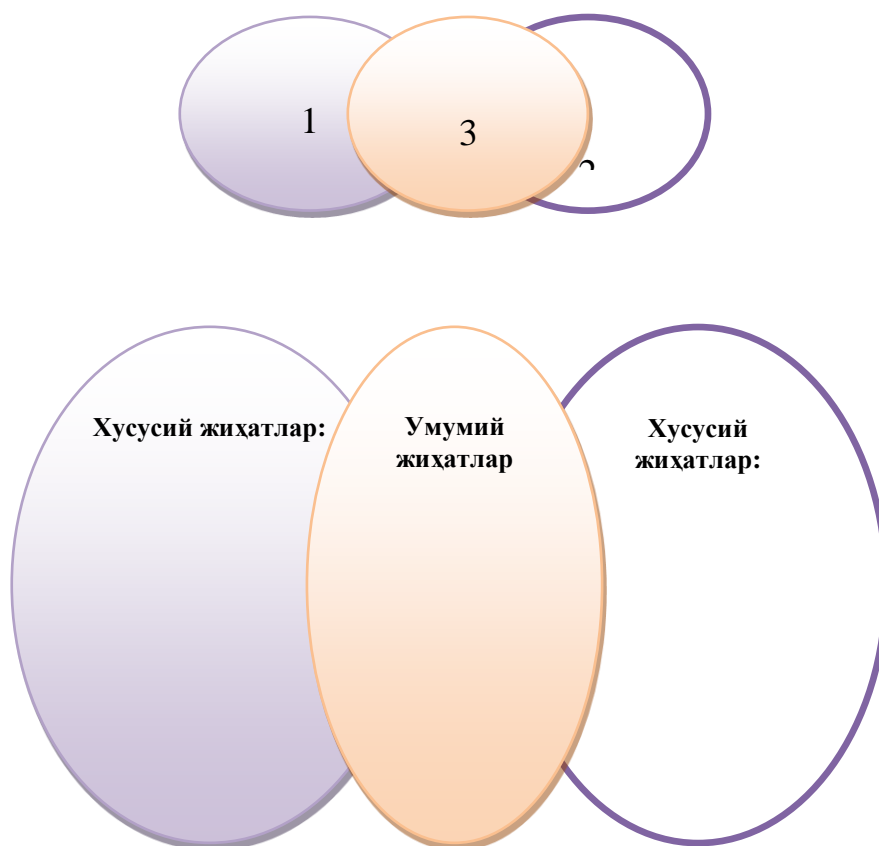

График органиайзер таълим олувчилар томонидан ўзлаштирилган ўзаро яқин назарий билим, маълумот ёки далилларни қиёсий таҳлил этишга ёрдам беради. Ундан муайян бўлим ёки боблар бўйича якуний дарсларни ташкил этишда фойдаланиш янада самаралидир.

2. “Кейс-стади” технологияси

“Кейс-стади” (инглиз тилида “case” – метод, “study” – муаммоли вазият; вазиятли таҳлил ёки муаммоли вазиятларни таҳлил қилиш) технологияси таълим олувчиларда аниқ, реал ёки сунъий яратилган муаммоли вазиятни таҳлил қилиш орқали энг мақбул вариантларини топиш кўникмаларини

шакллантиришга хизмат қилади. У таълим олувчиларни бевосита ҳар қандай мазмунга эга вазиятни ўрганиш ва таҳлил қилишга ўргатади.

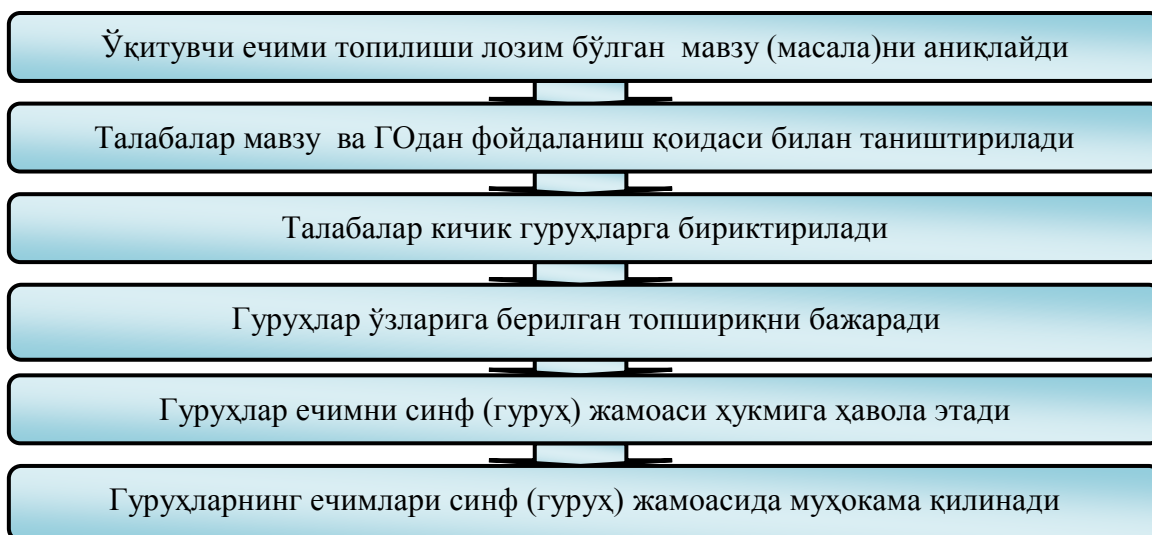
Технологиянинг негизида муайян муаммоли вазиятни ҳал қилиш жараёнининг умумий моҳиятини акс эттирувчи элементлар ётади.

Булар куйидагилардир: таълим шакллари, таълим методлари, таълим воситалари, таълим жараёнини бошқариш усул ва воситалари, муаммони ҳал қилиш юзасидан олиб борилаётган илмий изланишнинг усул ва воситалари, ахборотларни тўплаш, уларни ўрганиш усул ва воситалари, илмий таҳлилнинг усул ва воситалари, ўқитувчи ва таълим олувчи ўртасидаги таълимий алоқанинг усул ва воситалари, ўқув натижалари.

3. “Концептуал жадвал” ГО

Таълим олувчиларни ўрганилаётган мавзу (масала ёки муаммо)ни икки ёки ундан ортиқ жиҳатлари бўйича такқослашга ўргатади. Ундан фойдаланишда таълим олувчиларнинг мавзу юзасидан мантиқий фикрлаш, маълумотларни тизимли баён қилиш қобилиятлари ривожлантирилади.

Машғулотлар чоғида ГОдан куйидагича фойдаланилади:

Таълим олувчиларда мавзу юзасидан муайян масала моҳиятини тасвирлаш ва ечиш қобилиятини шакллантиради. Уни қўллашда таълим олувчиларда мантиқий фикрлаш, мавзу моҳиятини ёритувчи таянч тушунча, маълумотларни муайян тизимга келтириш, уларни таҳлил қилиш кўникмалари ривожланади.

5. “Инсерт” ГО

Янги мавзу бўйича ўқувчи (таълим олувчи)ларнинг муайян тушунчаларга эгалиklarини аниқлаш, уларда матнга нисбатан таҳлилий ёндашиш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади.

6. “Кластер” ГО

“Кластер” (ғунча, тўплам, боғлам) график органайзери пухта ўйланган стратегия бўлиб, уни таълим олувчилар билан якка тартибда, гуруҳ асосида ташкил этиладиган машғулотларда қўллаш мумкин. Кластерлар илгари сурилган ғояларни умумлаштириш, улар ўртасидаги алоқаларни топиш имкониятини яратади.

7. “Муносабат” методи

Технология таълим олувчиларга улар томонидан мавзу бўйича ўзлаштирилган билимларни эркин баён қилиш, мазмунини ўз фикри, ҳаётий мисоллар ёрдамида ёритилишини таъминлашга хизмат қилади.

Ўқув жараёнида технологиядан фойдаланиш ўрганилаётган муаммо бўйича муайян масалаларни ҳал этиш, маълум жараён (воқелик, ҳодиса)нинг келиб чиқиш сабаблари, уларни бартараф этиш йўллари топиш асосида таълим олувчиларда мустақил фикрлаш, ижодий изланиш, фикрини исботлаш ва турли вазиятлардан чиқа олиш кўникма, малакаларини ҳосил қилади.

Технология тарбиявий характерга эга бўлиб, таълим олувчиларга ўзларида ижобий фазилатларни кўпроқ шакллантириш, салбий хислатлардан эса воз кечишларида ёрдам беради.

8. “Нилуфар гули” ГО

Технология дидактик муаммоларни ечишнинг самарали воситаларидан бўлиб, нилуфар гули кўринишига эга. Асос, унга бириккан тўққизта “гулбарг” (квадрат, тўртбурчак ёки айланалар)ларни ўз ичига оладиган бу метод ёрдамида асосий муаммо ва унинг мазмунини ёритишга имкон берадиган хусусий масалалар ҳал этилади.

9. “Режа” методи

Метод таълим олувчилар томонидан муайян бўлим ёки боблар бўйича ўзлаштирилган назарий билимлар асосида педагогик фаолиятни ташкил этишга оид режани ишлаб чиқиш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Уни қўллаш таълим олувчилардан ўрганилаётган мавзу мазмунини пухта ўзлаштириш, асосий ғояларни умумлаштириш, маълум тизимга солиш лаёқатига эга бўлишни тақозо этади.

Метод таълим олувчилар фаолиятини жуфтлик, гуруҳ ва жамоа асосида ташкил этиш имконини беради. Уни маънавий-маърифий ишларни ташкил этиш, волонтерлик ҳаракатларини олиб бориш, педагогик амалиётни ташкил этишда қўллаш янада самарали ҳисобланади.

Одатда режани ишлаб чиқишда педагогик вазият, таълим олувчиларнинг ёш, психологик хусусиятлари, маънавий-маърифий ишнинг йўналиши, мазмуни ҳамда самарадорликка эришиш имкониятига эгаллик инobatга олинади.

10. “Т-жадвал” ГО

График органайзер таянч тушунчаларни бир-бири билан ўзаро солиштириш, қиёслаш асосида ўрганилаётган мавзу ёки масаланинг муайян жиҳатини бир неча асосий белгиларга кўра батафсил ёритиш мақсадида қўлланилади. Кўп ҳолларда график органайзер мавзу мазмунида ёритиладиган бир неча ҳолатларнинг афзаллик ёки камчиликларини, самарадорли ёки самарасизлигини, бугунги кун ва истиқбол учун аҳамиятини таққослаш мақсадида қўлланилади.

11. “SWOT-таҳлил” стратегияси

Стратегия муаммонинг асосий тўрт жиҳатини ёритишга хизмат қилади. Таълим олувчилар мавзунинг мазмунига мос муаммоларни атрофлича ўрганиш орқали моҳиятини ёритади, уларни келтириб чиқарувчи омилларни излаб, ҳал қилиш имкониятларини топади.

У ёрдамида муаммонинг қуйидаги тўрт жиҳати таҳлил қилинади:

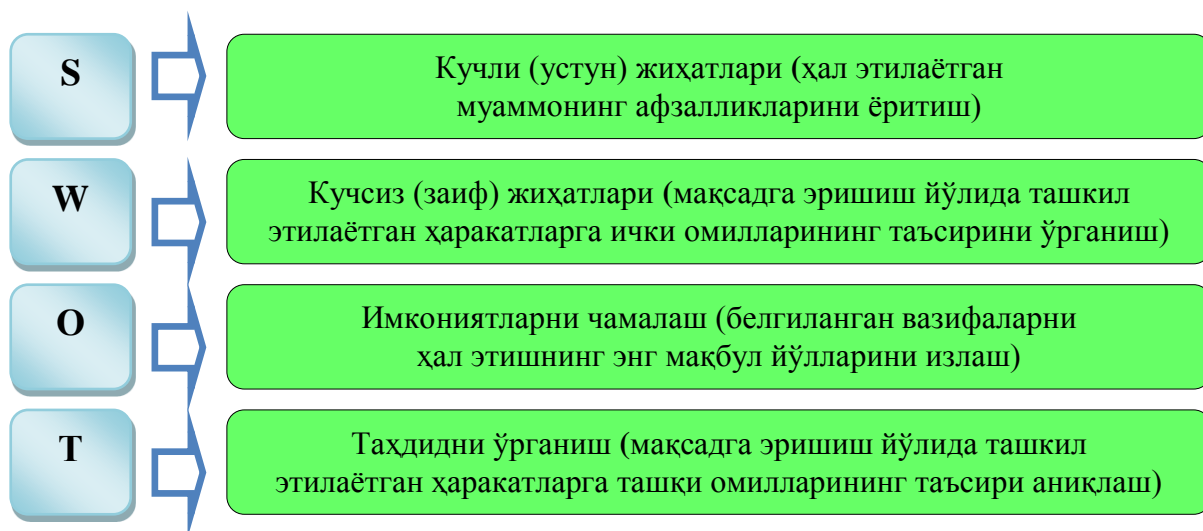

График органайзер таълим олувчиларда ўрганилаётган мавзу юзасидан фикрларни мустақил баён этиш, шахсий мулоҳазаларни далиллаш (мисоллар билан асослаш), баҳслашиш қобилиятини шакллантиришга хизмат қилади.

Таълим олувчиларга қуйидаги схема билан ишлаш тавсия этилади:

№	Тушунчалар	(Ф)	(С)	(М)	(У)
1.	Таълим методлари				
2.	Таълим воситалари				
3.	Таълимни ташхис қилиш				

13. “Қарама-қарши муносабат” стратегияси

Стратегия ўз моҳиятига кўра таълим оловчилар томонидан ўзлаштирилган билимларни таҳлил ҳамда синтез қилиш асосида мавзунини ёритишда аҳамиятли бўлган таянч тушунчаларни асосий ва иккинчи даражали сифатида гуруҳларга ажратиш имконини беради.

Таълим оловчилар фаолиятининг самарадорлигини таъминлаш учун уларнинг эътиборига қуйидаги жадвални тақдим этиш мақсадга мувофиқ:

Таянч тушунчалар			
№	Муҳим тушунчалар	№	Муҳим бўлмаган тушунчалар
1.		1.	
		2.	

III. НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

1-Мавзу: Ҳозирги давр: миллий ғоя муаммосига янгича ёндашувлар ва инновациялар.

Режа:

1. Глобаллашган, ахборотлашган жамият шароитида миллий ғоя, маънавият, мафкура масалаларнинг долзарб аҳамият касб этиши.

2. Мафкура полигонлари хавфи тобора ортиб бораётган ҳозирги шароитда ёшлар таълим- тарбиясига, миллий ғояни инсон онги ва руҳиятига сингдириш масаласига эътиборни кучайтириш зарурлиги.

3. Бугунги кунда миллий ғоя муаммосига янгича ёндашувлар ва инновациялар.

Таянч тушунчалар: глобаллашган, ахборотлашган жамият, турли сиёсий кучлар, ижтимоий гуруҳлар, қатламлар манфаатлари, мафкура полигонлари, мафкура полигонлари хавфи, ёшлар таълим- тарбияси, миллий ғоя муаммосига янгича ёндашувлар, ёшлар ва миллий ғоя тарғиботи технологиялари, мафкуравий таъсирлар, маънавий тарбия, миллий ғояни сингдириш технологиялари, мафкуравий хавф.

1.1. Биринчи масаланинг баёни: Ҳозирги даврда ғоявий-мафкуравий жараёнлар глобаллашиб, ер юзидаги барча минтақа ва мамлакатларни қамраб олиб, қуйидаги хусусиятларини намоён қилмоқда, яъни: *Биринчидан*, халқаро миқёсда **интеграциялашиш** ижтимоий-иқтисодий, сиёсий-маънавий ҳаётнинг барча соҳаларини қамраб олиб, миллий чегараларни шартли қилиб қўймоқда. *Иккинчидан*, ҳозирги даврда ижтимоий-сиёсий муносабатларнинг **глобаллашиш** хусусияти объектив жараён бўлиб, жамият ҳаётининг ҳамма соҳаларига истисносиз таъсир кўрсатиши билан характерланади. *Учинчидан*, жамият таракқиётининг умумий қонуниятлари миллий ривожланишнинг моделларида **дифферециялашиш** жараёнларини намоён қилиб, инсоният таракқиётида умумий қонуниятларни миллий даражада конкретлаштирмоқда. *Тўртинчидан*, халқаро ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, маънавий-маданий муносабатларнинг техник-технологик, интеллектуал асослари, алоқа коммуникация воситалари ривожланиши натижасида ғоявий-мафкуравий муносабатларнинг **интенсивлашуви** билан характерланади.

Ғоя тушунчасидан фарқли ўлароқ, мафкура тушунчаси соф социал ёки социал-сиёсий соҳага оид тушунчадир. Айрим ҳолларда «мафкура» атамаси «идеология» атамасининг синоними сифатида ҳам қўлланилади. Ғарб ижтимоий фикрига оид «идеология» атамаси илқбор фаранг файласуфи ва иқтисодчиси Дестют де Траси томонидан унинг 1801 йилда нашр этилган «Идеология элементлари» асарида қўлланилган. Дестют де Траси, бизнинг билимларимиз сезгилардан вужудга келади, деган тамойилга асосланган ҳолда, идеология - бу идеялар ҳақидаги таълимот бўлиб, уларнинг пайдо бўлиш қонунларини ҳамда умумий тамойилларини тадқиқ қилади ва бу

билан сиёсат, этика, тарбия ва шу кабилар учун мустаҳкам асос яратишга ёрдам беради, деган фикрни олға сурган. Ғарб фалсафий ижтимоий-сиёсий фикри тараққиёти давомида турли тарихий даврларда «идеология» атамаси турли маъно-мазмунларда талқин этилиб келинган. Ҳозирги фалсафий ва ижтимоий-сиёсий адабиётларда ҳам идеология ёки мафкура тушунчалари хусусида турли-туман таъриф ва тавсифлардан энг эътиборлилари сифатида кўйидаги таърифларни қайд этиб ўтиш мумкин.

“Мафкура – муайян ижтимоий гуруҳ ё қатламнинг, миллат ёки давлатнинг эҳтиёжларини, мақсад ва интилишларини, ижтимоий-маънавий тамойилларини ифода этадиган ғоялар, уларни амалга ошириш усул ва воситалари тизимидир”¹.

“Мафкура – кишиларнинг воқеликка ва бир-бирларига бўлган муносабатлари, социал муносабатлар ва конфликтлар англаниладиган ҳамда баҳоланадиган, мавжуд ижтимоий муносабатларни мустаҳкамлаш ёки ўзгартиришга йўналтирилган социал фаолиятнинг метод-дастурларини ўз ичига олган қарашлар ва ғоялар системасидир”.

“Мафкура – турли социал гуруҳлар ёки социал birlikларнинг туб манфаатларининг системалаштирилган ва назарий асосланган маънавий ифодасидир”.

Мазкур таъриф ва тавсифлар бир-бирини тўлдиради ва мафкура тўғрисида янада мукамал тушунчага эга бўлиш учун асос бўлиб хизмат қилади. Мафкура ҳам ғоя сингари воқеликнинг ҳаққоний ёки сохта инъикоси бўлиши мумкин ва, шунингдек, ҳали воқе бўлмаган имконий ва зарурий ҳолатларни, ривожланиш тенденцияларини ўзида ифода этади.

Гносеологик жиҳатдан ғоя ва мафкура руҳий олам, субъектив реаллик, онг ҳодисалари сифатида, биринчидан, мавжуд объектив реаллик инъикоси ва айна пайтда келажакнинг режасидир; иккинчидан, ўз-ўзининг инъикоси ва режасидир. Онтологик жиҳатдан ғоя ва мафкура субъектив реаллик ҳодисалари сифатида муайян нарса-ҳодиса, жараён-воқеликнинг бизнинг онгимиздан ташқарида мавжуд эканлигини ифодаловчи мазмунга эга. Аммо, айна пайтда, ғоя ва мафкура инсон ички дунёсининг ҳам реаллигидирки, бу реаллик инсон учун ундан ташқаридаги моддий нарсаларга нисбатан муҳимроқ аҳамиятга эга бўлиши мумкин. Бинобарин, ғоя ва мафкура тушунчалари объектив ва субъектив реалликнинг инъикоси ва келажак режасини ифодаловчи белгиларни ҳам, объектив ва субъектив реалликнинг мавжудлиги ва ривожланишини ифодаловчи белгиларни ҳам ўз ичига олади. Бошқача айтганда, бир томондан, муайян ғоя ва мафкура тушунчаларининг мазмуни муайян воқеликнинг инъикосидир (гносеологик жиҳат), аммо улар ўз-ўзини эмас, балки мазкур воқеликни ифодалайди (онтологик жиҳат), иккинчи томондан, бу муайян мазмун, айна вақтда, субъектив реаллик сифатида мавжуд (онтологик жиҳат) ва мазкур субъектив реалликнинг мазмуни сифатида инъикос этади (гносеологик жиҳат).

---

¹ Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. Т.: Янги аср авлоди. 2001. –Б.10-11.

Бугунги кунда дунёда мавжуд бўлган оммавий қирғин куруллари ер курурамизни бир неча бор яксон қилиш имконига эга. Аммо ҳозирги кунда энг қаттиқ хавф инсонлар қалбини ва онгини эгаллаш учун узлуксиз давом этаётган мафкуравий курашдир. Эндиликда, И.А.Каримов таъкидлаганидек, ядро майдонларидан кўра, мафкура майдонларидаги курашлар муҳимроқ аҳамиятга эга бўлиб, кўп нарсаларни ҳал қилади.

АҚШнинг Routledge Taylor & Francis e- library нашриётида чоп этилган “Янги сиёсий фикрлаш” китоби муаллифларининг таъкидлашларича, янги сиёсий қарашлар фундаментал асоси жуда оддий: совуқ уруш ёки ядровий курулланиш сиёсий, иқтисодий, ғоявий ва бошқа мақсадларга муваффақиятли эришиш ёъли ҳисобланмайди. Ушбу хулоса аслида ҳам инқилобий бўлиб уруш ва тинчликнинг асл моҳиятини ўзгартира олди. Совуқ уруш моҳиятсиз ва мақсадсиз. Глобал ядровий урушда на ғолиб на мағлуб бўлади Бу шунчаки дунё цивилизациясини ҳалокатга олиб боради. Бу эса ўз ўзини ўлдириш деганидир².

Глобаллашув таҳлилчиларидан бири David A. Deesening “Глобаллашув: Сабаб ва оқибатлари” китобида қайд этилишича, глобаллашувнинг энг муҳим жиҳатлари халқаро бозор муносабатларининг уч муҳим таркибий қисми: тижорат, халқаро ишлаб чиқариш ва халқаро молияда турли хил бўлади³.

Унинг фикрича, ҳозирги кунда давлат ёки маълум бир худуднинг ғоясини маълум бир ёпиқ сиёсий жамият ёки миллатга таълуқли ёки мос деб бўлмайди. Глобаллашув жараёни эса ушбу ғояларни четга суриб бошқарувнинг “ худудий, халқаро ҳамда глобал” шакллари маълум мамлакат худудида ёки ундан ташқари чегараларда ҳам кўрсатмоқда⁴.

Аслида ҳам XX асрнинг охири - XXI аср бошларида дунёда ана шу жараёнлар билан боғлиқ жиддий ўзгаришлар рўй бера бошлади. Илгари оддий фуқаролар, ҳатто мутахассислар тасаввур этолмаган ҳодисалар содир бўлиши туфайли дунёнинг сиёсий қиёфаси ўзгариб, барча давлатларда ижтимоий-иқтисодий, маънавий-мафкуравий соҳаларда янги сифат ўзгаришларига сабаб бўлди. Хусусан, алоқа воситаларининг ривожланиши, уларнинг компьютерлаштирилиши, электрон почта, интернет, космик телерадиоалоқа тизимларининг техник-технологик воситалари кучайиб кетиши билан ахборот алмашуви, бинобарин ғоявий таъсир ўтказиш имкониятлари ҳам тобора кенгаймоқда.

---

² The geopolitics reader . Edited by Gearóid Ó Tuathail, Simon Dalby and Paul Routledge. – London and New York. Routledge Taylor & Francis e- library, 2003, S-97.

³ David A. Deese. Globalization: Causes and Effects. –Boston College, USA Ashgate, 2012, S-8.

⁴ Ўша манба -11- бет.

Ғоявий-мафкуравий жараёнларнинг глобаллашувида бир-биридан тубдан фарқ қиладиган икки йўналиш, тенденция намоён бўлмоқда. Биринчидан, инсоният цивилизацияси тарихида эришган ҳар қандай моддий ва маънавий қадриятларнинг умуминсоний жиҳатлари тарихий макон доирасидан чиқиб, байналминаллашиб, универсаллашиб бормоқда. Бошқача айтганда, миллийлик ва умуминсонийлик тамойилининг интеграциялашув жараёни кечмоқда. Иккинчидан, миллатлар ва давлатларнинг ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, маънавий-маданий ривожланишидаги беқарорлик, улар манфаатларидаги ўзига хосликни мутлақлаштириш инсониятга, шу жумладан, ўз миллатининг келажагига хавф туғдирадиган салбий ҳодисаларнинг мафкуралашган ҳолда глобаллашувига олиб келмоқда. Бу халқаро терроризм, экстремизм, фундаментализм ва наркобизнес ҳодисаларида намоён бўлмоқда. Бирон-бир ҳудуд ёки мамлакатда пайдо бўлаётган ғоялар тез фурсатда бутун жаҳонга ёйилмоқда.

Бундай ҳолатнинг асослари ҳам, пайдо бўлиш сабаблари ҳам кўп. Аммо, энг муҳими 70 йилдан ортиқроқ ҳукм сурган икки зиддиятли, бир-бирига қарама-қарши қутбларнинг барҳам топиши ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлди. «Тоталитар тузум емирилгандан кейин, - деган эди И. Каримов, - дунёнинг қутбларга бўлиниши барҳам топди. Лекин шу туфайли у хавфсизроқ, барқарорроқ, собитқадамроқ бўлиб қолдимиз?»⁵. Дарҳақиқат, масаланинг шу тарзда қўйилишида жуда катта мантиқ бор. Зеро, XX аср охирида «рўй берган улкан ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар, икки қутбли дунёнинг барҳам топиши натижасида нисбий мувозанатнинг бузилиши жаҳоннинг мафкуравий манзарасини ўзгартириб юборди».⁶ Чунончи, ҳозирги кунга келиб:

1. Алоҳида олинган мамлакатлар, давлатлар иттифоқи ёки ҳарбий блоклар ўртасидаги урушлар хавф нисбатан камайди

2. СССР деб аталган империя ва жаҳон социалистик лагерининг барҳам топиши оқибатида дунёда икки қутбли ғоявий-мафкуравий муносабатлар ўрнига кўп қутбли ҳолат вужудга келди.

1. Дунё харитасининг ўзгариши билан сиёсий иқлим мўтадиллашуви ғоят нисбий характер касб этди, яъни анъанавий зиддиятлар ўрнига янги – ноанъанавий зиддиятлар вужудга келди ва улар тобора кескинлашмоқда.

2. Глобал муаммоларни ҳал қилишда сиёсий муносабатларнинг интеграциялашуви тенденцияси қонуният мақомига эга бўлиб, турли давлатлар, халқлар, миллатларнинг ривожланиш истиқболлари шу қонуниятга боғлиқлиги англаб етилмоқда. Қурол кучи билан бўладиган урушлар ўрнини мафкуравий агрессия ва тажовузлар эгалламоқда.

XX асрнинг охирларида инсоният цивилизациясига янги жиддий хавфлар вужудга келди. Халқаро терроризм, глобал наркобизнес, жаҳон коррупцияси, фундаментализм, экстремизм каби ҳодисалар ҳам интеграция,

⁵ Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. Ўзбекистон буюк келажақ сари. –Т.:Ўзбекистон, 1999. Б. 419.

⁶ Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. –Т.:Ўзбекистон, 2001. –Б. 22.

глобализация, универсаллашув ва интенсивлашув жараёнларини бошдан кечирмоқда. Хусусан, инсониятнинг ўтмиш тарихи шундан далолат берадики, урушлар - ижтимоий тараққиётнинг кушандаси, ривожланишнинг тўсиғидир.

Мутахассисларнинг ҳисоб-китобларига кўра, ўтган 5 минг йил мобайнида инсоният ҳаммаси бўлиб 292 йил урушларсиз, тинчликда яшаган. Қолган вақтда 14 мингдан ортиқ урушлар бўлган ва улар 3 млрд. 64 миллион кишининг ёстиғини қуритган. Ушбу урушларга кетган маблағларни олтин баҳосида ҳисоблаганда қалинлиги 10 метр, эни 161 км. га тўғри келадиган ва ер шарини тўла айланиб чиқишга етадиган олтин камар ясаш мумкин эди⁷.

XX асрда рўй берган жаҳон урушларининг биринчиси 10 млн., иккинчиси эса 60 млн. дан ортиқроқ кишининг ҳалок бўлишига, миллионлаб кишиларнинг бошпанасиз қолишига, минглаб шаҳар ва қишлоқларнинг вайрон бўлишига, пировард натижада эса инсоният ҳаётида улкан йўқотишларга сабаб бўлди.

Социалистик «лагер»нинг барҳам топиши билан учинчи жаҳон уруши хавфи тамомила йўқолди, деган сиёсий хулоса, ҳозирча ўзининг қатъий исботини топган эмас. Бироқ, ҳозирги даврга келиб, халқаро ижтимоий-сиёсий, ғоявий-мафкуравий муносабатларнинг юқорида кўрсатилган жараёнлари қуйидаги умумий хулосаларга асос бўлиши мумкин:

- тинчлик умуминсоний ғоя ва кадрият эканлиги тўғрисидаги ижтимоий фикр глобал аҳамият касб этмоқда;

- оламшумул муаммоларни ҳал этишда, баҳсли вазиятлар ечимида музоқаралар ва дипломатик мурося ягона маъқул усул эканлиги тан олина бошланди;

- ҳар бир давлатнинг миллий манфаати жаҳон ҳамжамияти манфаати билан уйғунлашгандагина маълум ютуққа эришиш мумкинлиги аниқ бўлиб қолмоқда.

Бошқача айтганда, ҳозирги кунга келиб дунёнинг сиёсий қиёфаси ўзгарди. Глобал муаммолар кескинлашувининг олдини олиш учун аниқ шарт-шароит ва имкониятлари пайдо бўлди. Илгари бир-бири билан ғоявий-мафкуравий нуқтаи назардан душманчилик кайфиятидаги давлатлар ўртасида ўзаро ишонч, бир-бирини ҳурмат қилиш, миллий манфаатларига тажовуз қилишдан тийилиш, хуллас дунёда ижтимоий-сиёсий барқарорликни таъминлашда интегратив фаолият зарурлиги англаб етилиб, унинг универсал усуллари ва воситаларини қидиришда ҳамфикрлик юзага келмоқда.

Аммо, шу билан бирга, ҳозирги пайтда ғоявий-мафкурвий агрессия, тазйиқларнинг кучайиши яққол кўзга ташланмоқда. Айниқса, маънавий-мафкуравий тажовузларнинг янги-янги йўналишлари вужудга келиб, улар глобаллашиб бормоқда. Бу тажовузлар маълум миллат (ёки улар гуруҳи)нинг ижтимоий барқарорлигига қарши қаратилган, сиёсий ва конституцион тузумни заифлаштириш ва бузишга йўналтирилган, фуқаро ва жамият

---

⁷ Шайхова Х., Назаров Қ. Умуминсоний кадриятлар ва маънавий камолот. –Т.:Ўзбекистон, 1992. – Б. 11

хавфсизлигига таҳдид солувчи ғоявий-назарий қарашлар ҳамда унга асосланган амалиёт тарзида намоён бўлмоқда.

Шу ўринда глобаллашув таҳлилчиси David A. Deesенинг яни бир фикрини келтириб ўтиш мақсадга мувофиқ. Унинг фикрича, инфор­мацион хуруж ва инфор­мацион технология инқилоби давлатнинг сиёсий мустақамлигига қарамасдан уни бошқаришни қийинлаштиради⁸.

Аслида ҳам инфор­мацион ва мафкуравий хуружларнинг ҳозирги кундаги миқёси ва кескинлиги шу даражада ортиб кетдики, уни бир давлат миқёсида, алоҳида олинган бир мамлакат даражасида ҳал этиш амалда мумкин бўлмай қолди. Айниқса, бузғунчи ғоялар, диний экстремизм, ахлоқсизлик ғояларини сингдириш мафкуравий тажовузнинг асосини ташкил этмоқда. Бундай мафкуравий тажовузларнинг мақсади, аҳолининг маълум қатламларида, айниқса ёшлар ўртасида парокандаликни келтириб чиқариш, уларда расмий давлат ва конституцион тузумга нисбатан норозилик кайфиятини ўйғотишдан иборатдир.

Мафкуравий тажовузлар тизимида диний экстремизм у ёки бу диннинг ўта тажовузкор ва жиноий йўналтирилган мазҳаби ёки оқими ҳисобланиб, инсониятга жуда катта зарар етказмоқда. Ҳозирги кунда диний экстремизм халқаро миқёсда кучларни бирлаштириб, ҳамкорликда қарши курашни тақозо қиладиган глобал муаммога айланди.

Диний экстремизмнинг пайдо бўлиши сабаблари жуда кўп бўлиб, асосийлари қуйидагилардан иборат: а) диндан фойдаланиб динга алоқаси бўлмаган сиёсий ва бошқа тажовузлар ва мақсадларни амалга ошириш учун интилиш; б) динни ниқоб қилиб, турли сиёсий можаролар, зиддиятларни келтириб чиқаришга уриниш; в) инсон, миллатларнинг ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқини эмас, балки диннинг яшашга бўлган ҳуқуқини эътироф этиш; г) динни дунёқараш ва тафаккурнинг ягона воситаси деб ҳисоблаш⁹.

Диний экстремизм ҳодисаси барча динларга ҳам хосдир. Хусусан, ўрта асрларда христиан руҳонийлари «муқаддас китобларда белгиланган ҳар қандай ақидаларга қарши чиқиш Худонинг иродасини бузиш демақдир», деб уқтирдилар. Ҳар қандай норозилик «қўрслик», «такаббурлик ифодаси», деб ҳисобланган ва бу мудҳиш гуноҳдир, деб эълон қилинган эди. Аммо, черков нақадар кучли бўлса-да, шаҳарликлар ва деҳқонлар орасида черков таълимотига қарши чиқувчилар кўпая борди. Экстремист руҳонийлар бундайларни, «диндан қайтганлар», деб аёвсиз жазоладилар.

XIII асрда Рим папаси кўшинлари Франциянинг жанубида 20 минг кишини қириб ташладилар, айниқса илғор фикрли зиёлиларга қарши инквизиция суди жорий этилиб, мустақиллик учун курашчи Ян Гус ўлдирилди, осмон илмининг юлдузларидан бири Жордано Бруно ўтда

⁸ David A. Deese. Globalization: Causes and Effects. –Boston College, USA Ashgate, 2012, S-8.

⁹ Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. (маъруза матнлари). –Т.:Янги аср авлоди., 2001. –Б. 35.

куйдирилди, Галилео Галилей беш ой қийноққа солиниб, тавбасига таянтирилди. Бироқ, у барибир «ер айланади» деган фикридан қайтмади¹⁰.

Бундай ҳаракатлар мусулмон давлатлари тарихида ҳам кўп бўлди. Диний-сиёсий қарашлар ҳокимиятни қўлга киритиш, мамлакат бошқарувини эгаллаш, ислом дунёсини бирлаштириш шаклида амал қила бошлади. Ислом дини экстремистлари, айниқса ўз фаолиятини Мисрда кенг авж олдирдилар. Ислом экстремизми ташкилий жиҳатдан ягона партияга бирлашмаган, балки халқ оммасининг турли табақалари орасида иш кўрувчи ҳар хил гуруҳлардан иборат. Энг таъсирчан экстремистик гуруҳлардан бири «Мусулмон биродарлари» (Ал-ихвон ал-муслимин) уюшмасидир.

«Мусулмон биродарлари» уюшмаси диний-сиёсий ташкилот сифатида 1928 йилда Шайх Ҳасан ал-Банно ташаббуси билан ташкил этилди. Ҳозир бу диний-сиёсий экстремистик ташкилот дунёнинг 30 га яқин давлатларида иш олиб бормоқда.

1994 йили Қандаҳор худудида янги сиёсий ҳаракат - «Толибон» уюшмаси ташкил этилди. Шунингдек, халқаро ҳамжамиятга ўта кучли салбий таъсир кўрсатаётган кучлардан «Ҳезби ҳаракати Жиход», «Даъват ул Иршад» ва «Покистон ислом уламолари жамияти»ни ҳам таъкидлаш керак. 1996 йилда Покистон ислом «Ҳезби ҳаракати Жиход» радикал ташкилотининг фаол ёрдами билан Тоҳир Йўлдошев бошчилигида «Ўзбекистон Ислом Уйғониш» партияси (ЎИЎП) тузилди. Ҳозирда бу жиноий уюшма хорижда «Ўзбекистон Ислом ҳаракати» деб аталмоқда.

Шунинг учун ҳам жаҳон ҳамжамияти унга қарши умумий кураш эълон қилди. Таъкидлаш керакки, кўплаб давлатларда ислом экстремизмига барҳам беришга оид жиддий чоралар кўрилмоқда. 1977 йил 2 июлдан Мисрда, 1980 йил 7 июлдан Сурия Араб Республикасида, 1981 йил 31 мартдан Ироқда, 1981 йилдан Тунис, Жазоирда диний-сиёсий партиялар ҳаракатлари таъқиқланди.

Шу ўринда Хитой, Россия, Ўзбекистон, Тожикистон, Қирғизистон, Қозоғистон ҳукуматлари томонидан ташкил этилган Шанхай олтилиги хусусида айрим фикрлар айтиш лозимдир. Ушбу халқаро ташкилот ҳозирги кунда катта нуфузга эга бўлиб бормоқда. Айниқса, Тошкентда Шанхай ҳамкорлик ташкилоти таркибида минтақавий антитеррор ижроия кўмитасининг ташкил этилиши халқаро терроризм ва диний экстремизмга қарши курашда муҳим аҳамият касб этади.

Ушбу ташкилот фаолиятида учта йўналиш шаклланди. Булар: а) халқаро терроризмга; б) миллий сепаратизмга; в) диний экстремизмга қарши курашдан иборатдир.

Дарҳақиқат, бугунги кундаги дунёнинг мафкуравий манзараси ўта зиддиятлилиги ва қарама-қаршилиқларга бойлиги билан изоҳланмоқда. Бузғунчи ғоялар маънавий қашшоқликни, ахлоқсизликни тарғиб этувчи кучлар, шунингдек, буюк давлат шовинизми, айниқса унинг пансоветизм

---

¹⁰ Ўша асар. –Б.51.

байроғи остида жонланиши, собиқ СССРни қайтадан тиклашни қўмсаш ва бу борадаги ҳаракатлар ҳар бир мустақил давлатга, жумладан Ўзбекистон мустақиллигига салбий таъсир кўрсатиши мумкин.

Миллий ғояни фуқаролар, айниқса ёшлар онгига сингдиришда инсоният олдида турган глобаллашув жараёнининг ижобий ва салбий жиҳатларини аниқлаш жуда муҳим аҳамиятга эга. Хўш, глобаллашувнинг ўзи нима? Таъкидлаш лозимки, глобаллашув ижтимоий-сиёсий, иқтисодий ҳаётнинг инстенсив интеграциялашуви билан бевосита боғлиқ ҳолда вужудга келадиган жараёндир. Унинг мазмун-моҳиятини халқлар ва давлатлар орасидаги ўзаро алоқалар ва ўзаро боғлиқликларнинг кескин тарзда кенгайиб кетиши ва мураккаблашиши ташкил этади. Бу - умумсайёра миқёсидаги ижтимоий ривожланишнинг янги босқичидир. Унинг пайдо бўлиши фан ва техника ютуқлари туфайлигина мумкин бўлди. У инсон фаолиятининг турли соҳаларида содир бўлаётган кўпдан-кўп теран ўзгаришлардан таркиб топади.

Шу ўринда айтиш керакки, глобаллашув жараёни тамомила янги ходиса эмас. Илм-фан, иқтисодиёт, транспорт, алоқа коммуникациялари янги воситаларнинг яратилиши, жаҳон бозорининг шаклланиши, оммавий миграциялар, халқаро алоқалар ва алмашувларнинг интенсив ривожланиши мамлакатлар ва халқларнинг бир-бирларидан мутлақ мустақил ҳолда ҳаёт кечиришларига чек қўйди. Глобаллашувнинг муҳим жиҳати - ҳозирги кунда халқаро муносабатларни бошқариб боришнинг оламшумул тизимлари яратилмоқда. Умуман, глобаллашув инсон фаолиятининг барча жиҳатларини камраб олган бўлиб, унинг натижаларини турлича баҳолаш мумкин. Лекин, унинг объектив характери жаҳондаги ижтимоий-сиёсий муносабатларнинг универсаллашув, интеграциялашув жараёнлари билан алоқадорлигида ҳам намоён бўлади. Шу нуқтаи назардан, инсоният ижтимоий муаммоларини ҳал этишдаги интеграция, интенсивлашув ва глобаллашувни ижобий тарзда баҳолаш лозим, зеро ижтимоий масалаларни ҳал этиш, инсониятнинг умумий уйи бўлган Сайёрамизнинг хавфсизлигини таъминлаш, экологик фалокатлар олдини олиш, очликка қарши кураш бир давлат томонидан бажариладиган вазифа даражасидан чиқиб кетди.

Шу билан бирга, кейинги пайтларда ғоявий-мафкуравий соҳада ҳам глобаллашув жараёни юз бермоқда. Мафкуравий жараёнларнинг глобаллашувида бир-биридан тубдан фарқ қилувчи икки йўналиш, тенденция намоён бўлмоқда. Биринчидан, инсоният цивилизацияси тарихида эришган ҳар қандай моддий ва маънавий қадриятларнинг умуминсоний жиҳатлари тарихий макон доирасидан чиқиб байналминаллашиб, универсаллашиб бормоқда. Яъни, миллийлик ва умуминсонийлик тамойилларининг интеграциялашув жараёни кечмоқда. Иккинчидан, миллатлар ва давлатларнинг ижтимоий, иқтисодий-сиёсий, маънавий-маданий ривожланишидаги барқарорлик, улар манфаатларидаги ўзига хосликни мутлоқлаштириш инсониятни, жумладан, ўз миллатининг келажагига хавф солаётган салбий ҳодисаларнинг мафкуралашган ҳолда глобаллашувига олиб

келмоқда. Бу эса халқаро терроризм, экстремизм, наркобизнес ходисаларида кўринмоқда¹¹.

Ғоявий-мафкуравий муносабатларнинг интенсивлашуви ва глобаллашувига кейинги пайтларда алоқа коммуникацияларининг ҳаддан ташқари компьютерлаштириш, электрон почта, интернет, космик телерадио алоқалар тизимларининг ривожланиб борганлиги жуда кучли таъсир кўрсатмоқда.

Мафкуравий жараёнлар глобаллашувнинг авж олишида халқаро электрон ахборот тизими ҳисобланган интернетнинг ўрни катта бўлмоқда. Бу - сўнги пайтда инсоният томонидан яратилган янги кашфиёт. Унинг имконият даражаси, ижтимоий функциялари кўлами чексиз бўлиб, дунёда интернет ишқибозлари сони тобора кўпайиб бормоқда. АҚШ, Норвегия, Швеция, Канада, Сингапур каби мамлакатларнинг 50 фоизга яқин аҳолиси шахсий компьютерлардан интернетга боғланиш имкониятига эга. Финландия, Дания, Австралия, Янги Зеландия мамлакатларида бу кўрсаткич 30-40 фоизни Буюк Британия, Голландия, Швейцария, Австрияда 20 фоиздан ортиқроғини ташкил этмоқда.

Шу ўринда таъкидлаш лозимки, глобаллашув ижтимоий-сиёсий ҳаётни янги тарзда мафкуравийлаштириш билан характерланиб, ҳамма соҳаларга «янги таълимот»ни, ҳаёт тарзини сингдиришга уриниш тарзида юз бермоқда. «Янги таълимот» ролини эса Ғарб либерализми ўйнамоқда. Коммунизм ғояси анъаналарини давом эттирган мафкура ҳам худди шундай изчиллик ва қатъият билан янги моделлар ва ечимларни ҳаётга жорий этишга ҳаракат қилмоқда. Зеро, либерал “байналминал кучлар” ортида худди бир замонлар коммунизм ортида тургандек муайян давлат манфаатлари ётибди.

Алоқа тизимларининг глобаллашуви ахборотлар оқими устидан давлат назоратини сусайтиради. Бошқача айтганда давлат, ҳатто маҳаллий оммавий ахборот воситаларини ва жаҳон миқёсидаги янгиликларни холис шарҳлаб, мафкуравий филтрдан ўтказиб берадиган мафкуравий сиёсий имкониятлардан ҳам, воситалардан ҳам маҳрум бўлди. Конкретлаштириб айтганда, дунё информацион чегаралари шартли бўлиб қолди.

Умуман, мафкуравий глобаллашув жараёнида инсон қалби ва онги учун кураш ўта жиддий тарзда рўй беришини ҳам эътибордан чиқармаслик зарур. Зеро, ҳозир турли усулларда олиб бориладиган мафкуравий тарғибот ва ташвиқотнинг асосий мақсади ҳам инсон қалби ва онгини эгаллаш учун курашдир. Чунки, ҳар қандай ғоя инсон томонидан қабул қилингандан кейин амалий ҳаёт дастури мақомига эга бўлади, шахсни муайян мақсад сари ҳаракатга келтиради. Шунинг учун ҳам бугунги кунда мафкуравий курашнинг бош мақсади-шахс онгини, қалбини эгаллашдир.

Мафкуравий глобаллашувнинг ўзига хос салбий жиҳатлари инсонни, айниқса ёшларни маънавий-руҳий, мафкуравий жиҳатдан тубанликка

---

¹¹ Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча, тамойиллар ва атамалар (қиқа изоҳли тажрибавий луғат) -Т.:Ўзбекистон, 2002. –Б. 78.

бошловчи ғояларни турли воситалар орқали тарғиб этишнинг коммуникациялари, технологиялари универсаллашуви ва глобаллашувини ҳам ифодалайди. Шунингдек, демократияни суеъистеъмол қилиш оқибатида ахлоқсизлик, тубанлик, ёвузликни тарғиб этадиган санъат «асарлари» ҳам тобора кўпайиб бораётганлигини эсдан чиқармаслик керак.

Шундай шароитда фуқаролар, айниқса ёшларни ана шундай тажовузкор ғоялардан муҳофаза қилиш жуда муҳим аҳамият касб этади. ғоявий-мафкуравий глобаллашув туфайли содир бўлиши мумкин бўлган салбий ҳолатлардан озод бўлиш, ахборот эспанциясидан қутилиш бир давлат ёки бир миллат вазифаси эмас. Уни ўзаро ҳамкорлик ва ҳамжихатликдагина ҳал этиш мумкин.

Албатта, мафкуравий глобаллашув шароитида эзгу, бунёдкор ғояларнинг умумийлашув жараёни ҳам юзага келади. Демократия, гуманизм, тинчлик, барқарорлик, мустақиллик ва озодлик, қонуннинг устуворлиги, инсон эркинликлари каби ғоялар бундай глобаллашув шароитида умумбашарий кадриятга айланиб бормоқда. Эзгу, бунёдкор ғояларнинг универсиаллашуви, уларнинг умумбашарий кадриятларга мутаносиблигигина инсонларни вайронкор ғоялардан сақлаб қолиши мумкин.

1.2. Иккинчи масаланинг баёни: Глобаллашувга ва унинг жамият ҳаётига таъсири доираси тўғрисидаги фикрлар хилма-хил берилган таърифлар дунёда кўплаб топилади. Бу глобаллашувнинг турли кўринишларида кириб келиши ва содир бўлиши билан бир қаторда унинг “таъсир” кучини турли туманлигини кўрсатиб беради. Лекин унинг хусусиятларини тўлароқ қамраб олгани, бизнингча, француз тадқиқотчиси Б.Банди берган таърифдир. Унда глобаллашув жараёнинг уч ўлчовига алоҳида эътибор берилади:

- Глобаллашув-мутассил давом этадиган тарихий жараён;
- Глобаллашув-жаҳоннинг гомогенлашуви ва универсаллашуви жараёни;
- Глобаллашув-миллий чегараларнинг “ювилиб кетиш” жараёнидир.

Давлатлар ва халқлар ўртасида бундай муносабатлар тизими мавжуд экан, аввало бу ўринда туғилиши ва қутилиши мумкин хавфларни алоҳида таъкидлашимиз керак. Жамиятнинг тараққиётига жиддий зарар келтирувчи, кўриниши ва тузилиши жиҳатидан “мулойимлик ва хушхулқ” сифатида кўринган таъсирлар жамиятнинг барча қатламини ўзига ром этади ва бундан дунё тажрибаси бўйича ёшлар кўпроқ зарар кўрадилар. Бунга ХХ асрнинг бошларида Японияда ишлаб чиқилган ва дунё мамлакатлари ёшларини иродасидан маҳрум қилиб, зомби-яъни, манқуртларга айлантиришга хизмат қиладиган “АУМ Сенрикё” диний оқимининг ҳаракатлари мисол бўла олади.

Ёшларнинг ижтимоий фаоллигини шакллантириш ва йўналтириш учун биринчи навбатда, уларда қуйидаги хусусиятларни шакллантириш керак:

1. Ахборотни қабул қилиш ва таҳлилий фикрлаш.

Ҳар қандай жараёнда қатнашувчи шахс аналитик фикрлашга эга бўлиши керак. Воқеа-ҳодиса ҳақида етарлича маълумотга эга бўлиши, жараённинг

боришини таҳлил қилиш ҳамда натижавий кўринишини аниқ тасаввур қила олиши керак. Бундан ташқари, таҳлилларга таянган тарзда маълумотлар ўртасидаги боғлиқликларни аниқлай олиши ҳамда дифференциялаши лозим.

2. Шахслараро муносабатларни ташкил қилиш малакалари.

Шахс учун энг муҳим ҳолатлардан бири-коммуникативликдир. Чунки шахслараро муносабатда-шахснинг киришимлиги, бемалол алоқа ўрната олиши муҳим аҳамиятга эгадир.

3. Мотивация, ташаббус ва фаолиятни ташкил эта билиш.

Ижтимоий жамоада шахс доимо ташаббус кўрсатиш ва бунга яраша интилишга эга бўлиши керак. Бунинг учун шахс етарли билимга эга бўлиши билан бирга, ўз тактика ва стратегиясини ташкил эта олиши керак.

4. Нутқнинг ривожланганлиги.

Шахсда ижтимоий алоқаларни яхши ташкил эта олиши учун нутқ ҳар томонлама ривожланган бўлиши керак. Айниқса “оғзаки” ёки “гаплашув”, “ёзма” нутқни бойитиш устида тинимсиз ишлаш керак.

5. Мустақил фикрлаш.

Жамиятда ўз ўрнига эга бўлиш учун шахсдан мустақил фикрлаш кучли талаб этилади. Бундан ташқари мустақил фикрлаш қобилиятига эга шахслар доимо ижтимоий гуруҳда ўзига хос мавқеига эга бўлишади.

6. Мустақил қарор қабул қилиш.

Шахсдан ҳар қандай жараёнда биринчи навбатда, мустақил фикр юритиш талаб этилади.

7. Маъсулиятни ўз зиммасига олиш.

Шахсда маъсулиятни ўз зиммасига олиш шаклланган бўлиши керак. Ҳозир пайтда шахснинг сиёсий фаоллигини бошқариш XXI асрдаги энг долзарб муаммолардан бири бўлиб, бу эса сиёсий жараёнларда инсон омилининг ошиши билан изоҳланади. Инсонда лидерликка эришиш, муваффақиятга интилиш, ўз атрофидагиларга тан олдириш каби шахсий сифатлар сиёсий жараёнларнинг боришига ҳам ўз таъсирини кўрсатиши табиийдир.

Ёшларни ёт таъсирлардан асраш, уларнинг турли оқимлар домига тушиб қолмаслиги учун, аввало миллий ғоя ва унинг кенг тарздаги тарғибот ва ташвибот ишларини ташкил қилиш лозим. Ёшларнинг орасида миллий ғоя тарғиботи ишларини ташкил этишнинг самарали усулларида бири уни таълим тизими билан биргаликда амалга ошириш ҳисобланди. Чунки боланинг жамият ҳаётидан воқиф бўлиши аввало, мактаблардан бошланади. Шунингдек, замонавий педогогик технологиялар асосида, турли мавзуларга болаларни қизиқтириш, шу мавзуга нисбатан уларни фикрларини очик равишда билдира олишлари билан ташвиқот ишларини амалга ошириш мақсадга мувофиқдир. Бундай замонавий интерфаол усуллардан кенг қўлланилаётганларидан бири “**Ажурли арра**” бўлиб, бунда бир мавзуга нисбатан икки гуруҳнинг турлича эркин фикри билдирилади ва айнан тўғри деб белигиланган жавобнинг аниқ исботи берилади. Бунда аввало, мавзунинг моҳияти тўла равишда очилади ва гуруҳнинг барча аъзоси тўла иштироки

таъминланади. Яна шундай усуллардан бири-“Кластер” усули аввало муноазара усули асосида мавзунинг таҳлили тушунилади ва у миллий ғоянинг хусусиятларига тўла мос келади, чунки, миллий ғоянинг ўзи фикрлар хилма-хиллигига асосланади.

Глобализациянинг салбий таъсирлари давлатнинг миллий статусини хавф остига қўймоқда, кадриятлар ва анъанавий маданиятларни бузмоқда, ҳатто оила ҳаётига, инсоннинг шахсий ҳаётига ҳам кириб келмоқда.

Ёшларда ахборот хавфсизлигини таъминловчи омилларга қуйидагилар киради:

- Таълим ва тарбиянинг давлат сиёсати даражасига кўтарилиши;
- Меҳнат бозорини кадрлар билан таъминлашдаги давлат сиёсати;
- Давлат бошқарувида ёшлар иштирокини кенг таъминланиши;
- Ижтимоий-иқтисодий ислоҳотларнинг мазмун-моҳияти ёшлар

муаммосини бартараф этишга қаратилганлигини киритиш мумкин.

Ёшларга тегишли муаммоларни босқичма-босқич ҳал этилиши, меҳнатни тақсимлаш маҳсулот ишлаб чиқариш, меҳнат бозорини енгиллаштириш муаммоларининг бирин-кетин бартараф этиш натижасида ёшларнинг сиёсий ва ижтимоий фаоллиги ошмоқда.

Глобализация шароитида ахборот хуружига қарши курашишда, уни бартараф этишда таълим-тарбия жараёнининг омил сифатида ўрни бекиёс бўлиб, асосий воситалардан бири сифатида намоён бўлади:

- ёшларнинг онгги, тафаккури, дунёқараши шаклланади ҳамда шахси вояга етказилади;
- ёшларга Ватан туйғуси, меҳр-оқибат, тарихий хотира, маънавият ва маърифат сингдирилади;
- ёшларда хавф-хатарга қарши курашиш сезгилари ва кўникмалари шакллантирилади.

Истиклолнинг сақловчилари деб баҳоланаётган ёш авлоднинг тарбияси, уларнинг маънавий салоҳиятини янада ошириш бугун давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Замонавий билимлар билан бир қаторда, мустақиллигимизнинг асровчи маънавий дастур вазифасини бажарувчи миллий ғояни аввало билиш, унинг тарғиботида барчанинг маъсуллигини таъминлаш-даврнинг устувор мақсадларидан бири ҳисобланади. Бир жамиятда унинг манфаатлари учун хизмат қиладиган ғоянинг йўқлиги шу давлатнинг бошқага қарамлигининг бош омили бўлса, ғоя бўлсада, аммо унинг атрофида ҳеч ким бирлашмаса, бу жамият унданда кўпроқ қарамликка ва “катта оға”лар мулозаматида мубталодир. Ўзбекистон деб аталган давлатнинг манфаатларини ўзида мужассам этган миллий ғояни таъсир доирасини айнан ёшлар орасида оширишнинг асосий омилларидан бири бугун “совуқ уруш”лар таъсири камайиши билан пайдо бўлаётган “мафкура полигон”ларидан ҳимояланиш орқали миллат ҳамжихатлигига ва тараққиётига эришиш билан боғлиқдир. Бундай кураш майдонида Ислом Каримов таъкидлаганларидек, - “Ғояга қарши фақат ғоя, фикрга қарши фикр,

жаҳолатга қарши фақат маърифат билан баҳсга киришиш, олишиш мумкин”¹².

1.3.Учинчи масаланинг баёни: Ўзбекистон танланган мустақил тараққиёт йўли ҳуқуқий демократик, фуқаролик жамияти қурилиши вазифаларини амалга оширишда миллий ғоя – инсонларни муштарак мақсадлар билан боғлаб турувчи, уларни йўналтирувчи ва сафарбар этувчи маънавий кучга эга. Миллий ғоя тарғиботи технологиялари ҳам кенг қамровли бўлиб, доимо ўзгариб, янгиланиб, такомиллашиб бориши давр талаби ҳисобланади. Миллий ғоя тарғиботида инсон омили ҳал этувчи аҳамиятга эга. У фойдаланиётган технологиялар, механизм, услуб ва воситалар тарғиботнинг самарадорлигига, миллий ғояни инсоннинг ишонч ва эътиқодига айлантиришга кўпроқ таъсир кўрсатади.

Дунёда “мафкуравий кураш давом этаётган” шароитда “тарғибот технологиялари” ёвуз кучлар қўлидаги “мафкуравий таҳдид воситаси”га айланиши эҳтимоли сақланиб келмоқда. Унинг олдини олиш учун замонавий технологиялардан миллий ғоя тарғиботида фойдаланиш муҳим аҳамият касб этади. Миллий ғоя мақсадларини, жамиятдаги фуқароларнинг ҳар бирининг онгида ижтимоий –маънавий эҳтиёж сифатида англаниши мустақил тараққиётни кафолатлаб беради. Ўзлимизни англашга, асраб-авайлашга хизмат қилади. Шу маънода тарғибот технологиялари эзгуликка хизмат қилиши керак.

Бугун инсониятнинг ақл-заковати билан фан-техника соҳасида муҳим ихтиролар амалга оширилмоқда. Ундан эзгу мақсадлар йўлида фойдаланиш ўзига хос ахборот алмашинувини, инсоният учун қулай шароит яратиб беради. Бу инсоннинг маънавий оламини бойишига, дунё халқларининг эришаётган ютуқларидан хабардор бўлишига, маданий ҳамкорликнинг ривожланишига, мамлакатда озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт қурилишига хизмат қилади.

Аммо, ҳамма инсонлар ҳам бундай интеллектуал, ахлоқий ва маънавий-мафкуравий таъсир кучига эга бўлган тарғибот технологияларидан ижобий мақсадларда фойдалана олмаптилар. Шунинг учун ҳам инсон ундан фойдаланишда эзгу мақсадли бўлиши, ёмон ахлоқий кадриятлардан ўзини тийиши ва инсонларни бир-бири билан боғлаб турадиган маънавий-ахлоқий кадриятлар, умуминсоний ғоялар ҳам борлигини эсдан чиқармаслиги лозим. Бу бугунги дунёни сақлаб қоладиган, жамиятни ёвуз ва тажавузкор ғоялар таъсиридан қутқара оладиган ва охир оқибатда инсонни бу дунёда бир-бири билан инсон сифатида мулоқотда бўлиб яшай олишини таъминлай оладиган юксак маънавий кадриятлар мавжудлигини англаш, унга таяниш муҳим.

Ҳозирги кунда олиб борилаётган мафкуравий жараёнлар миллий менталитетимизга ҳам ўз таъсирини ўтказмоқда. Дунёдаги барча давлатлар, сиёсий, диний, мафкуравий ташкилотлар Ўзбекистонга ўзига хос тарзда

---

¹² Каримов И.А. Жамиятимиз мафкура халқни–халқ, миллатни – миллат қилишга хизмат этсин. Т.: “Ўзбекистон”, 1998 й. Б.1.

таъсир кўрсатиш йўлидан бормоқдалар. Айрим сиёсий кучлар, диний мафкуравий бирлашмалар Ўзбекистон аҳолисининг сиёсий онги, диний этиқоди, ижтимоий руҳиятига, маънавий-маданий савиясига таъсир ўтказиш орқали ўз манфаат-мақсадларига эришишга ҳаракат қилмоқдалар. Ўзбекистонни ўз сиёсий таъсирига ўтказиш, собиқ СССРни тиклаш, постсовет сиёсати, ислом дунёсини бирлаштириш каби «ғоя»лар бундай ҳаракатнинг асосини ташкил этади.

Мамлакатимизда мустақиллик йилларида бундай салбий ҳолатларга қарши ҳимоя воситалари ишлаб чиқилган. Бу ҳимоя воситалари тизимида миллий истиқлол ғояси алоҳида ўринга ва аҳамиятга эгадир. Зеро, ижтимоий ривожланишнинг ҳозирги босқичида мафкуравий курашлар тобора кучайиб бормоқда, геополитик мақсадлар мафкуравий сиёсат билан кўпроқ қўшилиб кетмоқда. Бир томондан, умуминсоний қадриятлар ҳисобланган демократия, ўзаро ҳурмат, ижтимоий-сиёсий ҳамкорлик кучайиб бормоқда. Бироқ, бошқа томондан, ғаразли мақсадларга эришиш ҳаракати, зўравонлик, ҳарбий куч ишлатиш, мафкуравий воситалардан фойдаланиш ҳам кучайиб бормоқда.

Шундай шароитда Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятига кириб бориши, унинг таркибий қисми ва субъектига айланиши ўта муҳимдир. Дараҳақиқат, шу ўринда қайд этиш лозимки, Ўзбекистон ўзининг иқтисодий, сиёсий нуфузи, имкониятлари нуқтаи назардан жаҳон ҳамжамиятида муносиб ўрин эгаллашга ҳақлидир. Маълумки, Ўзбекистон ҳар доим Шарқ ва Ғарбга бирлаштириб турган муҳим бўғин ҳисобланган. Унинг майдони 447, 4 минг кв. км. бўлиб, унинг ғарбида Қорақалпоғистон Республикаси, 12 вилоят, 165 қишлоқ (овулар) мавжуд. Мамлакатимизда ҳозир 136 миллат, элатлар вакиллари бўлган 26 миллионга яқин киши яшайди. Аҳолининг 60 фоизига яқинини болалар, ўсмирлар ва 25 ёшга етмаган йигит-қизлар ташкил этади. Мамлакатимиз қадимдан бой табиий ресурсларга, ҳосилдор ерлар, кучли иқтисодий, илмий ва маънавий салоҳиятга эга бўлган мамлакатдир.

Мамлакатимизнинг ички сиёсатида инсон, унинг ҳақ-ҳуқуқлари, манфаатларини ҳимоя қилиш, фуқаролар учун муносиб турмуш шароити яратиб бериш, озчиликнинг кўпчилик иродасига бўйсунishi, шу билан бирга, озчилик фикрининг ҳам кўпчилик томонидан ҳурмат қилиниши каби демократик тамойиллар алоҳида ўрин эгаллайди. Мамлакатимизнинг ташқи сиёсатида барча давлатлар билан тенг ҳуқуқлилиқ ва ўзаро манфаатдорлик асосида ҳамкорлик қилиш, уларнинг ички ишларига аралашмаслик, умуминсоний қадриятларга содиқлик, тинчлик ва хавфсизликни асраб-авайлаш, халқаро ҳуқуқ меъёрларнинг устуворлиги каби тамойилларга амал қилади¹³.

Ўзбекистоннинг ташқи сиёсати унинг сиёсий нуфузини ортишига олиб келмоқда. Шунингдек, мамлакатимиз ташқи сиёсатининг ўзига хос ғоявий-мафкуравий асослари ишлаб чиқилди. Хусусан, бу нарса мамлакат Конституциясининг 17-моддасида ўз аксини топган. Унда қайд этилишича,

¹³ Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. –Т.:Ўзбекистон, 2001. –Б. 39.

Ўзбекистон Республикаси халқаро муносабатларнинг тўла ҳуқуқли субъектидир. Унинг ташқи сиёсати давлатларнинг суверен тенглиги, куч ишлатмаслик ёки куч билан таҳдид қилмаслик, чегараларнинг дахлсизлиги, низоларни тинч йўл билан ҳал этиш, бошқа давлатларнинг ички ишларига аралашмаслик қоидаларига ва халқаро ҳуқуқнинг умумэътироф этилган бошқа қоидалари ва нормаларига асосланади.

Буларнинг бариси мамлакатимизнинг жаҳон ҳамжамиятига ишончли шерик сифатида кириб боришига имкон яратмоқда. Ўзбекистоннинг жаҳон халқаро тинчлиги ва хавфсизлигига мос бўлиб тушган тинчликсевар ташқи сиёсати унинг жаҳонда мустақил давлат сифатида тан олинишини таъминлади. Бугун мамлакатимиз мустақиллигини дунёдаги 165 нуфузли давлат тан олди, уларнинг 120 таси билан дипломатик, сиёсий, иқтисодий, илмий-техникавий ва маданий алоқалар ўрнатилди. Тошкентда 40 та мамлакатнинг элчихонаси очилди, 19 давлатнинг элчиси Ўзбекистонда ўриндошлик йўли билан ишлаб турибди, 88 та хорижий ваколатхона, 24 та ҳукуматлараро ва 13 та ҳукуматга қарашли бўлмаган ташкилотлар фаолият кўрсатмоқда. Уларнинг сони тобора ортиб бормоқда. Буни ҳам Ўзбекистонни жаҳон ҳамжамияти томонидан эътироф этилишининг глобаллашуви тарзида олиб қарашга асос бўлади.

Хўш, бундай ҳамкорлик қандай натижалар бермоқда? Энг аввало, Ўзбекистоннинг бошқа хориж давлатлари билан ўзаро алоқалари яхшиланиши, улар ўртасида ғоявий-мафкуравий интеграция кучайишига олиб келмоқда. Бундай интеграция туфайли давлатларнинг бир-бири тўғрисидаги тасаввурлари ортиб, билимлари кучаймоқда. Локал ва глобал муаммоларни ҳал этишда имкониятлар кенгаймоқда. Бу имкониятлар, айниқса ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, коммуникация ҳамда техник-технологик соҳа интеграциясига олиб келмоқда.

Қайд этиш лозимки, ғоявий-мафкуравий интеграциянинг кучайиши Ўзбекистон фуқароларида совет мустабид тизими даврида шаклланган комформ дунёқарашни сингдиришда, иқтисодий ва мафкуравий-маънавий боқимандалик кайфиятини бекор этишда муҳим рол ўйнамоқда. Бундай интеграция, айниқса мустақилликгача биз учун бегона бўлган демократик жамиятда яшаш кўникмасини ҳосил қилишда ёрдам бермоқда.

Хуллас, ҳар бир давлат ва жамият ўзига хос ривожланиш моделларига эга бўлиб, улар бир-биридан шакли, мазмуни жиҳатдан фарқ қилса ҳам, умумий ривожланиш қонуниятларини истисно қилмайди. Яъни, бир томондан, бундай умумийлик, инсониятнинг эзгу мақсадлари доирасида уюшиш, жипслашиш манфаатларини ифодалайди. Иккинчи томондан, миллий тараққиётдаги ўзига хослик муайян давлатнинг сиёсий тузими, иқтисодий ҳаёти, маданий турмуши, ғоявий-мафкуравий муҳити таъсирида шаклланади. «Содда қилиб айтганда, - деган эди Ислом Каримов, - муайян давлат ва жамият тараққиётининг ҳар бир босқичи ҳаётнинг ўзи ўртага қўяётган шарт ва талабларнинг ҳисобга олинишини тақазо этади.

Айтиш мумкинки, тараққиётнинг ҳар бир босқичи - бу янги муаммолар ва уларни бартараф этиш йўлидаги янги вазифалар демакдир.

Бу - ҳаёт қонуниятиди, биз уни инкор этолмаймиз ва инкор этишга ҳаққимиз ҳам йўқ»¹⁴

Дарҳақиқат, ҳар қандай жамиятнинг, давлатнинг муайян тарихий даврдаги ижтимоий-сиёсий тараққиёти мафкуралар ворислиги тамойилига асосланса ҳам, конкрет миллий хусусиятлари мавжуд. Бошқача айтганда, миллий тарихий тараққиётнинг мавжудлиги, унинг ғоявий-мафкуравий мазмунида намоён бўлади. Шунингдек, тарихий тараққиёт ва ғоя ҳамда мафкураларнинг миллат манфаатлари асосида уйғунлашуви, уни реал кучга айлантиради, яъни «миллий ғоя халқнинг миллий манфаатларидан келиб чиқади ва уни ўзида ифода этади»¹⁵.

Ҳозирги шароитда миллий мафкурамизнинг юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаровонлиги ғоялари шаклланиб, улар ўзбек халқи тарихий тараққиёти давомида синовлардан ўтган. Бу ғоялар мазмун-моҳияти жиҳатдан бир-бирини тўлдирадиган ҳамда мантикий изчил, гуманистик характери намоён қилади. Шу ўринда, бу ғоя ва мафкуралар мамлакатдаги муайян ҳукмрон сиёсий кучларнинг вақтинчалик мақсадларига, мавсумбозлик тадбирларига хизмат қилса, уларнинг ижтимоий-сиёсий нуфузини йўқотишини алоҳида таъкидлаш керак.

Конкрет тарихий шароитларга хос бўлган ижтимоий эҳтиёжларнинг жамият ғоявий-мафкуравий муҳити билан ўзаро алоқадорлиги асосида сиёсий муносабатлар тизимининг шаклланишига олиб келади. Бу эса, ўз навбатида, миллий мафкуранинг таркибига кирувчи ғояларнинг объектив характери, тарихий илдизларини очиб беришга хизмат қилади.

Тарихан шаклланган ҳар қандай ғоя муайян ижтимоий гуруҳлар манфаатларини ифода этувчи ғоялар тизимининг таркибига киради. Шунинг учун ҳам ўтмишда яшаб ўтган аждодларимизнинг муайян манфаатларини ифодалаган, уларни келажакка сафарбар этган ғоялари ҳам ўша даврнинг стратегик мақсадларини ифода этувчи ижтимоий ҳодиса сифатида дунёга келган.

Миллий тараққиётнинг устувор ғояларни амалга оширишда мамлакат ташқарисидаги ва ичидаги ижтимоий-сиёсий вазият ҳам муҳим аҳамиятга эга. Зеро, ҳар қандай мафкура жамиятдаги ижтимоий гуруҳнинг муайян сиёсий манфаатларини ўзида мужассамлаштирувчи сиёсий онги сифатида жамоатчилик фикри, хоҳиш-истакларини ифодалаб, халқнинг руҳиятига мос келади ҳамда мамлакатда ижтимоий-сиёсий барқарор тараққиётнинг маънавий асоси, кафолати бўлиб хизмат қилади.

---

¹⁴ Каримов И.А. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Биз танлаган йўли – демократик тараққиёт ва маърифий дунё билан ҳамкорлик қўли. Т.11. -Т.: Ўзбекистон, -Б. 18.

¹⁵ Каримов И.А.. Ўз келажакимизни ўз қўлимиз билан қурмоқдамиз. Биз келажакимизни ўз қўлимиз билан қураимиз Т.7. -Т.:Ўзбекистон, 1999. –Б. 297.

Миллий мафкуранинг бош стратегик мақсади миллий мустақилликни мустахкамлаш ва барқарор тараққиётни таъминлаш учун жамият аъзоларининг ҳаёт шароитини реал яхшилашдан иборат. Шунинг учун ҳам бу масала ислохотларнинг бош йўналиши қилиб белгиланганлиги натижасида «Мамлакатмизда ялпи ички маҳсулотнинг ўсиши 9,5 фоизни ташкил ташкил этди, ишлаб чиқариш ҳажми саноатда 12,1 фоизга, қишлоқ хўжалигида 6,1 фоизга ошди».¹⁶ «Аҳолининг реал пул даромадлари бир йилда 27 фоиздан зиёд кўпайди. Статистика идоралари маълуматларига кўра, 2001 йилда меҳнатга лаёқатли аҳолининг ўртача иш ҳақи кун кечириниш учун минимум даражада зарур бўлган маблағнинг 99 фоизини ташкил қилган бўлса, 2007 йилда бу кўрсаткич 3 баробардан кўпроқ ошди. Таъкидлаш жоизки, бу рақам Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги мамлакатлари ўртасида юқори кўрсаткичлардан бири ҳисобланади». Бизнинг кейинги йиллардаги стратегик мақсадимиз шу суръатни усайтирмасдан давом эттириш ва миллий тараққиётимизни янги босқичларга олиб чиқишдир.

Назорат саволлари

1. Ҳозирги ижтимоий тараққиёт босқичида ғоя ва мафкуранинг ўрни нима билан белгиланади?
2. Ғоявий-мафкуравий жараёнлар интенсивлашишининг моҳиятини тушунтиринг...
2. Ғоявий-мафкуравий жараёнларнинг интеграциялашуви асосида нималар ётади?
3. Ғоя ва мафкуралар глобаллашувининг объектив ва субъектив сабабларини кўрсатиб беринг.
4. Ёшларда миллий ғоя тарғиботи воситаларидан фойдаланишни ўзига хос жиҳатлари.
5. Миллий ғоя ва миллий ғоя тарғиботининг ёшларни мафкуравий таъсирлар ва хуружлардан ҳимояланишдаги ўрни.

Адабиётлар рўйхати

1. 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947 sonli Farmoni.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш ва соҳани ривожлантиришни янги босқичга кўтариш тўғрисида” ги № ПҚ-3160 қарори, 2017 йил 28 июл
3. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. –Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017.

---

¹⁶ Каримов И. Инсон манфаатлари устуворлигини таъминлаш – барча ислохот ва ўзгаришларимизнинг бош мақсадидир. «Халқ сўзи», 2008 йил 9 феврал

4. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамыз.– Тошкент: : “Ўзбекистон”, 2017. – 488 б.
5. Каримов И. А. Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қурамыз. Т.7. -Т.:Ўзбекистон, 1999, -Б. 85, 297.
6. Каримов И.А. Ўзбекистон буюк келажак сари. –Т.:Ўзбекистон, 1999. Б. 419.
7. Каримов И.А. Юксак маънавият-енгилмас куч.. -Т.: Ўзбекистон, 2008. –Б. 112.
8. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. –Т.: Янги аср авлоди. 2001.Б. 35,51.
9. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. – Т.:Ўзбекистон, 2001. –Б. 22, 23, 39.
10. Шайхова Х., Назаров Қ. Умуминсоний қадриятлар ва маънавий камолот. – Т.:Ўзбекистон, 1992. –Б. 11.
11. The geopolitics reader . Edited by Gearóid Ó Tuathail, Simon Dalby and Paul Routledge. – London and New York. Routledge Taylor & Francis e-library, 2003.
12. David A. Deese. Globalization: Causes and Effects. –Boston College, USA Ashgate, 2012.

2 –мавзу:Миллий ғоянинг шаклланиш тарихи, унинг намоён бўлиш хусусиятлари.

Режа:

1. Миллий ғояларнинг жамиятлар тараққиёти, тарихи билан бевосита боғлиқлиги.
2. Жамият тараққиётининг турли босқичларида миллий ғоя ва мафкуранинг ўрни.
3. Ўзбекистон: мустақилликка эришиш арафасидаги ғоявий мафкуравий жараёнлар.

Таянч тушунчалар: жамиятлар тараққиёти, уруғ – қабилачилик даврларида шаклланган илк ғоявий қарашлар, халқ оғзаки ижоди, қадимий ёзма манбаларда акс этган ғоялар, “Авесто”да акс этган ғоялар, илк давлатчилик ғоялари, ватанпарварлик ғоялари, ўрта асрларда шаклланган ғоявий қарашлар, маърифатпарварлик ғоялари, мустамлакачилик ғоялари.

2.1. Биринчи масаланинг баёни: Инсоният тарихи - ғоялар тарихидир, дейишади. Дарҳақиқат, инсониятнинг тарихий тараққиёти давомидаги барча йирик воқеа-ҳодисаларнинг тағ-замирида у ёки бу ғоя ётади. Энг буюк кашфиётлар ёки туб социал ўзгаришлар аввало улар ҳақидаги орзу-ниятлардан, интилишлардан бошланган. Муайян ижтимоий гуруҳ, қатлам, миллат, халқ, давлат ёки жамиятнинг эҳтиёжларини, мақсад-мудаоларни, орзу-интилишларин ўзида мужассам этувчи ғоялар тизими сифатида намоён бўладиган мафкура - истиқболнинг яратувчисидир. Кеча орзу-ният бўлган миллий давлатимизнинг бугун биз учун шаън ва ифтихорга айланганлиги бунинг яққол мисолидир.

Мафкуралар инсоният ибтидосида мифологик-диний қарашлар сифатида шакллана бошлаган. Кишиларнинг бир-бирларига муносабатларининг асосларини белгиловчи муайян қарашлар, ғоялар, ақидалар, қоидалар ва талаблар замирида муайян қўрсатмалар ва тавсиялар ишлаб чиқилган, уларга риоя қилиш қатъий назорат қилинган. Меҳнат соҳаларининг кенгайиши ижтимоий меҳнат тақсимотининг ривожланиши натижасида жамиятда табақаланиш содир бўлган, бу жараён билан узвий боғлиқ тарзда турли-туман диний, дунёвий, этник, ҳукуқий ва бошқа ғоя ва мафкура шакллари юзага кела бошлаган. Шу боис ғоя ва мафкуралар ғоят кўп ва турли-тумандир.

Инсоният ибтидосидан то ҳозирги кунга қадар сон-саноксиз ғоя ва мафкуралар шаклланган, тарқалган, уларнинг айримлари бугунги кунда ҳам яшаб келмоқда, айримлари эса кишиларнинг хотираларидан ўчиб кетган. Бу жараён ҳозирги даврда ҳам давом этмоқда ва инсоният мавжуд экан, давом этаверади. Ғоя ва мафкуралар турли тарихий даврларда турли нуқтаи назариялардан туркумлаштириб келинган. Хусусан, илк даврларда ғоя ва мафкуралар эзгу ва ёвуз, илоҳий ва дунёвий туркумларга ажратилган.

Дарҳақиқат, инсоният ибтидоси, бинобарин, ғоя ва мафкуралар ибтидоси ҳам, Қадимги Шарқдан бошланади. «Шарқ» ва «Ғарб» атмалари

одатда жуғрофий атамалар сифатида идрок этилса-да, аслида икки хил маданий-маънавий анъаналарни ҳам ифодалайди. Қадимги юнонлар Осиё қитъасининг ғарбий ярим оролини ўзларининг афсонавий қахрамони номи билан Европа деб атаганларида ана шу маданий-маънавий ўзига хослик омилига асосланган эдилар. Асл Қадимги Шарқ - бу Қадимги Турон, Қадимги Ҳиндистон ва Қадимги Хитой мамалакатларидир. Қадимги Миср, Қадимги Вавилон каби мамлакатлар нафақат жуғрофий жиҳатдан, балки маданий-маънавий жиҳатдан ҳам Шарққа нисбатан Ғарбга яқиндир, европаликлар бу минтақани «Яқин Шарқ» деб атаганларида тамомила ҳақдирлар; зеро, Ғарб маданиятининг пойдевори саналган қадимги юнон маданияти асосан мисрликлар ва вавилонликлар маданияти асосида шаклландир.

Қадимги Шарқ тарихида, бинобарин, умуман инсоният тарихида, Қадимги Турон шундай бир муҳим ўрин тутадики, иқтидорли тарихчи тадқиқотчиларнинг эътироф этишича, унинг моддий ва маънавий маданиятини ўрганмасдан туриб, унинг жаҳон цивилизациясига қўшган улкан ҳиссасини жиддий тадқиқ қилмасдан туриб, инсониятнинг маданий-маънавий тарихи ҳақида ҳаққоний тасаввурларга эга бўлиш ва унинг тараққиёт қонунларини тўғри аниқлаш мумкин эмас. Қадимги Турон ҳали илму-фанда очилмаган сирли ва мўъжизавий бир ҳазинаки, унинг ўрганилиши - инсониятнинг янги бир маданий-маънавий дунёсини кашф этишдир. Турон-Туркистон-Ўзбекистон - бу ҳам диний, ҳам дунёвий маънода ҳақиқатдан ҳам муқаддас заминдир. Бу заминлардан топилган тош қуролнинг ёши 1,8 - 3,2 миллион йилни, ибтидоий манзилгоҳлар ёши тахминан 1 миллион йилни, илк маънавий удум-эътиқодлар тарихи 100 минг йилни ташкил этади. Оддий овқатга туз солишдан то тўрт унсур ҳақидаги фалсафий таълимотларга қадар кўплаб ғоя ва кашфиётлар, инсоният тарихидаги илк ваҳий эътиқод саналган зардўштилик ватани ана шу муқаддас заминдир. Француз ва инглиз зардўштишунос олимлар фикрича зардўштилик милоддан олдинги 3-2 минг йилликлар чегарасида вужудга келган. Лондон университетининг профессори, зардўштишунос олима Мэри Бойс фикрича, Зардўшт милоддан олдинги 1500-1700 йиллар оралиғида яшаб ўтган. Зардўштилик – юксак фазилатли, эзгу ниятли эътиқоддир. Унинг кўпгина ғоялари ноёб, бетакрор ва улуғвордир. Ўзининг инсониятга бевосита ёки билвосита таъсири борасида дунёдаги бирон-бир эътиқод зардўштиликка тенглаша олмайди. Зардўштилик ғоялари иудаизм, буддизм, христианлик, ислом динлари томонидан, қатор диний йўналишлар ва фалсафий мактаблар томонидан ўзлаштирилган. Зардўшт томонидан тарғиб қилинган кўпгина ғоя ва таълимотлар ҳозирги кунда ҳам жаҳон халқлари томонидан мамнуният ва хайрихоҳлик билан эътироф этиб келинади. Зардўштилик тарихини ўрганиш - инсониятнинг минглаб йиллар давомидаги маънавий-ахлоқий тараққиёти тарихини, ғоя ва мафкуралар тарихини ўрганиш демакдир. Эзгу ғоялар мажмуаси сифатида зардўштилик мафкураси умумий тартиб-интизомни мустаҳкамлашга, ташқи таъсирларга нисбатан яхлитлик ва

мустақилликни сақлашга, умумий ҳис-туйғу ва бирликни тарбиялашга хизмат қилган. Зардўштилик қомусий эътиқод бўлган, Зардўшт ўз ҳаёт йўли билан, мақсад ва интилишлари билан инсониятни эзгуликка, адолатга, ҳақиқатга ундайди. Бу эътиқоднинг Ҳиндистон ва Афғонистондан Юнонистонгача, Арманистон ва Озарбайжондан Бобилгача бўлган улкан худудларда 2000 йил атрофида ҳукмрон эътиқод сифатида эътироф этилиши бежиз эмас эди, албатта. Зардўштиликнинг муқаддас учликка асосланган дунёнинг яратилиши, ҳозирги ҳолати ва келажаги ҳақидаги, «Эзгу ният, эзгу сўз ва эзгу амал» ҳақидаги, инсоннинг табиатга ва бир-бирларига муносабатлари ҳақидаги, эзгулик ва ёвузлик ҳақидаги, инсон ҳаётининг маъно-мазмунини ва мақсади ҳақидаги ғоялар тизими инсонга янги мавқе, ваколат, юксаклик, улуғворлик, қадр-қиймат ва мамнунлик бахш этади.

Ҳозирги кунда асосий демократик тамойиллар сифатида эътироф этилаётган плюрализм ва толерантлик тамойиллари илк бор буддавий авлиё боболаримиз томонидан амалда жорий этилган. Шарқ ва Ғарб халқларининг маданий-маънавий тараққиётида муҳим ўрин тутган Улуғ Кушонлар салтанати Орол денгизидан Ҳинд океанигача бўлган улкан минтақада яшаган, ўзининг тили, дини, урф-одат ва анъаналари билан бир-биридан фарқ қиладиган кўплаб халқларни ягона бир сиёсий салтанат даражасида бирлаштирган. Улуғ Кушонлар, хусусан Канишка ва Ҳувишка боболаримиз олиб борган плюрализм ва толерантликка асосланган сиёсат туфайли мазкур халқларнинг бой ва ранг-баранг маданиятларининг ўзаро таъсири натижасида янги бир кўринишдаги маданият вужудга келдики, бу маданият ҳозирги кунда ҳам «эллинча маданият» деб нотўғри талқин этиб келинади. Марказий Осиё халқлари ана шу даврдан бошлаб эркин тарзда форс ва юнон маданиятларини ижодий ўзлаштиришга киришадилар. Бу даврда Ғарб ва Шарқ халқлари ўртасидаги маданий алоқалар умуминсоний кўламдаги янги, юксак ва улуғвор даражага кўтарилади. Турли-туман маданий-этник унсурлар, маросимий ва эътиқодий қадриятлар, диний ва фалсафий йўналишлар бир-бири билан ёнма-ён, ўзаро муроса ва хайрихоҳлик муносабатлари асосида яшаши ва равнақ топиши мазкур давр маданиятнинг характерли хусусияти эди. Бундай жараённинг шаклланишида Канишка ва Ҳувишкаларнинг олиб борган умумбашарий ғояларга асосланган сиёсати халқ қилувчи асосий рол ўйнайди. Барча маданий-этник урф-одат ва удумлар, маросимлар ва эътиқодий анъана ва қадриятлар тўла-тўқис эътироф этилгани ҳолда, уларнинг ҳаммаси учун умумий қийматга эга бўлган умумбашарий маънавият шаклланди. Турли-туман динлар, фалсафий таълимотлар, маданий-этник қадриятлар, ҳар хил оқим ва йўналишларнинг ягона сиёсий тузум доирасида мавжуд бўлиб туриши, яшаши ва ривожланиши жаҳон цивилизацияси тарихида илгари учрамаган янги ноёб ҳодиса эди. Буддавийликнинг энг демократик умуминсоний ғоя ва йўналишлари, унинг маънавий бойитилиши ва жаҳон дини мақомини олиши жараёнлари бизнинг буддавий авлиё боболаримизнинг ижодий ва таржимонлик фаолиятлари билан боғлиқдир. Бобомиз Канишканинг ташаббуси билан буддавийлик

йиғинлари ташкил этилган, уни буддавийлик тарқалган барча мамлакатларда хурмат ва эҳтиром билан тилга олишади, Ҳиндистондаги Каниспор шаҳри унинг номи билан аталган, Канишка эраси жорий этилган. Бинобарин, бу даврада ҳам умуминсоний ғоялар тизими сифатидаги янги мафкура шаклланган.

Миллий ғоянинг асосий таянч нуқтаси ҳисобланган миллий ўзликни англашни, тарихий хотирамизни ислом динисиз тасаввур қилиш қийин. И.Каримов таъкидлаганидек, ислом дини - бу ота-боболаримиз дини, у биз учун ҳам иймон, ҳам ахлоқ, ҳам диёнат, ҳам маърифатдир. Марказий Осиёда ислом динининг руҳан ўзига хослиги шундан иборатки, унда аجدодларимизнинг қадимий кадриятлари мужассамлашган, миллий ва диний кадриятлар бирлашган. Ислому бу фақат дингина эмас. Миллий фалсафамиз, унинг барча йўналишлари инсон бахт-саодати идеали атрофида ривожлана борган. Бу идеал диндан кенгроқ кўламли бўлган. Унда диний ва ижтимоий мулкӣ тенгсизликларни, қарама-қаршилиқ ва зиддиятларни йўқотиш, улар ўрнини ўзаро ёрдам ва ҳамкорлик эгаллаган ижтимоий турмуш орзу қилинган. Хусусан, даҳо мутафаккир бобомиз Абу Наср Форобийнинг фалсафий мушоҳадасига кўра, коинотдаги ҳар бир вужуд-мавжудот ўзига хос мартаба – энг юксак камолатга эришиш учун дунёга келган. Инсон учун хос бўлган бу камолотнинг номини энг етуқ бахт-саодат деб атайдилар.

Улуғ бобомиз Имом Бухорийнинг «Жомеъ ас-саҳиҳ» китоблари ислом дунёси уламолари томонидан яқдиллик билан Қуръони Каримдан кейинги иккинчи муқаддас китоб деб эътироф этилиши ва умуман, Қуръони Каримдан кейинги ислом динимизнинг асосини ташкил этган олтига ҳадис тўпламидан тўртасининг она-Ватанамиз Туркистон заминида яратилганлиги аждодларимиз анъаналарининг нақадар улуғ ва самарали бўлганлиги далолатидир.

Турон-Туркистон-Ўзбекистон - бу нафақат исломият қадами етган, Калом фалсафаси, Шариат устунлари етишган юрт, балки Тангри, Умай Момо, Малҳиона, Мардона, муқаддас Ер-сув эътиқодлари дунёга келган, Зардўшт ва монийлар туғилган, буддавийлик камолот ва балоғатга етган, унинг ақидаю-арконлари, амалиёти ниҳоясига етказилиб тугалланган, ҳатто яхудийчилик, христианлик эътиқодлари ҳам баҳра олган, илоҳий нурлар барқ урган, Оллоҳ назари тушган, Ер қуррасининг Ҳазрати Инсон дунёга келган ва унинг илк маданияти шаклланган муқаддас заминдир. Ҳозирги замонавий фан ва техниканинг пойдевори шу муқаддас заминда яратилган. Илк бор йирик ҳайвонларни қўлга ўргатиш, улардан ҳаракат воситаси сифатида фойдаланиш, илк деҳқончилик, қоятош суратлари, ўсимлик ва ҳайвонларнинг бўртма расмлари, меъморчиликдаги гумбазли иншоотлар, ҳозирги замонавий қуролларнинг илк шакли саналаган ўқ-ёй, масофавий жанг усуллари, ҳарбий парадлар, замонавий табобатнинг жарроҳлик, ички касалликлар, санитария-гигиена ва психотерапия соҳалари, табобат рамзи саналган илон ўралган қадах, оқ халат, учиш аппаратлари, беморнинг иқтисодий ҳолати асосида хизмат ҳақи тўлаш, қонунчилик, қурултой ва

сайлов каби давлатчилик анъаналари ва жуда кўплаб табиий-илмий ғоялар ва кашфиётлар аждодларимизнинг ижодий фаолиятлари махсулларидир. Халқимизнинг миллий-диний қадриятларини ўрганиш ва уларни ижодий ўзлаштириш - бу ўзликни англаш, тарихий хотирани тиклаш, миллий ифтихор туйғусини, миллий шаън ва ор-номус қадриятларини шакллантириш, маънавий-ахлоқий камолотга интилиш демакдир.

2.2. Иккинчи масаланинг баёни: Миллий ғоялар ва мафкуравий қарашлар ҳар бир давлатнинг мавжудлик белгиси ҳисобланади. Айни пайтда, ушбу қадриятлар ўша давлат ва халқнинг ижтимоий мўлжали ҳамдир. Яна шу нарсага эътибор бериш лозимки, давлатларнинг ижтимоий-сиёсий тузумлари ўзгарган пайтларда ғоявий-мафкуравий қарашлар ҳам ўзгаради. Умуман, ғоявий-мафкуравий қарашлар, улар томонидан ҳимоя қилинадиган қадриятлар ҳар бир давлат ва халқнинг ижтимоий тараққиётида катта аҳамият касб этади.

Айни пайтда, бир ижтимоий-сиёсий тузум давридаги ғоявий-мафкуравий қарашлар бошқа тузум шароитида тамомила янгича моҳият касб этсада, аммо, уларнинг айрим жиҳатлари ворислик аҳамиятига эга бўлади. Давлатларнинг ижтимоий-сиёсий тузумидан қатъий назар бу ҳолнинг моҳияти ўзгармасдан қолиши мумкин.

Масалан, мустақилликнинг дастлабки йилларида миллий мафкурани шакллантириш тўғрисида кўплаб фикрлар билдирилди. Бироқ, бу - Ўзбекистонда миллий мафкура илгари мавжуд эмасди, деган маънони англамайди. Чунки ўзбек халқининг узоқ тарихий - маданий ривожланиши даврида миллий мафкуранинг муайян жиҳатлари шаклланган эди. Масалан, «Авесто», туркий битикларда, 1X-XII асрлардаги Шарқ Ўйғониш даврида, шунингдек, Амир Темур ва темурийлар ҳамда жаидлар давридаги маънавий-мафкуравий жараёнларда миллий мафкуранинг устувор кўринишлари намоён бўлган эди.

Аммо, совет мустабид тузуми даврида бу мафкура сиёсий ақидалар исканжасига олинди ва расмий ҳокимият томонидан рад этилди, унинг гўё реакцион эканлигини «исботлаш»га ҳаракат қилинди. Мустабид тузум даврида миллий мафкура сиёсий тазйиқлар остида бўлсада яшаб қолди, у йўқолмади. Бошқача айтганда, бу даврда икки мафкуравий муҳит юзага келди. Биринчиси, расмий мафкура бўлиб, у коммунистик дунёқарашни акс эттирар, иккинчиси эса, расмий ҳокимиятнинг чеклашларига қарамасдан мавжуд эди ва норасмий равишда ўзбек халқининг миллий қарашларни ташкил этарди.

Ҳақиқатан ҳам цивилизациялар тарихи, бу инсоният ва унинг ғоялари тарихидир. Маълумки, цивилизация айрим худудий, бир-бири билан боғланмаган цивилизация масканлари ёки ўчоқлари сифатида шакллана бошлаб (масалан, Қадимги Миср цивилизацияси, Қадимги Бобил цивилизацияси, Қадимги Ҳинд цивилизацияси, Ўрта Ер денгизи цивилизацияси ва ш.к.), бозор иқтисодиёти муносабатлари ва иқтисоди

хукмронлиги даврида (XVI - XX асрлар) умумжаҳон цивилизациясига айланади.

Таъкидлаш керакки, цивилизациянинг тарихи урушлар ва диний жаҳолатпарастликка қарши, дунёвий жамият учун кураш тарихидир. XX асрнинг иккинчи ярмига келиб илғор фан-техника ва технология асосида иш кўриб, ўзларида демократик, инсонпарвар жамият ва ҳуқуқий давлат қурган мамлакатларгина ҳақиқий цивилизация йўлига чиқмоқдалар. Цивилизация инсоният тараққиётининг махсулидир. У инсоният жамиятининг ниҳоятда нозик ҳолати бўлиб, вақт жиҳатидан беш миллион йиллик инсоният тарихининг бор-йўғи 0,1 фоизини ташкил қилади, яъни инсоният ўзининг босиб ўтган йўлининг 99, 9 фоизи давомида ёввойилик ва ваҳшийлик даражасида ҳаёт кечирган.¹

Умуман, цивилизациялар тарихида ғоя ва мафкураларнинг ўрни беқиёс. Бошқача айтганда, цивилизацияларнинг пайдо бўлиши ва шаклланиш жараёнининг ўзи ҳам ғоя ва мафкураларнинг мавжудлиги асосида юз берган. Цивилизациялар ўз-ўзидан пайдо бўлмайди. Бу жараён прогрессив ҳолатнинг реакцион, ижобийнинг салбий, яхшининг ёмон, бунёдкорликнинг вайронкорлик билан ўзаро курашлари асосида юзага келган.

Бунинг натижасида янги ғоялар ва мафкуралар юзага келган ва ўзига йўл очган. Халқпарварлик, тинчлик, озодлик, ҳурфикрлик, дўстлик, бағрикенглик, тараққиёт каби ғоялар ақидапарастлик, диний фанатизм, терроризм, босқинчилик, фашизм, большевизм, жаҳолатпарастлик, шовинизм каби вайронкор ғояларга қарши курашлар жараёнида умуминсоний, умумбашарий қадриятлар даражасига кўтарилди.

Шовинизм, террорчилик, ирқчилик, миллатчилик, сиёсий терроризм, расизм каби ғоялар цивилизациянинг ашаддий душманларидир. Миллий ғоя ушбу ғояларни тамомила инкор этади.

Миллий тараққиёт концепциясида халқимизнинг ғоявий-мафкуравий меросини ижодий ривожлантириш масалаларига алоҳида эътибор қаратилган. Ғоявий-мафкуравий мерос ҳар бир халқ ҳаётида тарихан шаклланган феноменал ҳодиса ҳисобланади. Бундай мерос ўзгармас ва қотиб қолган нарса эмас. У доимо ижодий ривожланиб борадиган, янги сифат ва мазмун билан бойийдиган ҳодисадир.

Ўзбекистондаги узоқ даврлар мобайнида шаклланган ижтимоий-сиёсий, маданий меросга эътибор бериладиган бўлса унда инсон ва жамиятни эзгулик ва яхшиликка ундовчи ғоялар ҳамиша устувор аҳамият касб этганлигини кўришимиз мумкин. Аммо, миллий маданий меросимиздаги барча қадриятлар ҳам ўзгармас, деган хулоса келиб чиқмаслиги лозим.

Масалан, миллий меросимизда инсонни фақат сабр-қаноатга ундовчи, ундаги яратиш, бунёд этишга рағбатлантирувчи ғояларнинг юзага келишига монёлик қилувчи қадриятларимиз ҳам борлигини унутмаслик керак. Бу

---

¹ Қаранг: Мустақиллик изоҳли илмий-оммабоп луғат. –Т.:Ўзбекистон, 1998. –Б. 237.

ғоялар ҳозирги шароитда замонга, дунёда содир бўлаётган ўзгаришларга мос равишда янги сифатлар билан бойиб боришига эришиш муҳимдир.

Қолаверса, масаланинг яна бошқача жиҳати ҳам бор. У ҳам бўлса, миллий ғоявий-мафкуравий меросни идеаллаштиришга бўлган уринишлардир. Албатта, бундай мерос билан биз фахрланамиз. Аммо, айти пайтда, уни мутлақлаштириш ҳам яхши натижаларга олиб келавермайди. «Ота-боболаримиз шуҳратининг соясига маҳлиё бўлиб юрадиган даврлар энди ўтди. Бугун жаҳон биздан ўз сўзимизни айтишимизни, ўз тафаккуримизни намоён этишимизни талаб қилмоқда. Бошқа халқлар, бошқа миллатлар бизга ётсираб - беписанд карамаслиги, балки бизни эътироф этиши, бизни эҳтиром этиши керак. Биз ана шу юксак муносабат ва ҳурматга лойиқ бўлишимиз даркор»¹.

Миллий ғоянинг туб мазмун-моҳиятини аниқлашда ғоя ва мафкуралар шаклланиб, ривожланишининг тарихий давр ва босқичларини таҳлил қилиш муҳимдир. Гап шундаки, совет мустабид тизими даврида ғоя ва мафкуралар ривожланиш тарихини даврлаштириш тарихни даврлаштириш билан бир хил амалга оширилди. Бунда формацион ёндошувга амал қилинди.

Маълумки, формацион ёндошув асосида инсоният тарихи: ибтидоий жамоа, кулдорлик, феодализм, капитализм ва коммунизм формацияларидан иборат, деган ақидага амал қилинди. Бу ёндошувнинг хато жиҳатлари эса қуйидагилардан иборат эди:

1. Ҳар бир даврни ўрганиш синфийлик, партиявийлик тамойиллари асосида олиб борилди.

2. Цивилизацион ёндошув мутлақо инкор этилди.

3. Тарихни даврлаштиришда ҳукмрон сиёсий-мафкуравий куч манфаатлари ҳимоя қилинди. Мазкур ҳолатга биноан совет мафкураси формацион ёндошув асосидагина ўзининг яшовчанлигини таъминлаши мумкин эди. Шу ўринда И.Каримовнинг қуйидаги фикрлари жуда ўринлидир: «Шўро даврининг мафкураси, коммунистик дунёқараш, агарки аслини суриштирсангиз, моҳият эътиборига кўра, бизнинг турмуш тарзимизга, халқимизнинг табиатига тамоман бегона эди. Шунга қарамасдан, кишиларнинг онгига мажбуран сингдирилган бу сохта таълимотнинг салбий таъсири хануз сезилиб туради. Афсуски, биз бу сарқитлардан ҳали буткул халос бўла олганимиз йўқ»²

Демак, умуман тарихни, шу жумладан ғоя ва мафкуралар тарихини давлатлаштиришда умумийлик мавжуд. Ҳозирги кунда тарихни синфийлик, партиявийлик каби тамойиллар асосида ўрганиш ва даврлаштириш инкор этилгани каби, уларни цивилизацион ёндашув асосида ўрганиш ҳам аниқ

---

¹ Каримов И. А. Жамиятимиз мафкураси халқни - халқ, миллатни - миллат қилишга хизмат қилсин. Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қураимиз. Т.7. Т.: Ўзбекистон, 1999. –Б. 99.

² Каримов И.А. Жамиятимиз мафкураси халқни - халқ, миллатни – миллат қилишга хизмат этсин. Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қураимиз. Т.7. Т.: Ўзбекистон, 1999. –Б. 89.

бўлиб қолди. Цивилизацион ҳодисаларни комплекс- тизимли ёндашув асосида ўрганиш бизга ғоя ва мафкураларнинг ривожланиш тарихини даврлаштиришда тўғри йўл танлашга имкон бермоқда.

Агар масалага шу асосда ёндашадиган бўлсак, унда Ўзбекистонда ғоя ва мафкуралар ривожланишини қуйидаги цивилизацион ёндашув асосида ўрганиш мумкин:

1. Ибтидоий жамият ;
2. Ўрта асрлар даври;
3. Хонликлар даври;
4. Чор Россияси мустамлакачилиги даври;
5. Совет мустабид тизими даври;
6. Миллий мустақиллик даври.

Таъкидлаш лозимки, ҳар бир даврнинг ўзига хос ижтимоий тараққиётининг ўша босқичини ўзида мужассам этган ғоялари мавжуд бўлган. Масалан, ибтидоий жамиятда инсон ёввойиликдан маданийлашишга ўта бошлади, табиат сирларини ўрганиб ўзининг инсон эканлигини ҳис этиш билан боғлиқ ғоялар юзага кела бошлади.

Ўрта асрлар даврида эса ибтидоий жамият пайтида шакллана бошлаган миллий давлатчилик янада такомиллаша борди, халқнинг шаклланиш жараёни рўй бера бошлади, маданият ва санъатда ўзига хослик юзага келди ҳамда бу маънавий ҳаётдаги миллийлик сифатида пайдо бўлди. Умуман миллий истиқлол ғояларининг юзага келишида бу давр ўзига хос аҳамиятга эга. Зеро, ўрта асрларда Ўзбекистонда буюк Шарқ Уйғониш маданияти, Шарқ Ренессанси юз берди. Айни пайтда, бу даврда юртимизга ислом дини кириб келиши натижасида мусулмон маданияти шакллана бошлади. Табиий, илмий фанлар билан бирга диний таълимот ривож топди. Ушбу даврнинг асосий ғояси эса баркамол инсонни тарбиялаш ва адолатли жамият қуришдан иборат бўлди. Хоразмий, Фарғоний, Форобий, Ибн Сино, Беруний, Алишер Навоий, Бобур, Мирзо Улуғбек кабиларнинг илмий меросида, Мотуридий, Аҳмад Яссавий, Нажмиддин Кубро, Баҳоуддин Нақшбанд ва бошқаларнинг диний таълимотларида кўтарилган асосий ғоялар муштарак бўлиб, уларда миллий ғоянинг муҳим жиҳатлари ўз ифодасини топган.

Шунингдек, мустамлакачилик ва совет мустабид тизими давридаги норасмий ғоя ва мафкураларнинг мазмунини асосан мустақиллик ғояси, Ўзбекистонни том маънода истиқлолга эришишга йўналтирувчи ғоялар ташкил этганлигини ҳам қайд этиш лозим. Умуман, ғоя ва мафкуралар ривожланишининг тарихий босқичларини ёритишда цивилизацион ёндашиш миллий ғоянинг мазмун-моҳиятини тўғри англаб етишга имкон беради.

Айни пайтда миллий ғояни чуқур ўрганиб, уни жамиятнинг ҳар бир фуқаросида ижтимоий амалиёт даражасига кўтаришда ижтимоий онг ва унинг шакллари муҳим аҳамият касб этишини эътиборга олиш лозим. Бошқача айтганда, ижтимоий онг шакллари, маълум даражада, ғоявий-мафкуравий функцияларни бажаради.

Маълумки, онг ўз мазмун-моҳиятига кўра ғоявий-мафкуравий тавсифга эга. Ижтимоий онг жамиятнинг ишлаб чиқариш муносабатларини ўзида акс эттирувчи, халқнинг умумий ҳаёт даражасини ифодаловчи ҳис-туйғу, ғоя ва қарашлари мажмуидир. Ижтимоий онг маданиятдаги сиёсий, ҳуқуқий, ахлоқий, фалсафий, диний, эстетик қарашлар, кечинмалар тарзида кўринади.

Таъкидлаш лозимки, ижтимоий онгнинг ҳар бир шакли ўзига хос тарзда ғоявий-мафкуравий вазифани бажаради ва миллий истиқлол ғоясининг шаклланишида ўзига хос рол ўйнайди. Унинг турли шаклларида умуминсоний аҳамиятга эга бўлган, айти пайтда миллий ўзликни ўзида акс эттирган чуқур мазмун, теран ғоя ва инсоний қадриятлар мужассам бўлади. Ҳар бир шаклда у ёки бу миллатнинг узоқ йиллар мобайнида тўплаган миллий маданий, илмий, маърифий ва ғоявий-мафкуравий мероси ворислик тамойили асосида авлоддан-авлодга ўтиб боради.

Инсоният тарихий тараққиёти тажрибалари шуни кўрсатмоқдаки, миллий ғоя жамиятдаги ижтимоий, сиёсий, иқтисодий, маънавий ва ҳуқуқий муносабатлар тизимига мутаносиб шакллангандагина реал кучга айланиши мумкин. Ижтимоий ҳаёт, иқтисодий турмуш, сиёсат, маънавият ва маърифат, ҳуқуқий муносабатлар, ҳеч шубҳасиз, ғоявий-мафкуравий жараёнларга таъсир кўрсатади. Шу билан бирга, ғоявий-мафкуравий жараёнларнинг ўзи ҳам ана шу муносабатлар тизимига ижобий ёки салбий таъсир кўрсатиши мумкин.

Ўзбекистоннинг ҳозирги тараққиётида ижтимоий-маънавий омилларнинг нуфузи ва аҳамияти тобора ортиб бормоқда. 1996 йил 25 августдаги Миллий ғоя тарғиботи ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини оширишга қаратилган Қарорда маънавий-мафкуравий ишларга давлат сиёсатининг устувор йўналиши сифатида қаралган.

Миллий мафкура концепциясида ҳам бу масалага алоҳида эътибор берилган. Жумладан, маънавий қадриятларимизни илм-фан ва тараққиёт ютуқлари билан бойитиб бориши, ўзлигимизни англаш, миллий ғоя ва мафкура тамойилларини халқимизнинг қалби ва онгига синдириш, муқаддас динимиз ва тарихимизни сохталаштириш, улардан сиёсий мақсадларда фойдаланишга йўл қўймаслик - бу борадаги асосий вазифаларимиз эканлиги таъкидланади.

Ижтимоий-тарихий тараққиётда ҳар бир давлатнинг у ёки бу даврдаги сиёсати ва унинг мафкура билан ўзаро муносабатлари ҳамisha долзарб масала бўлиб келган. Маълумки, давлат сиёсати шу мамлакатда мавжуд бўлган расмий мафкуранинг манфаатларини ҳимоя қилади. Умуман, ижтимоий ривожланишнинг ҳозирги босқичида «мафкуравий сиёсат» атамаси ҳам кенг ишлатилмоқда.

Шу нуқтаи назардан ҳозирги пайтда сиёсат мафкуралашиши мумкин бўлгани каби, мафкура ҳам сиёсийлашуви мумкин. Бу нарса бугун пайдо бўлгани йўқ. Унинг мавжудлиги узоқ ва яқин тарихда кўп кузатилади. Яъни, сиёсатнинг тўғрилигини исботлаш ва «асослаш» учун шунга мос мафкура ишлаб чиқилади.

Масалан, қадимги Римда мустамлакачилик сиёсатини асослаш учун сохта ватанпарварлик мафқураси ишлаб чиқилган. Муқаддас жойларни ўзининг «ҳақиқий эгалари»га қайтаришдан иборат бўлган сохта мафқура эса Ўрта аср Европа давлатларининг «Салб юриши» сиёсатига асос бўлди. Туркистонни босиб олиш, унинг моддий бойликларига эга бўлишдан иборат Россиянинг XIX аср ўрталаридаги сиёсати, унинг «Қолоқ халқларни маданийлаштириш»дан иборат мафқуравий сиёсатининг юзага келтирди. Совет ҳукумати ўзининг талончиликдан иборат сиёсатини амалга ошириш учун коммунистик мафқурани такомиллаштирган бўлса, фашистлар Германияси ўзининг мустамлакачилик сиёсатини юритиш мақсадида «Олий ирк» мафқурасини олға сурдилар.

Умуман, сиёсат ва мафқура инсон манфаатларига мос келмас экан, бунда ижтимоий тўнтаришлар, оммавий қирғинлар юзага келиши мумкин. Масалан, ушбу сабаблар туфайли XX асрда иккита жаҳон уруши, 450 га яқин локал урушлар юзага келди. Бунинг натижасида дунёда 185 миллиондан ортиқ киши ҳалок бўлди.

Масаланинг яна бошқа бир жиҳати ҳам мавжуд. Гап шундаки, у ёки бу мамлакатда ҳокимиятнинг расмий сиёсатига у танлаган расмий мафқура мос келиши тайин. Аммо, шу билан бирга, айрим ҳолатларда ўша мамлакатдаги расмий сиёсатга муқобил тарзда, расмий куч томонидан чекланган, бошқа мафқура ҳам фаолият кўрсатиши мумкин. Масалан, мустамлакачилик даврида миллий манфаатларни ҳимоя этувчи, миллий истиқлол учун кураш йўлини танлаган жаҳидчилик мафқураси юзага келди.

Бироқ, бу мафқура ўз мазмун-моҳиятига кўра, миллий мафқура бўлганлиги учун ҳам таъқиқланди. Биргина 1937-1939 йилларда Ўзбекистонда 6920 нафар давлат арбоби, зиёли - ижодкорлар, 80-йиллардаги «Қайта қуриш» йилларида эса «пахта иши» ва «ўзбеклар» иши оқибатида 4,5 минг миллий кадрлар қатағон қилинди.

Бу ўринда таъкидлаш лозимки, жамиятдаги инсон манфаатларига мутаносиб равишда мавжуд бўлган сиёсат ва мафқура масаласи мазкур жамиятда барқарорликни юзага келтиради.

2.3.Учинчи масаланинг баёни: Ўзбекистоннинг мустақилликка эришиш арафаси (1989-1991йй.) даги тарихий жараёнларни ижтимоий-иқтисодий аҳволни аниқ тасаввур этиш учун Ислом Каримовнинг “Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида” асарига мурожаат қиламиз.

“Биз республикамызда 1500 та йирик ишлаб чиқариш бирлашмаси ва корхонаси ишлаб тургани ҳақида, революциядан аввал бир йил давомида ҳосил қилинган миқдордаги электр энергия ҳозир тўрт кунда ишлаб чиқарилаётгани ҳақида ҳамиша фахрланиб гапирар эдик. Биз газ қазиб олиш соҳасида мамлакатда тўртинчи ўринда турибмиз. Қишлоқ хўжалигимиз мамлакатдаги пахтанинг учдан икки қисмини, қоракўл терининг учдан бир қисмидан кўпроғини, пилланинг 60 фоиздан зиёдини, кўп миқдордаги каноп, мева, узум, сабзавот ва полиз маҳсулотларини етиштириб бермоқда.

Минг киши ҳисобига тўғри келадиган талабалар сони жиҳатидан Ўзбекистон кўпгина ривожланган мамлакатлардан олдинда турибди.

Бу хулосалар мўътабар минбарлардан туриб, диссертацияларда, рапортларда ва маълумотномаларда кўп такрорланган. Хўш, бу гапларнинг замирида қандай маъно бор? Иқтисодиётимиз бирёқлама тарзда, фақат хомашё етиштирадиган ҳолга тушиб қолганини ва комплекс ривожланиш йўлига, аҳоли эҳтиёжларини қондиришга ўтказилмаганини қайд этишга тўғри келади. Саноатда тайёр маҳсулотнинг улуши бор-йўғи 50 фоизни ташкил этади, қишлоқ хўжалиги маҳсулотининг 80 фоиздан кўпроғи мутлақо қайта ишланмасдан, республика ташқарисига чиқарилмоқда. Республикадан олиб кетилаётган маҳсулотнинг учдан икки қисми хомашё, материаллар ва чала тайёр материаллар эканлигининг ўзи ижтимоий ишлаб чиқариш тузилишидаги чуқур номутаносибликдан дарак беради.

Республикага келтирилаётган товарларнинг 60 фоизи эса машиналар, асбоб-ускуналар, енгил саноат ва озиқ-овқат саноати маҳсулотларидир.

Ғалати бир вазият вужудга келмоқда. Республика жуда қимматли хомашё - пахта, нитрон, капролактама ишлаб чиқараётган бир пайтда уларни қайта ишлашдаги саёзлик, технология занжири ниҳоясига етказилмагани оқибатида айни шу хомашёдан ишлаб чиқариладиган газлама, сунъий тола ва тайёр маҳсулотларни четдан келтиришга мажбур бўлмоқда”¹.

Ёки қуйидаги мисол ҳам эътиборга молик: “Статистиканинг кўрсатишича, бугунги кунда Ўзбекистонда аҳоли жон бошига ҳисоблаганда даромади 75 сўмдан ошмайдиган 8 миллион 800 мингга яқин киши яшаб турибди, бу эса аҳолининг 45 фоизини ташкил этади. Мутахассисларнинг ҳисоб-китобларига кўра, ҳозирги пайтда кун кечириниш учун камида 85 сўм зарурлигини эътиборга оладиган бўлсак, ана шунда одамлар қандай қийинчилик билан, учма-уч яшаб келаётганига ўзингиз баҳо беришингиз мумкин.

...Республикадаги социал аҳвол, одамларнинг социал таъминоти ва уларни ижтимоий ҳимоя қилиш мутлақо қониқарсиз. Қишлоқ аҳолисининг атиги 5 фоизи канализация ва водопровод билан, салкам 50 фоизи ичимлик сув билан, 17 фоизи табиий газ билан таъминланганини нормал аҳвол, деб ҳисоблаш мумкин эмас”², деб таъкидлайди И.А.Каримов.

Собиқ мустабид тузум давридаги пахта яккаҳокимлиги, мустамлака тузумига хос, бирёқлама ривожланган иқтисодиётнинг ҳалокатли оқибатлари аввало одамларнинг турмуш тарзида, энг ёмони, уларнинг жон бошига тўғри келадиган даромад даражасининг ўта пастлигида, томорқа ерларининг кескин камайиб боришида, миллатнинг саломатлиги, унинг генофондига салбий таъсирларнинг кучайишида, болалар ва оналар ўлимининг авж олишида, ўлкамизнинг экологик ночор ҳолатида ва бошқа кўплаб масалаларда яққол намоён бўлган эди.

Юқорида зикр этилган ижтимоий муаммоларнинг асл илдизлари, салбий

¹ Ўша манба. 169-170 бетлар.

² Ўша манба, 47-49-бетлар.

оқибатлари очиб берилган кенг кўламли тадқиқотлар эски тузум даврида ҳеч қаерда, ҳеч қайси илмий муассасада олиб борилмаган ва олиб борилиши мумкин ҳам эмасди. Бордию ана шундай тадқиқотлар амалга оширилса, уларнинг асосида чиқариладиган хулосалар муқаррар равишда СССР деган улкан империянинг томирига болта уриш, деб баҳоланар эди. Чунки бундай факт ва рақамлар собиқ Иттифоқ ҳудудида темир деворлар орасида яшаган халқларнинг нақадар ҳуқуқсиз, уларнинг ҳаёти эса қандай ночор бўлганини яққол исботлаб, бу тузумнинг асл қиёфасини фош этиб кўйган бўларди. Бинобарин, бундай мавзуда илмий иш олиб борган одам сўзсиз-сўроқсиз халқ душмани деб эълон қилинарди.

И.А.Каримов ўша даврдаги фаолиятида Ўзбекистоннинг ҳаётига дахлдор бўлган ҳар бир масалага комплекс ёндашади, уларнинг ягона тўғри ва муқаррар ечими – бу мустақиллик ва фақат мустақиллик, деган мантиқий хулосага келади. Бундай дадил фикрни собиқ иттифоқнинг катта-катта минбарларидан туриб баён этишдан чўчиб ҳам, тортиниб ҳам ўтирмайди. Жумладан, биз учун мустабид тузумнинг бутун даври давомида энг оғриқли масала бўлиб келган пахта хомашёси етиштириш ва халқимиз ўзининг машаққатли меҳнати учун муносиб ҳақ олиши, муносиб турмуш шароитига эга бўлиши ҳақидаги талаб муаллифнинг Москвада чоп этиладиган “Рабочая трибуна” газетасига берган интервьюсида қуйидагича баён этилади:

“Пахта толаси белгилаб кўйилган паст нархларда Ўзбекистондан ташқарига жўнатилди ва ҳамон жўнатилмоқда. Бунинг эвазига нима берилмоқда? Пахта етиштиришда меҳнатнинг 84 фоизи бизнинг зиммамизга тушмоқда ва уни қайта ишлашдан келадиган даромаднинг атиги 16 фоизи бизга тегмоқда. Пахтани олаётган бошқа республикаларда нисбат аксинча бўлмоқда. Масалан, айтайлик, Россияда тўқилган ва тикилган тайёр кўйлак ғоят катта фойда келтирмоқда. Меҳнати - бизга, пули - бошқаларга. Мамлакатнинг “пахта цехи” бўлиш, мана, нимани англатади”¹.

Собиқ Иттифоқнинг расмий жиҳатдан тугатилишида 1991 йил 8 декабрда Белоруссиянинг БелаЯ Вежа пушчасида Россия, Украина ва Белоруссия раҳбарлари томонидан имзоланган ўзаро битим муҳим аҳамият касб этди. Битимда 1922 йил 30 декабрда ташкил топган СССР тугатилганлиги ва Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги (МДХ) ташкил этилганлигини расман эълон қилдилар. 1991 йил 25 декабрда СССР халқаро ҳуқуқ субъекти сифатида барҳам топди ва М.С. Горбачёв Бош котиб ва Президент лавозимларидан истеъфога чиқди.

Москвада фожиали ходисалар рўй берган пайтда Ўзбекистон Президенти И.А. Каримов расмий сафар билан Ҳиндистонда эди. Ислон Каримов 1991 йил 19 августда сафардан қайтиб келди ва шу куни кечқурун Тошкент шаҳрининг фаоллари билан учрашиб, қатъий тарзда Ўзбекистон нуқтаи назарини маълум қилди. Республика раҳбарияти Марказдан берилладиган қонунга хилоф бўлган ҳар қандай кўрсатмаларни бажаришни

---

¹ Ўша манба, 353-354-бетлар.

ман этди. 20 августда Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши Раёсати ва Ўзбекистон ССР Президенти ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамасининг Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳри раҳбарлари иштирокида кўшма мажлиси бўлди. Унда фитнес муносабати билан вужудга келган вазият муҳокама қилиниб, Ўзбекистоннинг мустақилликка эришиш йўли ўзгармаслиги ҳақида Баёнот қабул қилинди.

1991 йил 21 август куни И. Каримовнинг Фармони билан Фавқулодда ҳолат давлат кўмитасининг Ўзбекистон Конституцияси ҳамда қонунларига зид келадиган қарорлари ва фармонлари ноқонуний деб эълон қилинди.

Ўзбекистон Президентининг 1991 йил 25 августдаги Фармонига биноан Республика ички ишлар вазирлиги ва Давлат хавфсизлиги кўмитаси қонуний равишда Ўзбекистон тасарруфига олинди. Республика ҳудудида жойлашган СССР ички ишлар вазирлигининг ички кўшинлари бевосита Ўзбекистон Президентига бўйсундирилди. Республика ички ишлар вазирлиги, Давлат хавфсизлик кўмитаси, прокуратураси, адлия органлари, ички кўшинлар, Туркистон ҳарбий округи қисмлари ва кўшилмалари партиядан бутунлай холи қилинди.

Собиқ Иттифоқнинг расмий жиҳатдан тугатилишида 1991 йил 8 декабрда Белоруссиянинг Беляя Вежа пушчасида Россия, Украина ва Белоруссия раҳбарлари томонидан имзоланган ўзаро битим муҳим аҳамият касб этди. Битимда 1922 йил 30 декабрда ташкил топган СССР тугатилганлиги ва Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги (МДХ) ташкил этилганлигини расман эълон қилдилар. 1991 йил 25 декабрда СССР халқаро ҳуқуқ субъекти сифатида барҳам топди ва М.С. Горбачев Бош котиб ва Президент лавозимларидан истеъфога чиқди.

Марказ ва республикалар ўртасидаги муносабатлар тобора таранглашиб, марказ бошқарув қобилятини йўқотган, ҳар бир минтақа, ҳар бир республика ўз ҳолига ташлаб қўйилган бир шароитда тарихий вазиятни тўғри баҳолай билиш қобилятига эга бўлган И. Қаримов Олий Кенгаш сессиясини чақириш ва унда Ўзбекистон Мустақиллиги ҳақида Қонун қабул қилишни талаб қилди.

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши 1991 йил 26 август куни Ўзбекистоннинг давлат мустақиллиги тўғрисида қонун лойиҳасини тайёрлаш ҳамда 31 августда Олий Кенгаш сессиясини чақиришга қарор қилди.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Кўмитаси ва Марказий назорат кўмитасининг 28 августда бўлган кўшма Пленуми Республика Компартиясининг КПСС МҚ билан ҳар қандай алоқасини тўхтатишга, КПССнинг барча ташкилотларидан чиқишга, унинг Марказий органларидаги ўз вакиллари чакориб олишга қарор қилди.

Ана шундай вазиятда Ўзбекистон Олий Кенгашининг XII чақирик навбатдан ташқари VI сессияси 1991 йил 31 августда ўз ишини бошлади. Ўзбекистоннинг мустақил давлат деб эълон қилинишида мазкур сессия катта тарихий аҳамият касб этиди. Унда «Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги тўғрисида» ҳамда «Ўзбекистон Республикасининг Давлат

байроғи тўғрисида»ги масалалар кун тартибига қўйилиб, қизгин муҳокама қилинди. Сессияда И.А. Каримов нутқ сўзлаб, собиқ Иттифокда сўнги пайтларда юз берган ижтимоий – сиёсий воқеаларни, давлат тўнтаришига уриниш оқибатларини таҳлил қилиб, улар Ўзбекистон тақдирига, халқимиз тарихига бевосита дахлдор эканлигини ҳар томонлама асослаб берди. Вазиятдан келиб чиққан ҳолда, Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллигини эълон қилди ва уни мустақиллик тўғрисидаги қонун билан мустаҳкамлашни таклиф қилди.

Олий Кенгаш депутатлари моддама – модда муҳокамадан сўнг «Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги асослари тўғрисида»ги қонунни қабул қилдилар.

Сўнгра «Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги тўғрисидаги Олий Кенгаш Баёноти» қабул қилинди. Олий Кенгаш сессияси «Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллигини эълон қилиш тўғрисида» қарор қабул қилинди. Мазкур қарорда:

1) Республиканинг давлат мустақиллиги тўғрисидаги Олий Кенгаш баёноти тасдиқлансин ва республика бундан буён Ўзбекистон Республикаси деб аталсин;

2) 1 сентябрь Ўзбекистон Республикасининг Мустақиллик куни деб белгилансин ва 1991 йилдан бошлаб бу кун байрам ва дам олиш куни деб эълон қилинсин, деб қатъий белгилаб қўйилди.

«Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги асослари тўғрисида»ги қонун ғоят катта аҳамиятга эга бўлиб, бу қонун асосида Ўзбекистоннинг ҳуқуқий ҳолати тубдан ўзгарди. Ўз моҳиятига кўра бу ҳужжат республика учун вақтинча конституция ролини ҳам ўйнайдиган бўлди. 17 моддадан иборат ушбу қонун суверен Ўзбекистон Республикасининг асосий белгаларини аниқлаб берди.

Бундай Қонуннинг қабул қилиниши Мустақиллик даврида қўлга киритилган ютуқларнинг натижаси ҳисобланади. Бу эса ҳуқуқий, иқтисодий ҳамда маънавий – ахлоқий муносабатлар натижаси сифатида муҳим аҳамиятга эга. Шунинг учун ҳам мазкур Қонунга Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 1991 йил 30 сентябрда бўлиб ўтган VII сессиясида қабул қилинган қарори билан Конституциявий Қонун мақоми берилди. Жумладан, унда шундай дейилади:

1. «Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги асослари тўғрисида» 1991 йил 31 августда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг Қонунига конституциявий мақом берилсин.

2. Ўзбекистон Республикасининг амалдаги Конституцияси моддаларига «Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги асослари тўғрисида»ги Қонуннинг моддаларига зид келган ҳолларда мазкур Қонунга амал қилинсин», – деб белгилаб қўйилди.

Шу тариқа, халқимизнинг асрий орзуси, умидлари ушалди, рўёбга чиқди. Узоқ йиллар давом этган кураш натижасида мамлакатимиз, халқимиз сиёсий мутеликдан, асоратдан қутилди. Дунё харитасида яна битта мустақил

давлат – Ўзбекистон Республикаси пайдо бўлди. Ўзбекистон тарихида янги давр – миллий истиқлол даври бошланди. Ўзбекистон учун мустақил ички ва ташқи сиёсат юритиш, халқимиз учун ўз тақдирини ўзи белгилаш, ўзлари учун муносиб турмуш яратиш имконияти вужудга келди.

Ўзбекистон эришган истиқлолни мустақамлаш учун, аввало, халқнинг фикрини билиш, мустақилликка муносабатини аниқлаш зарур эди. Шу мақсадда 1991 йилнинг 18 ноябрида Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг VIII сессияси «Ўзбекистон Республикаси референдумини ўтказиш тўғрисида» қарор қабул қилди. Қарорда қуйидагилар белгиланди:

1. 1991 йил 29 декабрь, якшанба куни Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги тўғрисидаги масала бўйича Ўзбекистон Республикасининг референдуми ўтказилсин.

2. Референдумда овоз бериш бюллетенига масала қуйидаги таърифда киритилсин: «Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши томонидан эълон қилинган Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллигини маъқуллайсизми?»

1991 йил 29 декабрь куни бўлиб ўтган референдумда 9 миллион 898 минг 707 киши ёки сайлов рўяхатига киритилганларнинг 94,1 % қатнашди. Уларнинг 98,2 % референдумда қўйилган саволни маъқуллаб овоз берди. Демак, Ўзбекистоннинг Давлат мустақиллиги умумхалқ томонидан яқдиллик билан маъқулланди. Шунини таъкидлаш лозимки, референдум бутун республика ҳудудида қонун асосида ташкилий жиҳатдан уюшқоқлик, фуқароларнинг юксак сиёсий фаоллиги билан ўтди. Буни референдумда АҚШ, Туркия, Малайзия ва бошқа мамлакатлардан келган мустақил кузатувчилар ҳам тасдиқладилар.

Ўзбекистон мусталиликка эришгандан кейин давлат бошқарувининг янги, замонавий ва самарали тизими – Президентлик республика бошқаруви шакли ривожлантиришга киришилди. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 1991 йил 18 ноябридаги VIII сессиясида умумхалқ референдумини ўтказиш қарори билан бирга «Ўзбекистон Республикаси Президенти сайлови тўғрисида»ги Қонуни, шунингдек, «Ўзбекистон Республикаси Президенти сайловини тайинлаш тўғрисида» қарор қабул қилинди ва Ўзбекистон Республикаси Президенти сайлови 1991 йил 29 декабрь, якшанба кунига белгиланди. Сайловга жиддий тайёргарлик кўрилиб, 13 та округ ва қарийб 7 мингта участка сайлов комиссиялари тузилди. Олий лавозимга икки номзод – Ўзбекистон ХДП ва Ўзбекистон қасаба уюшмалари Федерацияси номзоди И.А. Каримов ва «Эрк» Демократик партияси вакили Салой Мадаминов (Мухаммад Солих) номзоди кўйилди.

1991 йил 29 декабрда бўлиб ўтган сайловлар якунига кўра овоз беришда қатнашганларнинг 86 фоизи Ислом Каримов номзодини, 12,3 фоизи Салой Мадаминов номзодини ёқлаб овоз берди. 1991 йил 30 декабрда Марказий сайлов комиссияси округ комиссиялари мажлис баёнларини кўриб чиқиб, Ўзбекистон Республикаси Президенти сайлови тўғрисидаги қонуннинг 35 –

моддасига асосан Ислом Абдуғаниевич Каримовни Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимиغا сайланган деб ҳисоблашга қарор қилди. Шундай қилиб мамлакатимизда биринчи марта яширин овоз бериш йўли билан ўтказилган тўғридан – тўғри умумий ва альтернатив асосдаги сайловда И.А. Каримов 5 йил муддатга Ўзбекистон Республикаси Президенти этиб сайланди.

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 1992 йил 4 январда бўлган навбатдан ташқари IX сессиясида Ислом Каримов қасамёд қилди.

Ўзбекистон ўзининг давлат мустақиллигини мустаҳкамлашга дадиллик билан киришди. Биринчи бўлиб, давлат рамзлари белгилаб олинди.

Ўзбекистон мустақилликни қўлга киритилгач, табиий равишда давлат мустақиллиги ва суверенитетини Қонституция асосида мустаҳкамлаш зарурати юзага келди.

Ўзбекистоннинг янги Конституциясини тайёрлаш ғояси дастлаб И.А. Каримов томонидан 1990 йилни март ойида илгари сурилди. 1990 йил 20 июнь куни бўлиб ўтган Ўзбекистон Олий Кенгашининг II сессиясида янги Конституция ишлаб чиқиш лозим, деган хулосага келинди. Сессия И.А. Каримов бошчилигида 64 кишидан иборат Конституция лойиҳасини тайёрлаш бўйича комиссия тузиш тўғрисида қарор қабул қилади. Комиссия таркибига Олий Кенгаш депутатлари, Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятлар вакиллари, давлат, жамоат ташкилотлари ва хўжаликларнинг раҳбарлари, олимлар, мутахассислар киритилди.

Конституциявий комиссия Ўзбекистон Республикасининг Конституциясини ишлаб чиқиш устида 2,5 йил ишлади. Конституция лойиҳасини ишлаб чиқишда конституциявий ривожланишнинг жаҳон тажрибаси ўрганилди, инсон ҳуқуқлари, демократия ва қонунчилик соҳасида жаҳонда қўлга киритилган ютуқлар ҳисобига олинди. Миллий давлатчилигимизнинг тажрибаси, Амир Темур ва бошқа алломаларимизнинг давлатни идора қилиш соҳасидаги ғоялари янги Конституцияга асос қилиб олинди.

Лойиҳанинг дастлабки варианты 1991 йил октябрь – ноябригача тайёрлаб бўлинди. У муқаддима, олти бўлимга бўлинган 158 моддадан иборат эди. Бу лойиҳа ҳали мукамаллик даражасидан анча йироқ эди. Унинг устида янада жиддийроқ ва талабчанлик билан ишлаш зарур эди. 1992 йил баҳорида эса лойиҳанинг 149 – моддадан иборат иккинчи варианты ишлаб чиқилди. 1992 йил 26 сентябрда Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси лойиҳаси умумхалқ муҳокамаси учун матбуотда эълон қилинди. Муҳокама 2 ойча давом этди. Муҳокама жараёнида билдирилган таклифлар асосида тузатишлар киритилган лойиҳа 1992 йил 26 ноябрда матбуотда иккинчи марта эълон қилинди. Умумхалқ муҳокамаси даврида 6 мингдан ортиқ таклиф ва мулоҳазалар билдирилди, улар инобатга олинди. И.А. Каримов Ўзбекистон Конституциясини ишлаб чиқишга раҳбарлик қилди ва ўзининг катта ҳиссасини қўшди.

1992 йил 8 декабрда ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашнинг XI сессияси бўлди. Унда мамалакатнинг Асосий Қонунини қабул қилиш масаласини муҳокама қилди. Сессияда депутатлар лойиҳага 80 га яқин ўзгартириш, қўшимча ва аниқликлар киритдилар. Шундай қилиб, шу куни Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг XI сессияси «Ўзбекистон Республикасининг Конституциясини қабул қилиш тўғрисида», «Ўзбекистон республикасининг конституцияси қабул қилинган кунни умумхалқ байрами деб эълон қилиш тўғрисида» ва «Ўзбекистон республикасининг конституциясини амалга киритиш тартиби тўғрисида»ги Қонунларни қабул қилди.

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси 6 бўлим, 128 моддадан иборат. У «Мустақиллик Декларацияси», «Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги асослари тўғрисида»ги Қонунда мустақамланган тамойиллар ва ғояларни ўзида тўла мужассамлаштирди.

Ўзбекистон Республикасининг Конституциясини ўрганиш жараёнида унинг моҳиятини очиб беравчи кўйдаги асосий тамойилларини билиб олишга аҳамият бериш зарур:

Ўзбекистон Конституциясининг биринчи тамойили — давлат суверенитетидир. 1 – 6 — моддаларда Ўзбекистон — суверен демократик республика, давлат халқ манфаатларига хизмат қилади, мустақил ички ва ташқи сиёсат юритади, ўзбек тили давлат тилидир, деб белгилаб қўйилган. Конституцияда давлатнинг «Ўзбекистон Республикаси» ва «Ўзбекистон» деган номлари бир маънони англатади, деб белгилаб қўйилган.

Иккинчи тамойил — халқ ҳокимиятчилигидир. 7 – 14 — моддаларда халқ давлат ҳокимиятининг бирдан бир манбайидир, Ўзбекистон халқини миллатидан қатъий назар унинг фуқаролари ташкил этади, давлат ўз фаолиятини инсон ва жамият фаровонлигини кўзлаб амалга оширади, деб кўрсатилган.

Учинчи тамойил — давлат ҳокимиятининг уч тармоққа бўлинишидир. Ўзбекистон давлат ҳокимияти тизими ҳокимиятнинг қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятларига бўлиниши қонунлаштирилди.

Тўртинчи тамойил — бу демократияга содиқликдир. Конституцияда демократия ва ижтимоий адолатга садоқат эълон қилинади ҳамда инсонпарвар демократик – ҳуқуқий давлат барпо этиш назарда тутилади.

Бешинчи тамойил — Конституция ва қонунларнинг устуворлигидир. Конституциянинг 15 – моддасида «Ўзбекистон Республикасида Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунларининг устунлиги сўзсиз тан олинади. Давлат, унинг органлари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмалари, фуқаролар Конституция ва қонунларга мувофиқ иш кўрадилар», деб белгилаб қўйилган.

Олтинчи тамойил — халқаро андозалар даражасида ифодаланган фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва мажбуриятларининг тенглиги ва дахлсизлигидир. Ўзбекистон фуқароларининг ҳуқуқлари муҳим халқаро ҳужжатлар — «Инсон ҳуқуқлари бутун жаҳон Декларацияси», «Иқтисодий,

социал ва маданий ҳуқуқлар тўғрисида халқаро акт», «Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида халқаро акт» ва бошқалар асосида баён этилган.

Конституциянинг 18 – 52 — моддалари инсон ва фуқароларнинг асосий ҳуқуқлари, эркинликлари ва бурчларига бағишланган. Ўзбекистон давлати томонидан фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини олий қадрият сифатида тан олинган ва улар ҳимоя қилинади. Конституция бўйича ҳар бир шахснинг ўз ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиши кафолатланади.

Еттинчи тамойил - қонунийликдир. Қонунийлик жамиятнинг бир маромда ҳаёт кечиришини, давлат органларининг маромли фаолият кўрсатишини таъминлайди. Давлат, унинг органлари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмалари, фуқаролар Конституция ва қонунларга мувофиқ иш кўргандагина жамиятда барқарорлик ва тараққиёт бўлади.

Саккизинчи тамойил - Ўзбекистон Республикаси ташқи сиёсатининг асосий қоидаларини аниқ белгилаб қўйилганлигидадир. Асосий Қонуннинг 17 – моддасида Ўзбекистон Республикаси ташқи сиёсати акс этган.

Конституцияда давлат халқнинг манфаатлари ва хавфсизлигини таъминлаш мақсадида бошқа давлатлар билан иттифоқ ва дўстона алоқалар ўртаниши ҳамда давлатлараро тузилмаларга кириши ва улардан ажралиб чиқиши мумкинлиги қонунлаштирилган.

Тўққизинчи тамойил - маҳаллий ўзини - ўзи бошқаришдир. Ўзбекистонда ўзбек давлатчилиги ривожининг тарихий тажрибасига таянган ҳолда маҳаллий ҳокимият бошлиғи бўлган ҳоким институти жорий этилди. Вилоятлар, туманлар ва шаҳарларда ҳокимиятнинг вакиллик органлари халқ депутатлари кенгашлари бўлиб, уларга вилоят, туман ва шаҳар ҳокимлари бошчилик қиладилар. Конституциянинг 99 – 104 – моддаларида маҳаллий давлат ҳокимияти асослари, ҳокимларни тайинлаш ва тасдиқлаш тартиблари, уларнинг вазифалари белгилаб берилган.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясига киритилган бу ўзгартиришлар ва қўшимчалар Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг, ҳукуматнинг масъулиятини кучайтиришга, жамият сиёсий ҳаётининг фаоллашувига, сайлов тизимининг янада такомиллашувига хизмат қилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 1991 йил 18 ноябрь VIII сессиясида 13 моддадан иборат бўлган «Ўзбекистон Республикасининг Давлат байроғи тўғрисида»ги Қонуни қабул қилинди. Давлат байроғи мамлакатимиз ҳудудида илгари мавжуд бўлган ғоят қудратли салтанатлар байроғига хос бўлган энг яхши анъаналарни давом эттирган ҳолда республиканинг табиатига хос бўлган хусусиятларни, халқимизнинг миллий ва маданий соҳалардаги ўзлигини ҳам акс эттиради. Ўзбекистон Республикаси давлат байроғи юртимизнинг ўтмиши, бугунги куни ва келажагининг ёрқин рамзи бўлиб қолди.

1992 йил 2 июлда Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг X сессиясида 8 моддадан иборат бўлган «Ўзбекистон Республикасининг Давлат герби тўғрисида»ги Қонун қабул қилинди. Давлат гербидаги ҳар бир белги

чукур маънога эга. Герб рангли тасвирда бўлиб, Хумо куши кумуш рангда, куёш, бошоқлар, пахта чаноғи ва «Ўзбекистон» деган ёзувлар тилла рангда, ғўза шоҳлари, барглари ва водийлар яшил рангда, тоғлар ҳаво рангида, чаноқдаги пахта, дарёлар, ярим ой ва юлдуз оқ рангда. Ўзбекистон Республикасининг Давлат байроғи тасвирланган лента тўрт хил рангда берилган.

1992 йил 10 декабрда Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг XI сессиясида 12 моддадан иборат «Ўзбекистон Республикасининг Давлат мадҳияси тўғрисида»ги Қонуни қабул қилинди.

Ҳар бир мустақил давлатнинг асосий белгиларидан бири – миллий валютасидир. Ўзбекистон давлат мустақиллигини кўлга киритиб ўзининг миллий валютани муомалага киритишга киришди. Бироқ бу жараён учун маълум вақт, тажриба керак эди. Шу боисдан Ўзбекистон 1991 – 1993 йилларда собиқ иттифоқдан мерос қолган рубль зонасида бўлиб турди. Аммо советлардан кейинги маконда ялпи ички маҳсулот ишлаб чиқаришнинг кескин пасайиши натижасида рублнинг қадри ҳам шунга мос равишда тушиб борди.

Ўзбекистон муомалага янги миллий валюта киритиш ишига жиддий киришди. 1992 йилдаёқ муомалага чиқаришга мўлжалланган сўм – купон нусхалари тайёрланади. Ниҳоят, 1993 йил 1 ноябрда Ўзбекистонда сўм – купон муомалага киритилди, унинг курси олдин муомалада бўлиб келган рублга тенглаштирилган эди. Ўзбекистон раҳбарияти сўм-купонлар асосида зарур тажриба орттирди, ҳақиқий миллий валютани жорий қилиш тадбирларини кўрди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1994 йил 16 июнда эълон қилинган «Ўзбекистон Республикасининг миллий валютасини муомалага киритиш тўғрисида»ги Фармониға мувофиқ 1994 йил 1 июлидан бошлаб республика ҳудудида ягона, чекланмаган ва қонуний тўлов воситаси сифатида миллий валютаси – Сўм муомалага чиқарила бошланди.

Назорат саволлари

1. Жамиятлар таракқиёти, уруғ – қабилачилик даврларида шаклланган илк ғоявий қарашлар.
2. Халқ оғзаки ижоди, қадимий ёзма манбаларда акс этган ғоялар.
3. “Авесто”да акс этган ғоялар.
4. Илк давлатчилик ғоялари.
5. Ватанпарварлик ғоялари.
6. Ўрта асрларда шаклланган ғоявий қарашлар.
7. Маърифатпарварлик ғоялари.
8. Мустамлакачилик даврида мустақиллик учун кураш.
9. Ўзбекистон Республикаси мустақиллиги тўғрисидаги қонун ва унинг тарихий аҳамияти.

Адабиётлар рўйхати

1. 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947 sonli Farmoni.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш ва соҳани ривожлантиришни янги босқичга кўтариш тўғрисида” ги № ПҚ-3160 қарори, 2017 йил 28 июл

3. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. –Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ,2017.

4. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз.– Тошкент: “Ўзбекистон”, 2017. – 488 б.

5. Каримов И.А. Ўзбекистон: Миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. –Т.: Ўзбекистон, 1996.

6. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. – Т.: Ўзбекистон, 2012.

7. Мустақиллик: Изоҳли илмий – оммабоп луғат // Р. Рўзиёев ва Қ. Хоназаров умумий таҳририда. Тўлдирилган учинчи нашри. –Т.: Шарқ, 1996.

8. Салимов О., Усмонов Қ., Ғаниев Д. Янги Ўзбекистоннинг 7 зафарли йили. –Т.: Шарқ, 1999. –Б. 9-20, 40-46.

9. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 1, 2, 3 ...12 жилдлар.

10. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Иккинчи китоб. Ўзбекистон совет мустамлакачилиги даврида. – Т.: Шарқ, 2000. –Б. 624-676.

11. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. –Т.: Шарқ, 2000. –Б. 7-4, 773.

Электрон таълим ресурслари

1. www.ziyonet.uz

2. www.edu.uz

3. [Infocom.uz](http://infocom.uz) электрон журнали: www.infocom.uz

4. <http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en/>

5. <http://learnenglishteens.britishcouncil.org/>

6. <http://learnenglish.britishcouncil.org/en/>

7. www.tdpu.uz.

3-мавзу: Миллий ғоя ва миллий ўзликни англаш, унинг ўзига хос жиҳатлари

Режа:

1. Миллий онг, миллий ўзликни англаш, миллий ғоя. Миллий онгнинг маънавий асослари.

2. Миллий ғоя ва ўзликни англашнинг боғлиқлиги, ўзига хос жиҳатлари.

3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг “Ўзбекистон тараққиётининг янги босқичида миллий ғояни ривожлантириш

концепциясини ишлаб чиқишга доир чора-тадбирлар тўғрисида” ги Ф-5465 сонли қароридан келиб чиқадиган вазифалар.

Таянч тушунчалар: онг, миллий онг, ўзликни англаш, миллий ўзликни англаш, миллий онг ривожини, миллий онгнинг маънавий асослари, тил, маданий мерос, тарихий хотира, урф-одатлар, анъаналар, қадриятлар, тараққиётнинг “Ўзбек модели”, маданий мерос, бадиий мерос, фалсафий мерос, илмий мерос, диний мерос, моддий ва маънавий мерос, миллий мерос, тарихий хотира, миллий маънавий қадриятлар,

3.1.Биринчи масаланинг баёни: Миллий онг миллатнинг мавжудлигининг тарихий тараққиёти ва истиқболи билан боғлиқ омил бўлиб, у миллатнинг шаклланиши, тараққиёти этиши ва абадийлигини таъминлайди. Миллий онг миллатнинг ўзи билан бирга шаклланиб боради. Миллий онг миллат билан параллел равишда узок тарихий даврда, унинг турмуш тарзи, иқтисодий, ижтимоий-сиёсий ва кенг маънавий-маърифий салоҳияти таъсирида ривожланади. Миллий онг деб, миллатнинг тарихи, тақдири ва истиқболи билан боғлиқ бўлган манфаатлар ва мақсадларни ифодаловчи, миллат вакиллари фаолиятини мақсад, йўналишлар томон бошқариб турадиган ғоялар, фикрлар тизимига айтилади. Миллий онгга таъриф берганда, миллатнинг онглилиги даражасига эътибор бериш билан бирга, унинг фаоллиги даражаларини ҳам ҳисобга олиш керак бўлади.

Яъни миллатнинг манфаатлари ва мақсадларини ифода эттирувчи онг бўлса-ю, уни амалга оширувчи ҳаракат бўлмаса, миллатнинг онги, амалда ўз ифодасини топа олмайди. Шу маънода миллий онг миллат манфаатлари ва мақсадларини амалга ошириш борасидаги фаоллигининг даражаси ҳамдир. Миллий онг миллий манфаатлар сифатида, моддий ва маънавий бойликларни ишлаб чиқариш, ўзга миллатлар билан ўзаро муносабатлар жараёнида ҳам шаклланиб ва ривожланиб боради. Худди шу жараёнда миллатга хос бўлган хусусиятлар шаклланади. Ўша хусусиятлар миллатни бошқа миллатлардан ажратиб туради. Бундай ўзига хос хусусиятлар, ўз навбатида, миллий манфаат ва мақсадларни шаклланишида етакчи омил вазифасини бажаради. Шунинг учун ҳам миллатнинг барча тарихий даврлардаги ижтимоий-сиёсий, иқтисодий ва маънавий-маърифий камолоти миллий онгда ўз ифодасини топади. Миллий онг ривожининг маънавий асосларини миллий тил, маданий мерос, тарихий хотира, урф-одат, анъаналар, қадриятлар, миллий тарбия, таълим тизими кабилар ташкил қилади. Мана шу манбадан миллат маънавий озуқа олади, улар орқали ўзини англайди. Мамлакатимиз давлат мустақиллигини қўлга киритганидан кейин миллий онг ривожланиши учун катта имкониятлар вужудга келди.

Миллий онг миллий ўзликни англашга замин ҳозирлайди. Ҳар бир миллат (элат) нинг ўз-ўзини реал субъект, муайян моддий ва маънавий бойликларнинг эгаси, ягона тил, урф-одатлар, анъаналар, қадриятлар ва давлатга мансублигини, манфаатлар ҳамда эҳтиёжлар умумийлигини тушуниб етишига миллий ўзликни англаш дейилади. Миллий ўзликни англаш миллий шаклланиш жараёнининг юқори босқичи. Миллат ўзига хос бўлган урф-

одатлар, анъаналар, кадриятларни шакллантириши заминиди давлат атрофига бирлашиши мумкин. Миллий ўзликни англаш— мураккаб жараён. Бу жараён миллат вакилларининг умуммиллий манфаатларини устувор кўя билиш малакаси билан бевосита боғлиқдир. Миллий ўзликни англаш миллий онгдан фарқ қилади.

Миллий онг ҳар бир миллатнинг ягона тили, урф-одатлари, анъаналари, кадриятлари ва маънавиятининг пастдан юқорига, оддийдан мураккабга томон ривожланиб боришининг муҳим мезони. Ўз навбатида, миллий онгнинг ривожланиб бориши ҳар бир миллатнинг ўз-ўзини англаш даражасига кўтаради. Миллий онг миллатнинг ўзига хослигининг муҳим белгиси бўлса, миллий ўзликни англаш миллий манфаатларни ҳимоя қилишда ички туртки берувчи маънавий-руҳий салоҳиятдир. Миллий ўзликни англаш реал моддий куч сифатида, миллат шаъни, кадр-қиммати, обрў-эътибори, ор-номуси поймол этилганда ёки миллатнинг моддий ва маънавий манфаатларига зид ҳаракатлар юза-га келганда янада яққолроқ намоён бўлади. Шаъни, кадр-қиммати, ор-номуси, обрў-эътибори ва манфаатлари поймол этилганда миллат вакиллари, қайси лавозимда хизмат қилиши, бой ёки камбағал бўлишидан қатъий назар, ягона умуммиллий куч бўлиб бирлашадилар ва ўзлигини ҳимоя қиладилар. Шундай қилиб, миллий ўзликни англаш миллат манфаатларини ҳимоя қилувчи омил ҳисобланади.

Миллий ғоя эса миллатнинг ўтмиши, бугуни ва истиқболини ўзида мужассамлаштирган, унинг туб манфаатлари ва мақсадларини ифодалаб, тараққиётга хизмат қиладиган ижтимоий ғоя шаклидир.

Барча ижтимоий-маънавий ҳодисаларнинг, шу жумладан миллий ғоя ривожланишининг моддий ва маънавий асослари, объектив ва субъектив омилларини, бир томондан, жамият ҳаётидаги ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, маънавий-маданий жараёнлар белгилайди. Иккинчи томондан, ғоя ва мафкуралар жамиятнинг моддий-иқтисодий, сиёсий, маънавий-маърифий тараққиётига ҳал қилувчи таъсир кўрсатади. Шу нуқтаи назардан Ўзбекистоннинг бугунги ва келгуси тараққиётида мустақиллик йиллари шаклланаётган миллий истиқлол мафкураси ғоят муҳим ўрин тутди.

И.А.Каримов 2000 йил 6-апрелда Миллий истиқлол мафкураси концепциясининг асосий тамойилларини яратиш масаласига бағишлаб илмий ва ижодий жамоатчилик вакиллари билан ўтказилган учрашувда сўзлаган нутқида: «Миллий ғоя олдида қўйиладиган асосий талаблар ҳақида гапирмоқчи бўлсак, аввало унинг икки суянган тоғи – таянчи ҳақида фикр юритишимиз зарур. Биринчи навбатда, миллий мафкурамиз халқимизнинг тарихий мероси, азалий анъаналарига, удумларига, тилига, динига, руҳиятига, бир сўз билан айтганда, миллий кадриятларимиз, халқимизнинг дуёқараши ва тафаккурига асосланиб, шу билан бирга, замонавий, умумбашарий, умуминсоний ютуқлардан озикланган, уларни ўзига қамраб

олган ҳолда, юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ манфаати ва фаровонлиги йўлида хизмат қилмоғи даркор»¹, деб таъкидлаган эди.

Шу нуқтаи назардан жамиятимиз ҳаётида, кишиларимиз онги ва калбида миллий ғояни шакллантириб, ривожлантиришда ўтмиш маданий мерос ва миллий маънавий қадриятларимизни тиклаш ҳамда ўрганиб, ўзлаштириш ғоят муҳим аҳамиятга эга.

Ҳозирги шароитда миллий ғоя ва мафқурани ривожлантиришда маданий мероснинг ўрни қуйидаги омиллар билан белгиланади.

1. Халқимизнинг ҳаққоний тарихи, бой маданий мероси ва миллий маънавий қадриятлари ҳамда мустақиллик йиллари уларни тиклаб, ривожлантириш бўйича амалга оширилган ишларнинг мазмуни ва аҳамиятини чуқур англаш.

2. Республикамиз таълим-тарбия тизимида яратилган кенг имкониятлар ва ҳозирги давр талабларидан келиб чиқиб, миллий истиқлол ғоясини тарихий мерос билан узвий боғлиқ жиҳатларини ўқитишнинг замонавий услуб-воситаларини яратиш ва улардан самарали фойдаланиш.

3. Ғоявий таълим-тарбияда маданий меросдан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш ва бу борадаги ишларни миллий тараққиёт манфаатлари асосида узлуксиз ривожлантириб бориш.

Бу омилларнинг мазмуни ва аҳамияти маданий меросдан ғоявий-мафқуравий тарбияда қай йусинда фойдаланиш мумкин, деган масалалар билан боғлиқ.

Дунёдаги ҳар бир инсон, миллат, жамият маънавияти ва мафқурасининг реал ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, тарихий асос-манбалари ҳамда уни ривожлантириш усул-воситалари ўзига хосдир. Масалан, баъзи халқларнинг маънавияти, руҳияти, миллий ғурури, кўп жиҳатдан, улар яшаётган мамлакат (давлат)нинг моддий-иқтисодий, ҳарбий-сиёсий куч-қудратига асосланса, бошқа баъзилариники, умуман, маънавий-маданий жараёнлар билан боғлиқ. Шу нуқтаи назардан бизнинг халқимизда миллий маънавият ва мафқуранинг шаклланиб, ривожланишида ўтмиш ва бугунги маънавий-маданий жараёнлар асосий роль ўйнайди. Умумлаштириб айтганда, миллий мафқура ғарбда рационал манфаатдорликка, Шарқда миллий анъанавийликка асосланади, бўйсинади.

Кейинги тўрт-беш асрлар мобайнида рус, немис, француз, инглиз каби катор миллатларнинг мафқуралари, асосан, умумий ижтимоий-сиёсий, иқтисодий жараёнлар билан боғлиқ ҳолда бошқа миллатларга раҳна солувчи улуғ миллатчилик ва буюк давлатчилик шовинизм руҳи билан бирга шаклланиб, тараққий қилган бўлса, Шарқдаги деярли барча халқларники анъанавий миллийликни сақлаб, муҳофаза қилишга қаратилган ижобий маънодаги миллатчилик ҳамда миллий мустақиллик ва тараққиёт ғоялари

¹ Каримов И.А. Миллий мафқура – давлатимиз ва жамиятимиз қурилишида биз учун руҳий-маънавий

куч-қувват манбаи. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт – пировард мақсадимиз. Т. 8. - Т.: Ўзбекистон, 2000. –Б. 463-466.

билан ривожланиб келмоқда. Бинобарин, ҳар бир халқнинг ғоявий, маънавий-мафкуравий тараққиёти ўзига хос реал ижтимоий-тарихий асосларга эга бўлиб, унинг ривожланиб, юксалиши ёки пасайиб, барҳам топиши тўғридан-тўғри ана шу омилларга боғлиқ. Бунга дунёдаги халқларнинг ўтмиши ва бугунидан кўплаб мисоллар келтириш мумкин.

Маданий мерос - ҳар бир халқнинг аجدодлари томонидан яратилиб, авлодлари ҳаётида янада ривожланиб боровчи моддий ва маънавий бойликлар мажмуидир. «Ҳар бир давр ва авлод ўзига хос маданий мерос яратади. Маданий меросга қараб давр ва авлодлар ҳақида ҳукм чиқарилади. Маданий мерос қандай бўлса, давр ва авлодлар ҳам шундай»¹ бўлади. Шу боис маданий мероснинг инсон, миллат, жамият ҳаётидаги ўрни, аҳамияти ва қадри, уларга нисбатан муносабатлар билан боғлиқ бўлиб, бу мерос ҳар бир авлод томонидан ривожлантирилиб, бойитиб борилса, миллатнинг келгуси тараққиёти юксалиб бориши; унутилиб ёки йўқ қилиб юборилса, миллий маданият, бинобарин миллат ҳам барҳам топиши мумкин. Шу нуқтаи назардан, миллий ғояни шакллантиришда маданий мероснинг ўрни кишиларимизнинг бу меросга нисбатан муносабатлари билан белгиланади.

Шунга кўра, ўз тараққиётида жуда қадимий илдизларга эга:

- она тилимиз ва у билан боғлиқ оғзаки ва ёзма ижодиётимиз намуналари – адабий меросни;

- жаҳон илм-фани ва тафаккури тараққиёти тарихида катта ўрин тутувчи илмий, фалсафий меросни;

- турли тарихий даврларда яратилган моддий маданиятимизнинг нодир намуналари, яъни моддий меросни;

- халқимизнинг руҳий-маънавий тараққиётида муҳим аҳамиятга эга диний қадриятларни;

- кўп асрлар давомида шаклланиб, мустақиллик йиллари янги босқичларда ривожланаётган юксак миллий урф-одат, анъаналарни ҳамда маънавий маданиятимизни кишиларимиз томонидан чуқур ўрганиб, ўзлаштириши миллий ғоя ва мафкуранинг ривожланишида ғоят муҳим аҳамият касб этмоқда.

Инсоннинг олами (бу ўринда, ижтимоий маънавий борлиқни) билиш жараёнида пайдо бўладиган тушунчалари миллий тилда рўёбга чиқади, унда ифодаланади. Ҳар бир инсоннинг миллий маданият, қадрият, урф-одат, анъаналарни билиши, уларнинг ижтимоий-маънавий моҳияти ва аҳамиятини чуқур тушуниб, англаши учун миллий тилни билиш тақозо қилинади. Зеро, тил - миллатнинг, инсоннинг қалби, дейишади мутафаккирлар. “Маълумки, ўзликни англаш, миллий онг ва тафаккурнинг ифодаси, авлодлар ўртасидаги руҳий-маънавий боғлиқлик тил орқали намоён бўлади, - дейди И.Каримов. - Жамики эзгу фазилатлар инсон қалбига, аввало, она алласи, она тилининг бетакрор жозибаси билан сингади. Она тили – бу миллатнинг руҳидир”.² Шу

¹ Мустақиллик изоҳли илмий-оммабоп луғат. -Т.:Шарқ, 1998. –Б. 102.

² Каримов И. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.:“Маънавият”, 2008. –Б. 83.

боис инсонни, у мансуб миллатнинг қалбини, маънавиятини билиш учун унинг тилини ўрганиш лозим. Бинобарин миллатга, миллийликка эътибор ҳам, хурмат ҳам унинг тилини билишдан бошланади.

Фанларда тўлиқ исботланганидек, тил – онгнинг ифодаланиш шакли бўлсада, у миллий онг тараққиётига жуда катта, баъзан эса, ҳал қилувчи таъсир кўрсатади. Хусусан, бу ҳол инсонлардаги маънавий-руҳий хусусиятларнинг миллий характердалиги назарда тутилса, аниқ-равшан кўринади. Масалан, ўз миллий тилини билмайдиган одамда шу миллатга хос миллий онг ҳам шаклланиб, ривожланмайди. Миллий онг ва тафаккурсиз эса миллий ғоя ва мафкура бўлмайди. Бинобарин, миллий ғоянинг шаклланишида тилни билиш, уни хурматлаш ва кадрлаш ғоят муҳим ўрин тутади.

Мустақиллигимиз туфайли асл холида тикланиб ҳаётимизга қайтарилаётган ноёб ва бебаҳо халқ оғзаки ҳамда ёзма ижодиётимиз намуналари «Алпомиш», «Гурўғли», «Равшан», «Авазхон», «Ойсулув», «Қирққиз» каби қатор дostonлар, бадий адабиётимизнинг бошқа кўплаб намуналари, турли хил эртақлар, мақоллар, маталлар, термалар, латифа ва қизиқчилик, фольклор асарлари эндиликда халқимиз ижтимоий-маънавий ҳаётига янги мазмун бахш этмоқда. Истиқлол йиллари бундай меросларимизни ҳар томонлама ўрганиб, янги босқичларда ривожлантириш ва улардан жамиятимиз эҳтиёжлари йўлида кенг фойдаланиш энг муҳим вазифалардан бўлиб қолди. Хусусан, ўтмиш маънавий меросимиз ичида алоҳида ўрин тутувчи халқ дostonлари бугунги кунда ғоявий-мафкуравий тарбияда жуда катта аҳамиятга эга.

Умуман, ноёб халқ дostonларимизнинг тикланиб, ҳаётимизга қайтиши халқимиз миллий маънавий уйғонишининг, ўз-ўзини англаши ва миллий мафкурасига эга бўлишининг рамзидир.

Халқимизнинг миллий маданий мероси ва маънавий қадриятларининг катта қисмини ўтмиш аجدодларимиз яратган фалсафий мерос ташкил қилади. Фалсафий меросимиз Шарқ ижтимоий-фалсафий фикрлари тараққиёти тарихида жуда катта ўрин тутади. Масалан, немис классик фалсафасини билмасдан туриб, янги замон европа фалсафасини, ўтмиш ўзбек фалсафасини ўрганмасдан туриб эса, Шарқ фалсафасининг моҳиятини тўла ва тўғри тушуниб бўлмайди. Шунингдек, Европа ва Ғарб фалсафасининг шаклланиши тарихида бизнинг ҳам фалсафий меросимиз муҳим роль ўйнаганлигини алоҳида таъкидлаш лозим. Чунончи, зардўштийлик дини тарихини чуқур ўрганиб, тўрт жилдлик китоб ёзган инглиз олимаси Мэри Бойс ўз тадқиқотларида қадимги Юнонистондаги ижтимоий-фалсафий фикрлар тараққиётини бошлаб берган Милет мактаби фалсафаси, асосан, Авесто маданияти, яъни зардўштийлик таълимоти таъсирида шаклланганлигини кўрсатади. У Иониядаги (Қадимги Юнонистондаги) Милет

донишмандларининг фалсафий қарашларига «таъсир фақат бир томонлама, зардўштилик томонидан бўлган» деб ёзади.¹

Юқорида айтилганлардан келиб чиқиб:

1. Миллий ғоя ва мафқурани шакллантириб, ривожлантиришда муҳим ўрин тутувчи ўтмиш маданий мерос ва миллий маънавий қадриятларимизни, биринчидан, мустақил тараққиётимиз манфаатлари нуқтаи назаридан янгича илмий услуб ва тамойиллар, руҳий-маънавий мезонлар асосида объектив ўрганиб, ёритиш, иккинчидан, шу тариқа юзага келган ўтмиш маданий меросимиз ҳақидаги назарий билимларни давлатимиз ва жамиятимиз ғоявий-мафқуравий тараққиётининг амалий масалалари билан боғлаш зарур.

Бу - ғоявий-мафқуравий ишларимизда тарихий меросимизнинг ўрнини, шунингдек, яқин ўтмишимиздаги мустамлакачиликнинг моҳиятини ва айни пайтда, мустақилликнинг аҳамиятини, жамиятимизнинг бугунги ва келгуси ривожланиш йўналишларини теран англаб олишга катта ёрдам беради.

2. Шуни қайд қилиш лозимки, Ўзбекистон заминиде тарихан юзага келган улкан маданий мерос умуминсоният маданияти тараққиёти билан бирга, унинг ажралмас бўлаги сифатида шаклланиб, ривожланган. Аммо, шу билан бирга, бу мерос ўзига хос хусусиятларга, бетакрор кўринишларга ҳам эга бўлиб, яқинларгача унинг яхлит дунё маданиятидаги ўрни ўз нуфузи даражасида эътироф этилмас эди. Шунинг учун, мамлакатимиз мустақилликка эришгач, юксак ривожланиш имкониятларига эга бўлган ушбу маданий меросни, аввало, ана шу ўзига хос томонларини кенг тараққий эттириб, унинг умумжаҳон маданиятидаги мавқеини тиклаш, бу борадаги энг муҳим вазифалардандир.

3. Ҳар қандай ижтимоий-маънавий ҳодиса муайян тарихий асосларда, жамият ҳаётидаги объектив шарт-шароитлар ва субъектив омиллар таъсирида шаклланиб, ривожланади. Шу боис, бугунги кунда миллий мафқурани ривожлантириш ва ғоявий тарбия самарадорлигини оширишда ғоя ва мафқуралар тарихини ўрганиш ғоят муҳим аҳамиятга эга. Бинобарин, бу йўналишдаги ишларга алоҳида эътибор қаратиш: ғоявий-мафқуравий соҳада ўтмиш тажрибаларидан самарали фойдаланиш, ғоявий тарбиянинг ретроспектив асосларини мустаҳкамлаш, умуман, миллий мафқурани индивидуал ва ижтимоий даражаларда, микро ва макро босқичларда изчил ривожлантириш имкониятларини кенгайтиради.

4. «Буюк давлат, буюк келажакимизга эришиш учун оқил, маърифатли, айни пайтда ўзининг ўтмиши, улўф қадриятлари, миллати билан фахрланадиган ва келажакка ишонадиган инсонларни тарбиялашимиз керак»¹. Шу нуқтаи назардан, бизнинг маънавий-маърифий

---

¹Қаранг: Воус М. А. History of zoroastianism, V. 1. leiden - Koln, 1982, -P. 153.

¹ Каримов И.А. Илму Фан мамлакат тараққиётига хизмат қилсин. Биздан озод ва обод Ватан қолсин. Т. 2. -Т. : Ўзбекистон, 1996. -Б. 261.

таракқиётимизнинг асосий мақсади, ҳар томонлама етук - Комил инсонни шакллантиришдир. Бундай инсонларни тарбиялаш эса, миллий ғояни халқимиз эътиқодига айлантириш билан узвий боғлиқдир.

Шунинг учун халқимиз ўтмиши ва ҳозирги ҳаётида яратилган маънавий-маданий ва ғоявий-мафкуравий кадриятлардан юртимиздаги таълим-тарбия тизими ва ижтимоий-маданий тузулмалардаги турли босқич, шакл ва йўналишлар: оила, боғча, мактаб, олий ва ўрта махсус ўқув юртларининг, шунингдек, юртимиздаги маҳаллалар, маданий-маърифий муассасалар, оммавий ахборот воситалари, жисмоний тарбия ва спорт, адабиёт, санъат ва дин билан боғлиқ соҳаларнинг фаолиятида миллий ғояни халқимиз онги ва қалбига чуқур сингдиришда кенг фойдаланиш кутилган натижаларни бериши муқаррар.

Бу борадаги ишларни Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги қонуни, Кадрлар тайёрлаш миллий дастури, И.А.Каримов асарларида ифодаланган назарий фикрлар, йўл-йўриқ, кўрсатмалар ҳамда миллий ғояни ўқитиш ва тарғиб-ташвиқ қилишга доир илмий-услубий тавсиялар асосида олиб бориш муҳим аҳамиятга эга.

3.2. Иккинчи масаланинг баёни: Жамиятни эркинлаштириш ва демократлаштириш миллий ғояни халқимиз онги ва қалбига сингдиришнинг муҳим шартидир. Миллий ғоя сиёсий воқеликни уйғунлаштириб, турли шахслар, ижтимоий гуруҳлар эҳтиёжларини мутаносиблаштиради, уларни мавжуд имкониятлар асосида бир-бири билан яқинлаштиради ва шу маънода демократик кадриятларнинг нуфузини оширади. Кишилар онгини маҳаллийчилик, уруғ-аймоқчилик, миллий маҳдудлик каби ижтимоий иллатлар асоратидан поклаш, ёт ғояларга нисбатан мафкуравий иммунитетни шакллантириш, мафкуравий курашда тўғри йўл танлаш ва жаҳолатга қарши маърифат билан курашиш, ғоявий-мафкуравий ишларни демократиялаш билан боғлиқ ҳозирги даврдаги энг муҳим вазифалардандир.

Миллий ғоя кучли давлатдан кучли жамият сари бориш концепциясига асосланади ва шундан келиб чиқиб, у сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий ҳаётнинг барча соҳаларини эркинлаштириш ва демократлаштиришда ҳаётий манфаат ва мақсадлар уйғунлигини таъминловчи омил бўлиб хизмат қилади.

Мамлакатимиз мустақилликнинг дастлабки йилларидан бошлаб ўз ривожланишининг аниқ йўналишларини белгилаб олди. И.А.Каримов бу йўналишларнинг мазмун ва маъносига тўхталиб, мамлакатнинг сиёсий, иқтисодий ҳаётини, давлат ва жамият қурилишини эркинлаштириш ва демократлаштириш устувор йўналиш эканлигини таъкидлади.¹ Ҳозирги даврда жамият ҳаётининг барча соҳаларини эркинлаштириш ва демократиялаш мамлакатимизда амалга оширилаётган барча ўзгаришларнинг асосий бўғини эканлиги билан характерланади. Мустақиллик йилларидаги эркинлаштириш жараёнлари, жамиятни демократиялаштириш натижалари бу йўлда эришилган дастлабки босқич сифатида баҳоланмоқда. Айни чоғда,

¹ Қаранг: Каримов И.А. Ўзбекистон XXI асрга интилмоқда. Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қураимиз. Т.7. -Т.: Ўзбекистон, 1999. –Б.379.

иқтисодий, сиёсий соҳани, ҳуқуқий демократик давлат ҳамда фуқаролик жамияти курилишини янада эркинлаштириш, демократиялаш ва модернизациялаш билан боғлиқ аниқ вазифалар белгилаб олинди.

И.Каримовнинг 2005 йил Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг кўшма мажлисида “Бизнинг бош мақсадимиз – жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этишдир” номли маърузасида бу борадаги вазифалар аниқ-равшан кўрсатиб берилди. Чунончи, “Мустақилликни мустаҳкамлаш, жамиятни демократлаштириш ва янгилаш биз учун ҳамиша биринчи даражали устувор мақсад ва вазифа бўлиб қолаверади”, деб таъкидланди, маърузада.¹ Миллий ғоянинг стратегик йўналишлари, вазифалари ва истиқболдаги ривожланиш хусусиятлари айтиш шундай вазифалар билан узвий боғлиқдир.

Истиқлолимизнинг илк кунлариданоқ халқимизнинг эски, қотиб қолган мафкуравий ақидалардан воз кечиш, маънавий янгиланишига, одамларнинг онги ва қалбига миллий ғояни сингдиришга қаратилган аниқ сиёсат олиб бораётганлиги, юртдошларимизнинг тафаккурини ўзгартиришда, ислоҳотларни жорий этишда янгича ёндашувларни шакллантириш, жамиятимизда диний бағрикенглик, миллатлараро тотувлик ва барча ижтимоий гуруҳлар ўртасида аҳилликни мустаҳкамлашда муҳим аҳамият касб этмоқда.

Маълумки, фуқаролик жамияти асосларини барпо этишнинг муҳим йўналиши, маънавият ва маърифат соҳасида баркамол шахсни шакллантириш борасида узлуксиз иш олиб боришдан иборат. Бу ҳаётий тамойил жамият ривожининг асоси ва шартига айланмоғи ҳамда ўзида яхлит бир тизимни мужассам этмоғи лозим. Ушбу тизим марказида маънавият, ахлоқ-одоб, маърифат каби ўлмас қадриятлар турмоғи керак. Мана шу уч буюк қадриятни халқимиз асрлар давомида эъзозлаб келган. Бизнинг муқаддас динимиз ҳам, бутун Шарқ фалсафаси ҳам бу қадриятларни улуғлаган, уларни ижтимоий тараққиётнинг энг муҳим шартлари деб билган. Мана шундай чинакам инсоний фазилатларга эга бўлган ёки шунга интиланган одам демократия неъматларининг оддий истеъмолчиси эмас, балки уларнинг фаол яратувчиси ва ҳимоячисига айланади. Ана шунда демократия ва фуқаролик жамияти асосларини амалда барпо этиш, инсон ҳақ-ҳуқуқларини ва эркинликларини таъминлаш мумкин бўлади. Шундагина инсон ўз мамлакатининг том маънодаги муносиб фуқароси бўла олади. Дарҳақиқат, буюк аждодимиз Абу Наср Фаробийнинг «Фозил одамлар шаҳри» асаридаги билим, фан, ахлоқ ва маърифат соҳасида юксак даражага кўтарилган жамиятгина ижтимоий тараққиётда самарали натижаларга эриша олиши мумкин, деган фикрида жуда катта маъно бор.

---

¹ Каримов И. Бизнинг бош мақсадимиз – жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этишдир. –Т.: “Ўзбекистон”, 2005. –Б.36.

Истиқлолга эришгандан сўнг Ўзбекистон демократик, адолатли, фуқаролик жамиятни барпо этиш йўлини танлади. И.А.Каримов айтганидек, «Демократик жамиятни куриш кўп миллатли Ўзбекистон халқи манфаатларига тўла мос тушади. Бу халқ ўзининг эрк, бахт–саодат, фаровонлик тўғрисидаги орзуларини ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларида ўтказилаётган ислоҳотлар билан боғлайди. Бу ислоҳотлар халққа нима бериши муҳимдир. Кишилар ҳаётида яхшилик томон қандай ўзгаришлар бўлиши, уларнинг ҳаёти қанчалик тўқ, бой, гўзал бўлиши, инсон ўзини нақадар чинакам эркин ҳис этиши, ўз меҳнатининг, ўз тақдирининг, ўз мамлакатининг эгаси бўлиши муҳимдир»¹.

Бу сиёсий соҳада демократлаштириш, аҳолининг сиёсий фаоллигини кучайтириш, фуқаролик жамиятини шакллантириш, демократик институтлар фаолиятини йўлга қўйиш ва жонлаштириш, сўз ва фикр эркинлигини ривожлантиришни кўзда тутди. Иқтисодий соҳада эркинлаштиришнинг туб моҳияти мулкка муносабатни ўзгартириш, мулкдорлар табақасини вужудга келтириш, иқтисодий фаолият ташаббусини рағбатлантириш, хусусий мулк дахлсизлигини қонунан ва амалда кафолатлашдан иборат. Ислом Каримовнинг жамият маънавиятини юксалтиришни эркин фуқаролар жамиятини барпо этиш, янги шахсни шакллантиришнинг устувор йўналиши деб эълон этгани бежиз эмас. Зеро, сиёсий ва иқтисодий ҳаётни эркинлаштириш ўз ҳақ-ҳуқуқини таниган, кадр-қимматини билган, курашчан, фаол ватанпарвар шахсларнинг бўлишини тақозо этади.

Миллий ғоя инсонпарварлик тамойилига амал қилишни тақозо этади. Мамлакатимизда инсонпарвар ва демократик жамият барпо этилмоқда. Биз халқимизнинг муқаддас қадриятлари ҳамда улкан тарихий меросига таяниб, шунингдек, умумэътироф этилган демократик тамойил ва меъёрларга риоя қилган ҳолда, инсонпарвар жамият барпо этмоқдамиз. Бугунга келиб мустабид тузум асоратларидан, унинг ғайриинсоний ғояларидан, шунингдек якка мафкурачилик амалидан халос бўлдик. Ҳозирги мураккаб ривожланиш босқичида Ўзбекистоннинг демократик истиқболини жамиятда инсоннинг туб манфаатларига мос ижтимоий муносабатларни шакллантириш орқалигина таъминлаш мумкин. Бунда миллий ғоянинг инсонпарварлик ва демократик тамойиллари мазмуни инсон ва жамият манфаатлари уйғунлигини белгилаб берувчи таянч нуқта ва жипслаштирувчи куч ҳисобланади.

Миллат тафаккури, руҳияти ва фикрлаш тарзи қарашлар хилма-хиллигини асло инкор этмайди. Халқимизнинг «Кенгашли тўй тарқамас» деган мақоли ҳам фикримизни тасдиқлайди. Умумбашарий демократик тамойилларнинг ҳаётимиздан мустаҳкам ўрин олиши, маънавий куч-қудратимиз тимсоли бўлган миллий ғояда акс этган инсонпарвар тузум,

---

¹ Каримов И. Ўзбекистон иқтисодий ислоҳотларни чуқурлаштириш йўлида. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. Т.3. –Т.:Ўзбекистон, 1996. –Б. 352.

барқарор тараққиёт, хавфсизлик, миллий давлатчиликнинг маънавий таянчлари нечоғлик мустаҳкам бўлишига боғлиқ.

Ўзбекистон Конституцияси ва қонунларида фуқароларимизнинг ҳуқуқлари тўла қафолатланган. Ушбу ҳуқуқий асосга таянган ҳолда ғайриинсоний қарашларнинг ҳаётимизга таъсиридан мутлоқ халос бўлиш, миллатнинг куч қудратини заифлаштирувчи айрим маънавий нуқсонларга барҳам бериш жараёни изчил амалга оширилиши керак. Бу эса демократия моҳиятини том маънода англаб етишни, ҳокимият органлари ва фуқаролар ўртасидаги муносабатлар маданиятини юқори савияга кўтаришни талаб этади.

Мамлакатимизда демократик жараёнлар ривожланиши ва жамият ҳаётини янги шароитга мос равишда маънавий–маърифий янгиланиш, одамларни ана шу жараёнларга мослашуви бозор муносабатлари шаклланишидан орқада қолаётганлиги кузатилмоқда.

Шунингдек, жамиятнинг демократиялашуви учун яратилган имкониятлар, ҳуқуқий базалар билан уларнинг реал ҳаётга айланиши ўртасида номутаносиблик сезилмоқда. Юртимизда жамиятни демократиялашуви учун ҳуқуқий база ва имкониятлар яратилган. Аммо, уларнинг реал амалга ошуви мавжуд эҳтиёж даражасидан орқада қолмоқда.

Бугунги кунда бизнинг турмуш тарзимизга, руҳиятимизга турли маънавий–маърифий хуружлар бўлмоқда, «демократия» ва «эркинлик» ниқоби остида сохта демократия ва эркинлик ғоялари турли усуллар орқали узлуксиз равишда тикиштириляпти. Ҳозир бизнинг миллий тушунчаларимизни барбод этишга, мафкуравий иммунитетимизни сусайтиришга, ёшларимизни дурагайлаштиришга қаратилган тажовузларни, мунтазам ҳаракатларни сезиб турибмиз. Бугунги кунда инсон қалбини эгаллаш учун бутун дунёда тўхтовсиз кураш кетаяпти. Бу зарарли ғояларга қарши халқимизнинг ор–номуси, имон–эътиқоди, маънавий қадрияти мафкуравий иммунитет вазифасини ўташи зарур.

Ислом Каримовнинг «Бугунги кунда ғояни таъқиқ билан, маъмурий чоралар билан енгиб бўлмайди. Ғояга қарши фақат ғоя, фикрга қарши фақат фикр, жаҳолатга қарши маърифат билан баҳсга киришиш, олишиши мумкин»,¹ - деган фикрлари ҳар бир ватандошимиз учун дастуруламал бўлиши керак.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 11 йиллигига бағишланган тантанали маросимда И.Каримов миллий уйғониш руҳи, миллий ғоя ҳаётимизга тобора чуқурроқ кириб бормоқда деб таъкидлади. Шунингдек, Ислом Каримов ўз нутқида ҳозирги пайтда баъзи хорижий

---

¹ Каримов И. Жамиятимиз мафкураси халқни – халқ, миллатни – миллат қилишга хизмат этсин. Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қураимиз. Т.7. -Т.: Ўзбекистон, 1999. –Б.88

мамлакатларда турли ғоя ва қарашлар ниқоби остида бизнинг миллий қадриятларимизга, умуман барча миллат вакиллари ҳурмат қиладиган инсонийлик тамойилларига мутлақо тўғри келмайдиган номақбул ҳаракатлар телевидение орқали тез–тез кўзга ташланиб туришини афсус билан айтиб ўтди. Дарҳақиқат, бундай ғайриинсоний ҳаракатларни кўрганда, инсон беихтиёр ўйлаб қолади: Аслида демократиядан мақсад инсоннинг қадр-қимматини жойига қўйиш эмасми? Куппа кундуз куни қип-яланғоч кўчага чиқиб турли намоёишлар ўтказиб кимларнидир ҳуқуқини талаб қилмоқчи бўлаётган кимсалар аслида одамзоднинг энг буюк бойлиги бўлмиш юксак туйғуларни ерга урмаяптими, ақл–заковат ва тафаккур, ор–номус соҳиби бўлган инсоннинг қадрини тушурмаяптими?

Инсонийликни ҳар нарсадан азиз билган халқимиз бундай «демократия», бундай «эркинлик»ни асло қабул қилолмайди. Шу сабабли ҳам бундай зарарли ғоя ва ҳаракатларнинг турмуш тарзимизга кириб, ёшларнинг қалбини эгаллаши ва миллий урф–одат, қадриятларимизни қадрсизлантиришига мурасасиз бўлиш ҳар бир маърифатли инсоннинг ватанпарварлик бурчидир.

Айрим кучлар томонидан «демократия тарғиботи» шаклида амалга ошириладиган ишлар тўғридан–тўғри Ғарб турмуш тарзининг зўрма зўраки тикиштирилишига айланиб кетаяпти. Бир пайтлар «жаҳон пролетариати инқилоби» қандай экспорт қилинган бўлса, бугун беҳаёлик, уятсизлик, шафқатсизлик ва зўравонлик сингари ноинсоний тушунчалар шундай экспорт қилинаяпти. Бундай зарарли ғояларга қарши ёшларда мафкуравий иммунитетни шакллантиришнинг зарурлиги тўғрисидаги Ислом Каримовнинг қуйидаги фикрлари ўринли. Яъни, «Ҳар қандай касалликнинг олдини олиш учун, аввало, киши организмида унга қарши иммунитет ҳосил қилинади. Биз ҳам фарзандларимиз юрагида она Ватанга, бой тарихимизга, ота–боболаримизнинг муқаддас динига соғлом муносабатни қарор топтиришимиз, таъбир жоиз бўлса, уларнинг мафкуравий иммунитетини кучайтиришимиз зарур»¹.

Ушбу омилларнинг мустақиллигимизга ва миллий маънавиятимизга зарарини эътиборга олиб, Ислом Каримов «Миллатни асраш керак» деган ғояни қайта–қайта уқтиради. Миллатни асраш ўзлигимизни, одоб–ахлоқимизни, меросимиз, қадриятларимиз ва миллий руҳимизни зарарли ғоялар ва мафкуралар таъсиридан ҳимоялаб, уларга қарши курашиш фуқароларимиз ва ёшларимиз қалбида мафкуравий иммунитетни шакллантириш деган маънони ҳам англатади. Шу сабабдан мустақил Ўзбекистонда ҳозирги даврда миллат, жамият, давлатнинг бирлаштирувчи байроғи бўлган миллий ғоя ва мафқурани халқимиз онгига сингдириш борасида кенг кўламли маънавий–маърифий ишлар олиб борилмоқда

---

¹ Каримов И. Миллий истиқлол мафқураси – халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишончдир. Озод ва обод ватан, эркин ва фаровон ҳаёт–пировард мақсадимиз. Т.8. -Т. :Ўзбекистон, 2000. –Б. 494.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган демократик ўзгаришлар ва эркинлаштириш жараёнларини янада чуқурлаштириш, миллий–маънавий салоҳиятни ривожлантириш, ёшлар онгига миллий ғоянинг демократик ва гуманистик мазмунини сингдириш муҳим вазифадир.

Мустақил Ўзбекистон ҳуқуқий демократик давлат қурилишининг ўзига хос йўлини, яъни жаҳонда эътироф этилган «ўзбек модели»ни танлаган. Ўтган йиллар ичида ҳар жиҳатдан қўлга киритган ютуқларимиз билан фахрлансак арзийди. Ана шу муваффақиятларда мустақил тараққиётимизнинг туб манфаат ва мақсадларини ифодаловчи ғоялар тизими - миллий мафкура ҳам муҳим роль ўйнамоқда.

3.3. Учинчи масаланинг баёни: Ҳар қандай тарихий даврда, ҳар бир мамлакатда: юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаровонлиги ғояси жамиятнинг ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, маънавий ривожланиш даражасини белгилашда муштараклашган универсал мезон ҳисобланиб, миллат, элат ва халқларнинг тарихий шаклланган менталитетига, манфаатларига мос келади. Шу нуқтаи назардан, юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаровонлиги ғояси билан бевосита боғлиқ ва унинг мазмунини ифодаладиган ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, маънавий-маданий ҳодисалар ривожланишининг объектив шарт-шароитларини, субъектив омилларини, чуқур ўрганиш ҳамда назарий-концептуал асосларини ишлаб чиқиш ғоят долзарб илмий муаммодир.

Ўзбекистон халқининг миллий ғояси ва мустақиллик фалсафасининг асосчиси Ислом Каримовдир. Хусусан, илмий-концептуал жиҳатдан мамлакатимиз миллий тараққиёт йўлини, озод ва обод юрт тинчлигининг истиқболлари стратегияси ҳамда тактикасини асослаб бериш, мустақиллик йилларида қўлга киритилган катта муваффақиятларнинг амалий тажрибалари бевосита Ислом Каримов номи билан боғлиқ бўлиб, Ватан ва миллат олдидаги буюк хизматларидир.

Умуман инсоният тарихий тараққиёти тажрибаси, хусусан мустақил Ўзбекистон ривожланишининг «ўзбек модели» теран илмий-фалсафий тафаккур натижасидир. Дарҳақиқат, ижтимоий-сиёсий фикрлар тарихида қиёси бўлмаган «беш тамойил»нинг ишлаб чиқилиши ва изчил амалга оширилиши умуминсоният цивилизацияси тараққиётини муҳим назарий хулосалар ва амалий тажрибалар билан бойитишга олиб келди.

Биз бу тамойилларнинг юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаровонлиги ғояси билан боғлиқлик жиҳатларини кўриб чиқадиган бўлсак, уларнинг мавжудлиги ва ривожланишидаги объектив-субъектив омиллар ҳамда шарт-шароитлари бирлиги яққол намоён бўлади.

Биринчидан, иқтисодиётнинг сиёсатдан устуворлиги тамойили, юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаровонлигини таъминлайдиган ижтимоий-сиёсий омиллар таркибидаги иқтисодий детерминизм ғояларидан тубдан фарқ қилади. Зеро, мустақилликка эришгандан кейин мамлакат олдида турган вазифалар тизими ва уларни ҳал қилиш кетма-кетлиги нуқтаи назаридан иқтисодиётни ривожлантириш, биринчи навбатда кун тартибига

қўйилди. Чунки, иқтисодий ва сиёсий мустабид тузумдан мерос қолган тоталитаризм, волюнтаризм, субъективизмга асосланган ҳукмрон коммунистик ғоя ва мафқуранинг, сиёсий тизимнинг исқандаридан ҳалос қилмасдан, Ватан раванқини, юрт тинчлигини, халқ фаровонлигини таъминлайдиган демократик ислохотларни амалга ошириш мумкин эмас эди.

Ислохотларнинг биринчи босқичида Ўзбекистоннинг миллий тарихий тараққиёт хусусиятларини, демографик-этнографик, маданий структурасини, ишлаб чиқаришнинг мустабид тузум шароитида шаклланган таркибий тузилишини ҳар томонлама эътиборга олиб, иқтисодий эркинлаштиришдан иборат ислохотлар — ижтимоий-сиёсий муносабатларни жамиятнинг объектив қонуниятлари асосида ташкил қилиши, унда инсон омилининг ролини ошириш - барқарор ривожланишнинг зарурий шarti эди. Бунда «энг муҳим устувор масала - бу кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг жадал ривожланишини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, шу асосда аҳоли бандлигини ва фаровонлигини ошириш муаммоларини ҳал этишдан иборатдир».¹

Бу соҳада қўлга киритилган муваффақиятлар кейинги йилларнинг режаларини тузиш, уларни амалга оширишнинг реал имкониятларини қидириб топишни тақозо қилмоқда. 2008 йилда «кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ялпи ички маҳсулот таркибидаги улушини 48 фоизга, 2010 йилга бориб эса, 50-52 фоизга, хизмат кўрсатиш соҳасининг салмоғини тегишли равишда 45 ва 49 фоизга етказиш учун бугун бизда барча асосларимиз бор. 2010 йилда янги ташкил этилаётган иш ўринларини қасаначилик асосида 250 мингтага етказиш»² кўзда тутилмоқда.

Иқтисодий ислохотларнинг жамият сиёсий тизимини ўзгартиришга нисбатан устуворлигини таъминлаш, мафқура яққа ҳокимлигидан ҳоли қилиш натижасида, юрт тинчлиги, Ватан раванқи, халқ фаровонлиги ғоясини амалга оширишнинг қуйидаги имкониятлари вужудга келди. Яъни: 1) жамиятни бошқараётган мавжуд сиёсий тизимнинг пароканда бўлиши натижасида, муқаррар тарзда, келиб чиқиши мумкин бўлган ҳокимият талашини, сиёсий бошбошдоқлик, анархия ҳодисасининг олди олинди, жамият ижтимоий-сиёсий «иклимнинг» мўътадиллиги, мамлакатда тинчлик ва барқарорлик таъминланди; 2) иқтисодий сиёсатдан босқичма-босқич эркинлаштириш натижасида муқобил мулкчилик шакллари ва вужудга келиши иқтисодий ишлаб чиқариш соҳасининг таркибий ўзгаришларига асос бўлди; 3) сиёсий тизими шаклидан қатъий назар турли мамлакатлар билан иқтисодий муносабатлар ўрнатиш, «очиқ эшик» сиёсати чет эл инвестицияси кириб келишига имконият яратди; 4) кишилар онгидаги мустабид тузумдан

¹ Каримов И. А. Демократик ҳуқуқий давлат, эркин иқтисодий талабларини тўлиқ жорий этиш, фуқаролик жамияти асосларини қуриш-фаровон ҳаётимиз гаровидир. Жаиятимизни эркинлаштириш, ислохотларни чуқурлаштириш, маънавиятимизни юксалтириш ва халқимизнинг ҳаёт даражасини ошириш – барча ишларимизнинг мезони ва мақсадидир. Т.15. – Т.: Ўзбекистон, 2007. –Б.199.

² Каримов И.А. Инсон манфаатлари устуворлигини таъминлаш – барча ислохот ва ўзгаришларимизнинг бош мақсадидир. «Халқ сўзи», 2008 йил 9 феврал.

колган боқимандалик кайфияти барҳам топиб, ташаббускорлик, тадбиркорлик сифатлари қарор топди.

Иқтисодиётнинг сиёсатдан устуворлигини таъминлаш, уни «эркинлаштиришдаги бош вазифа — энг аввало, давлатнинг назоратчилик ва бошқарувчилик вазифаларини — функцияларини қисқартириш, унинг корхоналар хўжалик фаолиятига аралашувини чеклашдан иборат бўлди..

Булар ўз навбатида, юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаравонлиги ғоясини амалга оширишнинг, миллий мустақилликни мустаҳкамлашнинг зарурий иқтисодий шарт-шароитларини яратиб берди. Натижада, «яқин уч йилда иш ҳақини 2-2,5 баробар ошириш бўйича ўз олдимизга қўйган стратегик вазифага мувофиқ, 2007 йилда иш ҳақи, пенсия, стипендия ва нафақалар миқдори 1,5 баробар кўпайтирилди. 2007 йил декабрида ўртача ойлик иш ҳақи, хўжалик субъектлари ва бюджет соҳаларини ҳисобга олган ҳолда, 210 АҚШ доллари миқдorigа тенг бўлди».¹

Иккинчидан, жамиятнинг ҳар қандай тарихий ривожланиш босқичларида, давлат сиёсий устқурманинг муштараклашган асосий элементи сифатида, ижтимоий-сиёсий муносабатларни *ташқиллаштириш, бошқариш ва назорат қилиш*да муҳим рол ўйнайди. “Айниқса, ўтиш даврида давлатнинг бош ислоҳотчи сифатидаги ролини ислоҳотларни жорий этишнинг асосий шартларидан бири тариқасида қатъий белгилаб олганимиз иқтисодиётнинг универсал талаб ва мезонларини миллий маънавиятимиз хусусиятлари билан уйғунлаштиришда гоят муҳим аҳамият касб этди”.²

Инсоният тараққиётининг тарихий тажрибалари демократик тамойилларга асосланган давлатгина бош ислоҳотчилик ролини бажариши мумкинлигини назарий ва амалий жиҳатлардан исботлаб берган. Дарҳақиқат, жамият сиёсий институтлари ичида давлатнинг бош ислоҳотчилик ролини белгилайдиган куч-қудрати, аввало, демократик институтларнинг мустақил фаолият кўрсатиши учун шарт-шароит яратиш, фуқаролар ва жамиятнинг барча сиёсий, ижтимоий салоҳиятини рўёбга чиқариш, тадбиркорлик ва иқтисодий ташаббуслар эркинлиги учун зарур имкониятларни ташкил этиб бериш қобилияти билан ўлчанади.

Ўзбекистонда миллий мустақилликни мустаҳкамлаш ва юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаравонлиги ғоясини амалга оширишда давлатнинг бош ислоҳотчилик роли куйидаги хусусиятларида намоён бўлади: 1) давлат - сиёсий ҳокимиятнинг узвий муштараклашган институтлари тизимига эга бўлиб, миллий ғояни амалга оширадиган, стратегик мақсадларга йўналтирилган ички ва ташқи функцияларини бажаришнинг мукамал механизмларига, воситаларига эга; 2) давлатнинг демократик конституционализмга асосланган қонуний-ҳуқуқий тамойиллари ва уларнинг юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаравонлиги манфаатларига мос келиши

---

¹Каримов И. Инсон манфаатлари устуворлигини таъминлаш – барча ислоҳот ва ўзгаришларимизнинг бош мақсадидир. «Халқ сўзи», 2008 йил 9 феврал.

² Каримов И. А. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.:“Маънавият”, 2008. –Б. 108.

бош ислохотчилик роли самарадорлигини белгилайдиган мезон ҳисобланади; 3) давлатнинг ижтимоий-сиёсий муносабатларни ташкиллаштириш, бошқариш ва назорат қилиш жарёнида ислохотчилик ролини такомиллаштириб бориши юрт тинчлиги, Ватан равнақи ва халқ фаровонлигини таъминлаш даражаси билан ўлчанади; 4) Миллий тараққиётнинг юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаровонлиги ғояларини амалга оширилиши давлатнинг ислохотчилик роли натижаси бўлиб қолмасдан, шу билан биргаликда, унинг мавжудлиги шарти ва ривожланишини таъминлайдиган омилларидир.

Учинчидан, инсоният жамиятининг ҳар қандай босқичида, умуман ижтимоий-сиёсий муносабатларни, хусусан ғоявий-мафкуравий муносабатларни ташкиллаштириш, бошқариш ва назорат қилиш муайян қонунларни тақозо қилган. Бу қонунларни яратиш «технологияси», уларга қатъий амал қилиш механизмлари мукамаллиги жамият, шахс ва бошқа ижтимоий-сиёсий институтлар томонидан устуворлигини таъминлаш даражасига боғлиқ бўлади.

қонунларнинг жамият тараққиёти эҳтиёжларидан келиб чиқиб, миллий ва умуминсоний манфаатларига мослиги - юрт тинчлигини, Ватан равнақини, халқ фаровонлигини таъминлашнинг зарурий шартидир. Зеро, умумдемократик тамойилларга асосланган қонунлар устуворлиги миллий тараққиётнинг асосий ғояларини амалга ошириш йўналишларини белгилайдиган мезонлар тизимида алоҳида аҳамиятга эга. Чунки, бу ғояларни инсон онгига сингдириш, амалий ҳаётига жорий этиш: 1) жамият ривожланишини ташкиллаштирувчи, бошқарувчи ва назорат қилувчи қонунлар устуворлигини ҳаммининг бирдек эътироф этиши ҳамда истисносиз бажаришига; 2) қонунларни яратувчи ва қабул қилувчи демократик институтлар фаолияти, уларни амалга ошириш усуллари ва воситаларидаги миллий хусусиятларининг умуминсоний андазаларга мослигига; 3) жамиятнинг динамик ўзгаришига мос мавжуд қонунлар тизими ўзгаришини тақозо қиладиган объектив зарурият ва эҳтиёжни ўз вақтида англаш асосида қонунларни таҳрир қилишга; 4) аҳоли турли қатламларининг ҳуқуқий онги ва маданиятини ривожлантириш ҳамда уларни юрт тинчлиги, Ватан равнақи ва халқ фаровонлиги учун хизмат қилишга йўналтиришга боғлиқ бўлади.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, аксарият ҳолатларда қонун устуворлиги ҳақида гапирилганда, ҳуқуқий қонунлар назарда тутилади, Ваҳоланки, табиат, жамият ва инсон тафаккурининг ривожланиш қонунлари объектив характерга эга бўлиб, инсон уларни билиш асосида ўз амалий ва назарий фаолиятини оқилона ташкил қилиши мумкин.

Инсоннинг тарик организм сифатида, биологик-физиологик тузилиши — табиат қонунларига мослашувини, ижтимоий мавжудот сифатида эса — жамият қонунларига бўйсунини тақозо этади. Агар, инсон бу қонунларнинг объективлигини суистеъмол қилса, муқаррар равишда, жазосини тортади. Шунинг учун қонун устуворлиги деганда, биринчи навбатда, табиат қонунларининг устуворлигини ҳам эътироф этиш керак.

Чунки, инсоннинг табиат қонунларини илмий билиши асосида, уни ўсиб бораётган эҳтиёжларига кўра, оқилона ўзгартириши ва ўзлаштириши, умуман жамият тараққиётининг даражасини белгилайди. Бошқача қилиб айтганда, инсонларнинг табиат қонунларига асосланиб яшаш маданиятини шакллантирмасдан, ижтимоий ҳаёт қонунларига кўра яшаш маданиятини ривожлантириб бўлмайди. Ундан ташқарида эса, миллий ғоянинг амалий фаолият доирасини тасаввур қилиш мумкин эмас.

Тўртинчидан, юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаровонлиги ғоясининг асосий мақсади — бозор иқтисодиёти муносабатларига ўтиш даврида, **аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш** билан бевосита боғлиқдир. Чунки, Ўзбекистоннинг демографик структураси, иқтисодий ишлаб чиқаришнинг, мустабид тузумдан мерос бўлиб қолган, таркибий тузилиши аҳолининг моддий жиҳатдан кам таъминланган, ночор қатламини давлат томонидан ижтимоий ҳимоя қилишни кун тартибига қўйган эди.

Бу вазифага мамлакатимизда давлат ижтимоий сиёсати даражасида, юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаровонлигини таъминлашнинг зарурий шarti ва гуманистик тамойили сифатида қаралмоқда. «Аҳолининг реал пул даромадлари бир йилда 27 фоиздан зиёд кўпайди. Статистика идоралари маълумотларига кўра, 2001 йилда меҳнатга лаёқатли аҳолининг ўртача иш ҳақи кун кечириш учун минимум даражада зарур бўлган маблағнинг 99 фоизини ташкил қилган бўлса, 2007 йилда бу кўрсаткич 3 баробардан кўпроқ ошди. Таъкидлаш жоизки, бу рақам Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги мамлакатлари ўртасида юқори кўрсаткичлардан бири ҳисобланади»¹. Лекин, аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш тамойили, кенг ва универсал мазмунга эга бўлиб, фақатгина кам таъминланган кишиларга инсонпарварлик ёрдами кўрсатиш ёки моддий жиҳатдан кўмак беришдан иборат эмас, балки ҳаёт шароитининг барча томонларини яхшилашни ҳам ўз ичига олади. Шу нуқтаи назардан, 2007 йилга келиб «аҳолини ичимлик суви билан таъминлаш 84 фоизга, шу жумладан, қишлоқ жойларида 77 фоизга етди, табиий газ билан таъминлаш 82 фоиз, қишлоқларда эса 77 фоизгача ўсишини»² ижтимоий ҳимоянинг муайян йўналиши тарзида қараш керак.

2007 йил мамлакатимизда Соғлиқни сақлаш тизимини тубдан ислоҳ қилишнинг иккинчи босқичини амалга ошириш бўйича махсус дастур қабул қилинди ва у бугунги кунда амалга оширилмоқда. Ривожланган мамлакатлар тажрибасидан ва амалий мақсадга жавоб беришидан келиб чиққан ҳолда, тиббиёт соҳаси бошқарув тизимининг барча бўғинлари қайта кўриб чиқилмоқда.

Давлатнинг ижтимоий муҳофаза сиёсати мамлакатимизда яшаётган аҳолининг иқтисодий, сиёсий, маънавий, маданий, руҳий ҳаёт шароитларини менталитетига ёт ғоя ва мафкураларнинг тажовузидан муҳофаза қилишни

¹ Каримов И. Инсон манфаатлари устуворлигини таъминлаш — барча ислохот ва ўзгаришларимизнинг бош мақсадидир. «Халқ сўзи», 2008 йил 9 феврал.

² Каримов И. Инсон манфаатлари устуворлигини таъминлаш — барча ислохот ва ўзгаришларимизнинг бош мақсадидир. «Халқ сўзи», 2008 йил 9 феврал

хам ўз ичига олади. Зеро, миллат руҳига, ҳаёт тарзига ёт бўлган ғояларнинг мамлакатимизга кириб келишига қарши кураш, фуқароларнинг ғоявий-мафкуравий иммунитетини шакллантириш ҳам ижтимоий муҳофаза сиёсатининг муҳим йўналиши бўлиб, миллий тараққиётни рағбатлантирувчи зарурий омилдир.

Юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаровонлиги ғояси ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш тамойили ўртасидаги боғланиш, уларнинг бири иккинчисини тақозо қилишида намоён бўлади. Хусусан: 1) Ватан равнақи ғояси аҳолининг барча қатламларини ижтимоий ҳимоя қилиш механизмлари, усуллари ва воситалари самарадорлигини таъминлаган вазиятда, ўз мазмунига эга бўлади;

2) аҳолининг ижтимоий ҳимояланиш даражаси юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаровонлиги ғоясининг гуманистик мазмун ва моҳиятини ифодаладиган асосий мезондир; 3) жамиятнинг ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, маданий соҳалардаги изчил ривожланиш хусусиятлари юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаровонлиги ғоясини фаол амалга ошириш жараёнида намоён бўлади; 4) юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаровонлиги ғояси динамик характерга эга бўлса ҳам, ҳар қандай тарихий даврларда аҳолини ижтимоий муҳофаза қилишнинг умумий мақсад ва вазфаларини ифодалайди.

Бешинчидан, Ўзбекистоннинг миллий тараққиёт хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, бозор иқтисодиёти муносабатларига тадрижий, эволюцион йўл билан босқичма-босқич ўтиш тамойили, ҳозиргача жамиятни ривожлантиришга доир мавжуд бўлган ижтимоий фикр тарихидаги назариялар ва ғояларнинг мазмунини, умуминсоний тамойилларини ривожлантиришнинг конкретлашган йўналишидир. Зеро, жамият тараққиётининг тарихий тажрибалари ижтимоий ҳаётни инқилобий йўл билан кескин ўзгартиришлар, унинг равнақини эмас, балки ғоят хавфли: иқтисодий, сиёсий, маънавий инқирозларининг асоси, бошланиши бўлганлигини қайта-қайта исботлаб берган. Бу ҳақда Н.Бердяев «Интеллигенциянинг маънавий инқирози» деган асарида: «Ҳар қандай революция реакцияга қарши реакциядир, ундан кейин эса революцияга қарши реакция бошланади»¹, деб ёзган эди. Шу нуқтаи назардан, жамиятимиз ривожланишидаги ворислик муносабатлари, тадрижийлик, «янгисини қурмасдан, эскисини бузмаслик» тамойили юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаровонлигининг зарурий шарт бўлиб қолмоқда

Умумлаштириб айтганимизда, бозор иқтисодиёти муносабатларига тадрижий-эволюцион йўл билан ўтиш жараёнида, юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаровонлиги ғоясини амалга ошириш кўйидаги хулосаларга асос бўлади: 1) Ўзбекистонда жамият тараққиётининг маҳаллий шарт-шароитларини, миллат менталитети хусусиятларни эътиборга олиб, босқичма-босқич, тадрижий амалга оширилиши миллат ва умуминсоният

---

¹ Бердяев Н. Духовный кризис интеллигенции. СПб., 1909. –С.92.

манфаатларига мос келади; 2) ижтимоий-иқтисодий, сиёсий-маънавий соҳалар ислоҳотидаги тадрижийлик сусткашлик, инертлик эмас, балки янги жамият қурилишининг стратегик мақсадларидан келиб чиққан тактикадир; 3) Ўзбекистон танлаган тараққиёт йўли истиқболига халқимизнинг чуқур ишончи, эътиқоди ва уни амалга оширишдаги фидоийлиги Ватан ҳамда миллат раънақининг асосий қафолатидир; 4) Ўзбекистоннинг бозор иқтисодиёти муносабатларига босқичма-босқич, тадрижий йўл билан ўтишдаги ютуқлари, тажрибалари жаҳон жамоатчилигининг диққат-эътиборига сазавор бўлмоқда.

И. Каримов Биринчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг ўн тўртинчи сессиясида сўзлаган маърузасида: «Жамиятни янгилашнинг инқилобий усулларига биз мутлақо қаршимиз. Биз тадрижий — эволюцион ислоҳотлар йўли тарафдоримиз ва бунга қатъий амал қиламиз. Мамлакатимизнинг тарихий ва миллий хусусиятларини, халқимиз табиатини — менталитетини инобатга олсак, ривожланишнинг мазкур йўли биз учун ниҳоятда мақбулдир»¹, деб миллат иродасини ифодалаган эди.

Бу илмий-назарий ва амалий хулоса, бир томондан, миллий истиқлолнинг олий мақсади бўлиб, Ўзбекистонда яшаётган барча фуқароларнинг: ижтимоий таркибидан, сиёсий мавқеидан, этник хусусиятларидаи, диний эътиқодидан, иқтисодий аҳволдан қатъий назар мамлакатимиз ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, маънавий, маданий ривожланиш истиқболи билан боғлиқ эзгу орзу-умидларини амалга оширишни ифодалайди. Бошқача айтганда, Ўзбекистонда бозор иқтисодиёти муносабатларига ўтишнинг ҳозирги босқичида, «Ислоҳотларнинг мазмуни ва мақсади Ўзбекистоннинг ҳар бир фуқароси миллати, дини ва маслагидан қатъий назар, шахс сифатида намоён бўлиш, ўз қобилятини, истеъдодини намойиш этиш, ўз ҳаётини яхшироқ, муносиброқ, маънавий бойроқ қилиш имкониятларига эга бўладиган зарур шартларни яратишдан иборатдир»².

Иккинчи томондан эса, юрт тинчлиги, Ватан раънақи, халқ фаровонлиги ғоясини амалга ошириш, жамиятнинг нисбатан мустақил: ижтимоий, иқтисодий сиёсий, маънавий соҳалардаги ривожланиш хусусиятларига ва даражаларига боғлиқ бўлади. Уларнинг ҳар бирини алоҳида-алоҳида ўрганиш юрт тинчлиги, Ватан раънақи, халқ фаровонлиги ғоясининг маъно-мазмунини конкретлаштириш ва аҳамиятини аниқлаш имкониятини беради.

Ижтимоий-сиёсий барқарорликнинг: минтақавий тинчлик, миллатлараро тотувлик, диний бағрикенглик, баркамол авлод тарбиясининг дастлабки асоси ва шarti бўлган оилани мустаҳкамлаш, жамият бошқарувида маҳаллий ҳокимиятнинг, хусусан маҳаллалар ролини ошириш, миллат менталитетига хос сабр-қаноат, инсоф-диёнат, барқарор психологик

¹ Каримов И. А. Ўзбекистон XX! асрга интилоқда. Биз келажакимизни ўз қўлимиз билан қурамиз. Т.7. –Т.: 1999 –Б.379.

²Ўша жойда

муҳит, соғлом экологик вазият, урбанизация даражаси ва аҳолининг иш билан бандлиги каби омиллар муҳим аҳамиятга эга.

Мамлакатдаги ички сиёсий вазиятнинг мўътадиллиги, ҳаётнинг барча соҳаларини эркинлаштиришда демократик тамойилларнинг устуворлашуви, давлат ва жамиятни бошқаришда муқобил сиёсий партиялар, оммавий ва нодавлат ташкилотлар ролининг ошиб бориши, ҳудудий дахлсизликни таъминлаш ва мамлакат мудофаа қобилиятини, аҳоли сиёсий онги, масъулияти ва фаоллигини ошириш — миллий тараққиёт ғоясининг **сиёсий мақсадларидан** келиб чиқади.

Ўзбекистонда бозор муносабатларига хос муқобил мулкчиликнинг шаклланиши, иқтисодиётнинг таркибий тизимидаги ўзгаришлар, кичик ва ўрта бизнес, ишбилармонлик ва тадбиркорлик, моддий ишлаб чиқаришнинг замонавий хом-ашё ва техник-технологик асослари, иқтисодиётни эркинлаштириш ва рақобат, ташқи савдо ва иқтисодий алоқаларни кучайтириш, энг муҳими, аҳолининг иқтисодий онги ва тафаккурини, маданиятини ривожлантириш миллий барқарор тараққиёт истиқболларини, таъминлашнинг **иқтисодий имкониятларини** яратди. Айниқса, «қишлоқ хўжалигини ислоҳ қилиш бўйича аниқ мақсадга қаратилган ишлар олиб борилмоқда. Бунинг натижасида кейинги йилларда қишлоқ хўжалиги тубдан ўзгарди. Ҳозирги кунда республикамизда 215 мингдан ортиқ фермер хўжалиги фаолият юритмоқда, уларда 1,6 миллион киши ёки соҳада банд бўлган аҳолининг қарийиб 90 фоизи меҳнат қилмоқда, қишлоқ хўжалиги экин майдонларининг қарийиб 85 фоизи ана шу хўжаликлар ҳиссасига тўғри келади. Ўтган йили мамлакатимизда тайёрланган ялпи пахта ҳосилининг 99 фоизи фермер хўжаликлари томонидан етиштирилди»¹.

Миллий тарихий меросимиз ва анъаналаримизнинг тикланиши, аҳоли интеллектуал салоҳиятини ошириш, илмий ва маънавий-маданий муассасаларни, санъат ва адабиётни ривожлантириш, комил инсонни тарбиялаш бўйича Ўзбекистон республикасида «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» ва «Таълим тўғрисида»ги Қонунининг қабул қилиниши ва илғор педагогик технологиялар ёрдамида изчил амалга жорий этилиши, оммавий ахборот воситалари ва алоқа коммуникациялари таъсирчанлигини ошириш, халқаро маданий муносабатларни кучайтириш каби **маънавий-маърифий тадбирлар** ҳам миллий тараққиёт манфаатларига хизмат қилади.

Юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаровонлиги ғояси мамлакатимизнинг ҳар бир фуқароси тақдирида ўз ифодасини топмоқда. Келажак авлодларга озод ва обод Ватан қолдириш масъулияти эса, ҳаммага бирдек мажбурият юклайди. Уни англаш эса, инсон баркамоллигининг муҳим мезонидир. Зеро, бу ғоя «ҳар бир юртдошимизни ўзининг маънавий

---

¹ Каримов И. А. Инсон манфаатлари устуворлигини таъминлаш – барча ислохот ва ўзгаришларимизнинг бош мақсадидир. «Халқ сўзи», 2008 йил 9 феврал.

камолоти учун юксак масъулиятини ҳис этишга, ўз манфаатларини шу юрт, шу халқ манфаатлари билан уйғунлаштириб яшашга даъват этади».¹

Инсоният тарихининг ҳар қандай босқичида, ҳар бир соф виждонли киши ўз ватани равнақини олий мақсад деб билган ва ўзича тасаввур қилган. Масалан, жазирама саҳрода яшовчи кўчманчи бадавий, абадий музликлар билан қопланган юртлардаги эвенклар, инсон ўтиб бўлмайдиган туқайларда яшаётган аборигенлар ва бошқа халқлар учун аждодлари ўтган ҳамда ўзлари яшаётган табиий муҳит, ижтимоий макон Ватан ҳисобланади. Унинг равнақини ўз ўтови, чайласи, ертўласида яшаётган оиласи, қондош уруғлари, халқи ҳаёт тарзи, эътиқоди, орзу-умидлари тимсолида тасаввур қилади. Бу тасаввурлардаги умумийлик маънавиятдаги умуминсонийликнинг намоён бўлишидир. Бироқ, ўз ватани равнақини мутлақлаштириб, бошқа мамлакатлар манфаатларига қарама-қарши қўйиш, ҳеч қачон том маънодаги *юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаровонлиги* ғоясининг мазмунини ифодаламайди. Агар биз, уларни олий бахт деб ҳисоблайдиган бўлсак, буюк файласуфлардан бири айтганидек, «бировларнинг кўз ёшлари эвазига эришилган бахт - энг буюк бахтсизликдир».

Умумлаштириб айтадиган бўлсак, эркин бозор муносабатлари шаклланаётган ҳозирги шароитда, жамиятнинг умуминсоний демократик тамойилларга асосан ижтимоий табақаланиши жараёнида, нафақат иқтисодий нуқтаи назардан, балки маънавий-маърифий, психологик-руҳий жиҳатлардан ҳам қатламлашиш ҳодисаси содир бўлмоқда. Ҳар бир ижтимоий гуруҳнинг сиёсий қиёфаси, энг аввало унинг мафқурасида намоён бўлади. Чунки, *мафкура - ягона Ватан ҳудудида яшаётган миллатга, халққа мансуб бўлган ижтимоий гуруҳлар ғояси ва фалсафий дунёқараишлари, орзу-истакларининг сиёсий жиҳатдан манфаатлашган ҳамда уларни амалга ошириш усуллари ва воситаларининг муштараклашган шаклидир*. Шунинг учун ҳам жамиятнинг турли ижтимоий табақаларга ажралиши мураккаб мафқуравий тизимни вужудга келтириши билан биргаликда, улар тарихий заруриятга кўра, ҳар бир миллат, элат, ижтимоий қатламнинг юрти тинчлиги, Ватани равнақи, халқи фаровонлиги ғояси доирасида туташади ва мамлакатимизда яшаётган барча фуқаролар ҳамда ижтимоий табақалар учун умуммиллий ғоя сифатида эътироф этилади.

Назорат саволлари

1. Маънавий ва маданий мерос деганда нима тушунилади?
2. Ўзбекистонда ўтмиш меросни тиклашдан мақсад нима?
3. Тарихий мероснинг миллий тараққиётдаги ўрни нима билан белгиланади?
4. Ўзбек халқи бадиий меросида умуминсоний ғоялар қандай ифодаланган?

---

¹ Миллий истиқлол ғояси: асосий тушуача ва тамойиллар. — Т.: Ўзбекистон, 2001. —Б. 51-52.

5. Миллий ғояни шаклланишида ўтмишдаги буюк аждодларимизнинг роли қандай?

6. Миллий тараққиёт ғоясининг шаклланишида фалсафий меросимизнинг ўрнини айтиб беринг.

7. Ўзбекистонда ўтмиш меросни тиклашнинг ғоявий-мафкуравий аҳамияти нимадан иборат?

8. Халқимиз маданий меросининг жаҳон маданиятидаги ўрни ҳақида мулоҳаза қилинг.

9. Ғоявий-мафкуравий ишларда ўтмиш меросдан қандай фойдаланиш мумкин?

Адабиётлар рўйхати

1. 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947 sonli Farmoni.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш ва соҳани ривожлантиришни янги босқичга кўтариш тўғрисида” ги № ПҚ-3160 қарори, 2017 йил 28 июл

3. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. –Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017.

4. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курамиз.– Тошкент: : “Ўзбекистон”, 2017. – 488 б.

5. Каримов И.А. Жамиятимиз мафкураси халқни – халқ, миллатни – миллат қилишга хизмат этсин. / Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан курамиз. Т. 7. -Т.:«Ўзбекистон», 1998. –Б. 84-102.

6. Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. / Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан курамиз. Т. 7. -Т.:«Ўзбекистон», 1998. –Б. 131-154.

7. Каримов И. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.:“Маънавият”, 2008.

8. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар (Ўқув кўлланма). -Т.: 2002. –222 б.

9. Сулаймонова Ф. Шарқ ва ғарб. -Т. : «Ўзбекистон», 1997. –416 б.

10. Туленов Ж. Ғафуров З. Мустақиллик ва миллий тикланиш. -Т. : «Ўзбекистон», 1996. –253 б.

Электрон таълим ресурслари

1. www.ziyounet.uz

2. www.edu.uz

3. Infocom.uz электрон журнали: www.infocom.uz

4. <http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en/>

5. <http://learnenglishteens.britishcouncil.org/>

6. <http://learnenglish.britishcouncil.org/en/>

7. www.tdpu.uz.

4-мавзу: Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар тарғиботининг институционал тизими фаолиятини мувофиқлаштириш масалалари

Режа:

1. Ёшлар маънавий оламини турли таҳдидлардан асрашда мафкуравий профилактиканинг роли.
2. Мафкуравий профилактикани олиб боришда таълим тизими олдидаги вазифалар.
3. Мафкуравий профилактикани олиб боришда маънавий-маърифий тадбирларнинг аҳамияти.
4. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 28 июлдаги “Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш ва соҳани ривожлантиришни янги босқичга кўтариш тўғрисида”ги ПҚ 3160 сонли қарори ва ундан келиб чиқувчи вазифалар.

Таянч тушунчалар: мафкуравий профилактика, глобаллашув, озод шахс, жаҳолатга қарши маърифат, ахборот хавфсизлиги, информацион хуружлар, Ҳаракатлар Стратегияси, Ёшлар оид давлат сиёсати, ислоҳат, модернизация.

4.1. Ёшлар маънавий оламини турли таҳдидлардан асрашда мафкуравий профилактиканинг роли.

Инсоният янги минг йилликка қадам қўйди. Бу даврда миллий тараққиётда ўзига хос янги хусусиятлар вужудга келди. Бу даврнинг миллий тараққиётидаги ўзига хос хусусиятлари шундаки, кўпгина мамлакатларда яшаётган миллатлар ва халқлар ўз мустақиллигини қўлга киритдилар, ҳамда ўзлари танлаган тараққиёт йўлидан бормоқдалар. Уларда яшаётган миллатларнинг ўзлигини англашга, миллий-маънавий меросларини ўзлаштиришга, миллий урф-одат, анъана ва қадриятларини тиклашга бўлган интилишлари кучайиб бормоқда. Лекин бу жараён кучли ташқи таъсирлар остида амалга оширилмоқда. Юртбошимиз таъкидлаганидек, “Ҳозирги вақтда дунёда икки қарама-қарши кутб барҳам топган бўлса-да, турли хил мақсад-манфаатларни ифода этувчи мафкуралар тортишуви тўхтагани йўқ. Очиқ айтиш керакки, бу тортишувлардан кўзланган асосий мақсад инсон, авваламбор ёшлар қалбини эгаллаш, муайян мамлакат ёки минтақадаги бирор миллат ёки халқнинг онгига, унинг сезги-туйғуларига таъсир ўтказиш, уни ўз дунёқарашига бўйсундириш, маънавий жиҳатдан заиф ва тобе қилиш. Фикр

карамлиги, тафаккур қуллиги эса ҳар қандай иқтисодий ёки сиёсий қарамликдан кўра ҳам даҳшатлидир”¹.

Тоталитар тузум емирилганидан кейин дунёнинг қутбларга бўлиниши барҳам топди. Лекин бу туфайли у хавфсизроқ, барқарорроқ, собитқадамроқ бўлиб қолгани йўқ. Кейинги йилларда бутун дунё миқёсида ва минтақалар даражасида вужудга келаётган ташқи муносабатларни танқидий таҳлил қилиш ва энг аввало: бир қанча мамлакатларда кескин сиёсий кураш бораётган бир вақтда демократия асосларининг баъзан қийинчилик билан қарор топиш жараёнларини таҳлил қилиш; миллий ўзликни англашнинг фаол жонланиши ҳамда миллатлар ва айрим элатларнинг ўз тақдирини ўзи белгилашга интилиши; этник ва миллатлараро зиддиятларнинг сақланиб қолаётганлиги; қотиб қолган мафкуравий ақидаларнинг қадрсизланиши ҳамда сиёсий ва диний экстремизмнинг турли шакллари кучайиб бораётганлиги; дунёнинг катта қисмида иқтисоди заиф, аҳолиси қашшоқ яшаётган мамлакатлар сақланиб қолаётганлиги; мамлакатлар, халқлар ўртасида, бир мамлакат ичида эса айрим ижтимоий гуруҳлар ўртасида иқтисодий ва ижтимоий табақаланиш кучайиб бораётганлиги – буларнинг барчаси дунё ҳали ҳам аввалгидек мўрт бўлиб турганлиги ва авайлаб муносабатда бўлишни талаб қилаётганлигидан далолат беради. Бизни қуршаб турган олам ғоят мураккаб ва муаммоли бўлиб келди, шундай бўлиб қолмоқда ва яқин истиқболда ҳам шундай бўлиб қолажак. Мана шундай шароитда ёшлар маънавий оламини ташқи таъсирлардан асраш муҳим аҳамият касб этади.

Мафкуравий иммунитет (лат. озод бўлиш) - мафкуравий таъсир, ёт гоёларга қарши тура олиш дегани Иммунитет тугма булади, мафкуравий иммунитет эса –шаклланади. Мафкуравий иммунитет тизими: 1-билим (аммо шовинизм ҳам билимга таянади) 2-Қадриятлар тизими 3-ижтимоий – иқтисодий, сиёсий ва маданий маърифий соҳалардаги аниқ мулжал ва Мақсадлар тизими билан боглик. Мафкуравий профилактика – ёт гоёларнинг кириб келишининг олдини олиш ва уларни йўқотишга қаратилган чора – тадбирлар мажмуи, тугри ташкил этилган таълим- тарбия тизимидир.

Мафкуравий профилактика ижтимоий институтлар томонидан амалга ошириладиган турли шакллардаги гоёвий –тарбиявий, маънавий – мафкуравий ишлар мажмуи бўлиб, у бутун гоёвий тарбия тизимини камраб олади. Мафкуравий прафилактика гоёвий бушликни тугатиш мафкуравий

---

¹Каримов И.А.Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қураимиз. Асарлар, 7-жилд. –Т.: Ўзбекистон, 1999, 85-б

парокандаликни олдини олиш ёки бирор-бир худуд, катлам, гурухни ёт ва зарарли гоёлар таъсиридан холос қилиш Мақсадида амалга оширилади.

4.2. Мафкуравий профилактикани олиб боришда таълим тизими олдидаги вазифалар.

Турли мазмундаги таҳдидларнинг бугунги кунда энг катта глобал муаммолардан биридир. Бугунги кунда уюшган жиноятчиликнинг ҳар қандай кўринишларига қарши кураш муаммоси нафақат халқаро ҳуқуқ, балки миллий жиноят ҳуқуқи учун ҳам долзарб аҳамият касб этмоқда.

Мустақилликнинг илк кунларидан бошлаб терроризм, айирмачилик, одамлардан ноқонуний фойдаланишга, уларнинг миграциясига ва савдосига қарши кураш бўйича чора-тадбирларнинг самарадорлигини ошириш билан боғлиқ кенг кўламли ишлар амалга оширилмоқда.

Жумладан, бу соҳани тартибга соладиган бир қанча халқаро ҳуқуқий нормалар Парламент томонидан ратификация қилинди. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан 2003 йил 12 декабрда БМТ Бош Ассамблеясининг 1949 йил 2 декабрдаги 317(IV)-сон резолюцияси билан маъқулланган «Одамлар савдосига ва учинчи шахслар томонидан фоҳишабозликдан фойдаланишга қарши кураш тўғрисида»ги Конвенсия ҳамда 2001 йил 28 июнда БМТ Бош Ассамблеясининг 2000 йил 15 ноябрдаги 55/25-сон резолюцияси билан қабул қилинган «Трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши кураш тўғрисида»ги Конвенсия ратификация қилинди.

2008 йил 17 апрелда Ўзбекистон Республикасининг “Одамлар савдосига қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуни қабул қилинди. Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодекси “Одамлардан фойдаланиш учун уларни ёллаш” номли 135-модда билан тўлдирилди, сўнгра шу йилнинг август ойида ушбу модда “Одам савдоси” кўринишида янги таҳрирда баён қилинди. Ички ишлар вазирлиги ва Миллий хавфсизлик тизимида ўзининг ҳудудий тузилмаларига эга бўлган “Одамлардан фойдаланиш учун уларни ёллаш билан боғлиқ жиноятларга қарши кураш бўлими” ташкил этилди.

Одам савдосига қарши кураш, бундай жиноят қурбонларини ижтимоий ҳимоялаш тадбирлари комплекс характерга эга эканлиги инобатга олиниб, давлат органлари, фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органлари ва нодавлат нотажорат ташкилотларининг бу борадаги фаолиятини мувофиқлаштириш мақсадида одам савдосига қарши курашиш бўйича республика идоралараро комиссия тузилди¹. Айтиб ўтилган турли

---

¹ Қодиров Р.Х. Одам савдоси – умумжаҳон миқёсдаги муаммо, // “Ҳуқуқ ва бурч”, № 10, 2008, 5-бет.

мазмундаги таҳдидларга нисбатан қарши курашнинг устувор профилактик чора-тадбирлари сирасига қуйидагилар киради:

1. Ёшларда маънавий-ғоявий салоҳиятни юксалтириш, уларда турли таҳдидларга қарши тура оладиган иммунитетни тарбиялаш ишларига алоҳида аҳамият қаратиш.

2. Аҳолининг ҳуқуқий саводхонлиги ва ахборот билан таъминланишини ошириш. Хусусан, хорижга чиқиш ҳужжатларини тайёрлашда Ўзбекистон Ички ишлар вазирлиги ва Миллий хавфсизлик хизмати органлари мансабдор шахслари хорижга чиқувчилар ўртасида ушбу қонунбузарликларни олдини олиш учун тушунтириш ишларини олиб борадилар.

3. Ғайриқонуний миграцияга қарши кураш билан шуғулланувчи юқори профессионал тайёргарликка эга бўлган ходимлар ёрдамида миграцион назоратни кучайтириш, шунингдек, қонунга зид миграция ҳақидаги маълумотлар алмашинувини амалга ошириш мақсадида ушбу органларнинг хорижий давлатларнинг тегишли органлари билан ҳамкорлигини кучайтириш лозим бўлади.

4. Одам савдоси билан шуғулланувчи жиноий гуруҳларга Ўзбекистон Республикаси чегараларини тегишли чегара ва божхона назоратисиз кесиб ўтишга имкон берувчи барча хуфёна йўлларни бартараф этиш.

5. Ёшларнинг ахлоқий тарбияси даражасини ошириш (одам савдоси билан шуғулланувчилар олдида заиф, яъни ишонувчан бўлган фуқароларнинг айна шу тоифаси таваккал қилувчиларнинг биринчи гуруҳига киради), мустақил фикрловчи ва ҳаётга комил ишонч билан қаровчи ёшларни тарбиялаш зарур.

6. Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг чет давлатлар ҳамда Ўзбекистон Республикасининг бошқа органлари билан одам савдоси билан боғлиқ жиноятларни очиш, тергов қилиш усуллари ва одам савдоси билан шуғулланаётган жисмоний ва юридик шахслар тўғрисида ахборотлар алмашиш механизмини такомиллаштириши.

7. Ўзбекистон Республикаси давлат органларининг жамоатчилик билан ҳамкорликда одам савдосига қарши кураш соҳасидаги ички ҳамкорлиги механизмини такомиллаштириш.

8. Бузғунчи таҳдидлар муаммосига бағишланган ўқув қўлланмалари, бадиий ва ҳужжатли фильмлар тайёрлаш, театрлаштирилган сахна кўринишларини ташкил қилиш керак. Бу чоралар нафақат инсонларни халқаро муаммо тўғрисида ахборотга эга бўлиши, балки уларнинг бу муаммоларга қарши курашишда яқинлашувига ҳам ёрдам беради.

9. Олий ўқув юртлари, коллежлар, лицейлар ва мактабларда доимий равишда турли таҳдидларга қарши курашга бағишланган факультатив дарслар ўтказишни йўлга қўйиш зарур¹.

Хулоса сифатида шуни айтиш лозимки, бугунги кунда жиноятнинг глобаллашувиغا қарши курашиш, олдини олиш глобал аҳамият касб этмоқда. Чунки уюшган жиноятчилик инсон, унинг шаъни, кадр-қимматиغا даҳл қилувчи, унинг инсоний ҳуқуқларини поймол қилувчи, жамиятга, инсониятга катта зарар етказувчи ва бугунги кунда чегара билмас даражада барча ҳудудларни камраб олувчи умумжаҳон миқёсидаги муаммо ҳисобланади. Айниқса, глобаллашув трансмиллий жиноятларнинг янада кенг ёйилиши учун шароит яратмоқда. Бу эса барча давлатларнинг ўзаро ҳамкорлигига эҳтиёж туғдириб, бу борада давлатлараро ва халқаро ташкилотлар доирасида ўзаро мустаҳкам ҳамкорлик ўрнатиш ҳамда кучларни бирлаштириш лозимлигини тақозо этмоқда.

4.3. Мафкуравий профилактикани олиб боришда маънавий-маърифий тадбирларнинг аҳамияти

Маънавий-маърифий ишларни ташкил этиш усуллари, технологиялари, устувор йўналишлари ХХІ асрда инсоният ўз тараққиётининг сифат жиҳатидан янги палласига қадам қўйди. Дунёда катта ўзгаришлар содир бўлаётган бугунги кунда ижтимоий маконни ўзлаштиришнинг янги усуллари, жумладан, янги технологиялар кенг расм бўлди. Технологиялар асри деб аталаётган ХХІ асрда ишлаб чиқаришда жорий этилган янги технологиялар меҳнат самарадорлигини мисли кўрилмаган даражада ўстириб юборди. Бироқ янги технологиялар фақат саноат ва қишлоқ хўжалигида қўлланилмаяпти, балки маънавий, мафкуравий жараёнларда ҳам ўз самарасини кўрсатмоқда. Мамлакатимиздаги мафкуравий жараёнларга ҳам шу нуқтаи назардан ёндошиш маънавий-маърифий ишларни ташкил қилишда замонавий технологиялардан фойдаланиш заруратини кўрсатади. Маънавият ва маърифат ғояларини халқ қалби ва онгига сингдириш муайян технология асосида олиб борилганида тадбирларнинг кетма-кетлиги, миқёси ва меъёри, давомийлиги ва тамойиллари сингари жиҳатлар камраб олинади. Уларнинг муҳимлиги шунда кўринадикки, масалан, тарғиботда меъёрнинг бузилиши, миллий мафкура тўғрисида ҳадеб ва ноўрин гапиравериш, меъёрни билмаслик тескари самара бериши мумкин. Тарғибот технологияси маънавий-маърифий ишлар, миллий

---

¹ Рустамбаев М.Х. Одам савдоси. –Т.: ТДЮ нашриёти, 2009. 39-45-бетлар.

ғоя ва мафкура мазмун-моҳиятига мос бўлган тақдирдагина кутилган натижага эришиш мумкин.

Ўзбекистонда маънавий-маърифий ишларни ва мафкуравий жараёнларни ташкил этишнинг устувор йўналишлари қуйидагилардан иборат:

- белгиланган тадбирларнинг юқори даражада уюшқоқлик билан ўтказилишини таъминлаш;

- маънавиятнинг, миллий ғоянинг тарғиботи сифатини мунтазам ошириб бориш;

- давр талабларидан келиб чиққан ҳолда маънавий-маърифий ва мафкуравий ишларни ташкил этишнинг янги, самарали йўллари излаш;

- бу соҳада эски услубларнинг мутлоқлаштирилишига, андозалаштиришга йўл қўймаслик;

- маънавий-маърифий ишлар ва мафкуравий жараёнларни ташкил этишда ижтимоий муҳитни ҳисобга олиш;

- маънавий-маърифий ишлар ва мафкуравий жараёнларни ташкил этишда учрайдиган расмиятчилик ва мажлисбозлик кўринишларига баҳрам бериш;

- мафкуравий фаолиятнинг қанчалик самарали олиб борилаётганини билиш мақсадида унинг мониторингини ташкил этишдан иборат.

- Миллий ғоянинг тарғибот-ташвиқотини ташкил этишда қуйидаги ташкилий тамойилларга амал қилиниши мақсадга мувофиқ:

- кенг қамровлилик, бунда жамиятнинг барча аъзоларига ғоялар хилма-хиллиги асосида мафкурани сингдириш, бу жараёнда аҳолининг барча қатламларини қамраб олиш назарда тутилади. Натижада, жамиятнинг барча бўғинлари мафкуравий таъсир доирасида қамраб олинади; - умумий мақсадга йўналтирилганлик; - фаол инсонни тарбиялаш ва инсон салоҳиятини юзага чиқариш мафкуранинг бош мақсади қилиб олинади, чунки Биринчи Президентимиз Ислом Каримов таъкидлаганидек, “коммунистик мафкура ва ахлоқ нормаларидан воз кечилганидан сўнг жамиятда пайдо бўлган ғоявий бўшлиқдан фойдаланиб, четдан биз учун мутлақо ёт бўлган, маънавий ва ахлоқий тубанлик иллатларини ўз ичига олган “оммавий маданият” ёпирилиб кириб келиши мумкинлигини унутмаслик керак”¹.

- узлуксизлик - миллий ғоя тарғиботининг маконда ва замонда доимийлигини, унинг яхлит тизим шаклига келтирилишини аниқлатади.

---

¹ Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. - Тошкент, “Маънавият”, 2008, 117-бет.

Узлуксизлик тамойили миллий ғоя ва мафкураси халқ онгига сингдириш учун мамлакатда муайян мафкуравий майдон яратишни тақозо қилади. Бу майдондаги ҳар бир ҳолат ва ҳаракат, жумладан, таълим тизимидаги ўқув режалари, дастурлар, дарсликлар, ўқув қўлланмалари, синф ва аудиториялар, кўргазмали куруллар миллий ғоя ва мафқурига уйғун бўлиши талаб этилади;

- кетма-кетлик - ҳар бир босқич учун исталган қадриятларни сингдириш мақсадида мафкуравий ташвиқот режалаштирилади;

- босқичма-босқичлик - миллий ғоя ва мафқуранинг тарғиб қилишнинг руҳий жиҳатлари билан боғлиқ бўлиб, ҳам тарғиб қилувчи, ҳам қабул қилувчининг муайян тайёргарлик босқичларидан ўтишини тақозо қилади. Айтайлик, бошланғич синф ўқувчисига миллий мафқуранинг фалсафий ва этник илдизлари тўғрисида гапириш ноўрин бўлишдан ташқари мутлақо самарасиз ҳамдир. Шунинг учун боғчада, бошланғич синфларда, тўлиқсиз ўрта мактабда, юқори синфлар, академик лицей ва коллежлар, олий ўқув юртлари ва меҳнат жамоаларида маънавий-маърифий ва мафкуравий иш тингловчи ва ўқувчиларнинг ёши, билими, маълумоти каби жиҳатларини ҳисобга олиб аниқ белгиланган режа асосида олиб борилиши керак;

Маънавий-маърифий ишларда меъёр, шахсий ибрат ва бошқариш.

- меъёрийлик – аксил тарғиботни келтириб чиқарадиган, ҳаётдан узилиб қолишга олиб келадиган баландпарвозлик, расмиятчилик ва такрорланишларга йўл қўймайди;

- шахсий ибрат – маънавий-маърифий тадбирлар ва мафкурамизни тарғиб қилишда муваффақиятни таъминлайдиган муҳим омиллардан бири. Мактаб муаллими дарсда ўқувчиларга миллат манфаатлари, орзу-умидлари, интилишлари тўғрисида баландпарвоз гапларни гапирса-ю, ўзи ҳаётда шу манфаатларга зид ишларни қилса, бу тарғиботнинг самараси нолга тенг бўлади. Мамлакат ва миллат равнақи тўғрисида оғиз кўпиртириб гапирадиган бошлиқ бўшаб қолган лавозимга лаёқатли ва муносиб ходим қолиб, ўзига қарашли, лекин бу ўринга номуносиб одамни тикиштирса, миллий мафқуранинг аксилтарғибот қилган бўлади. Шунинг учун, миллий ғояни аҳоли онгига сингдиришда тарғиботчилар фаолиятида иш билан сўз бирлигини таъминлаш, айниқса, раҳбар ходимларнинг шахсий ибрат кўрсатиш тамойилига амал қилиши муваффақиятни таъминлайдиган энг муҳим омиллардан биридир. Корхона, ташкилот, муассаса раҳбари, улар давлат сектори ёки хусусий секторга тегишли бўлишидан қатъий назар ўз жамоасидаги маънавий-мафкуравий жараёнларга масъул бўлиши керак;

- илғор тарғибот-ташвиқот технологияларидан фойдаланиш - бунда мафкуравий тарғиботга инсонларни моҳирона бошқариш усули сифатида

каралади. Миллий ғоянинг тарғиботи қотиб қолган нарса эмас, фаол жараёндыр. Шунинг учун уни қадимдан қолган ваъз айтиш ва маъруза ўқиш каби тарғибот шакллари ёрдами билангина кенг халқ оммаси онгига сингдириб бўлмайди. Мақсадга эришиш учун тарғиботнинг фаол шаклларида, замонавий технологиялардан фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Ёшлар орасида тарғибот олиб борилганда мунозара, баҳс, давра суҳбати каби шакллардан оқилона фойдаланилса мақсадга тезроқ ва тўлароқ эришиш мумкин. Ёшларнинг физиологик ва рухий хусусиятлари ваъз ва маърузаларни эмас, кўпроқ интерактив усуллар ва санаб ўтилган тарғибот шаклларида фойдаланишни тақозо қилади.

Мазкур тарғибот тамойиллари миллий истиқлол ғоясини инсон онги ва қалбига сингдиришнинг барча босқичлари учун умумий ва бир хил бўлиб, турли босқичларда, турли шакл ва воситалардан фойдаланганда одамларнинг ёши, касби, маълумоти каби хусусиятлари ҳисобга олинади. Тарғибот олиб боришда санаб ўтилган тамойилларнинг муайян аудитория хусусиятларига мослигини таъминлаш тарғибот самарадорлигини таъминлайдиган энг муҳим омилдыр.

Тарғиб қилинаётган ғояларнинг инсон онгида ахборот, маълумот тарзида ўрнашиши кифоя қилмайди, улар инсоннинг юрак-юрагига етиб борганидагина улар инсон қалбига чуқур ўрнашади. Бунинг учун эса аудитория тарғиботчининг миллий ғояга чуқур ишончи ва қатъиятини ҳис қилиши керак. Лекин тарғиботда ғояларга эътиборни тортиш билан ҳам қаноатланиш мумкин эмас. Чунки эътиборни жалб қилиш - тарғиботнинг биринчи босқичи, холос.

Тарғиботнинг кейинги босқичи ғояни тўғри ва атрофлича тушунтиришни, мафкура билан боғлиқ барча саволларга жавоб топиб беришни талаб қилади. Чунки миллий ғояни тушуниш - унга ишониш демакдыр. Ана шу ерда бир савол билан тўқнашамиз: нима кўпроқ ишонч уйғотади: жиддий далиллар билан асосланган ахборотми ёки ҳиссиётларни уйғотувчи маърузами? Тарғибот давомида инсоннинг ҳисларига, қалбига мурожаат қилиш катта самара беради, албатта. Лекин ишончли далиллар, эътироз уйғотмайдиган ҳаётий маълумотларнинг келтирилиши бу ғояларни ҳаётга татбиқ қилишдан ҳаммамиз манфаатдор эканлигимиз ҳақидаги фикрни уйғотади.

Тарғибот жараёни шу ерда тугайди, деб ўйлайдиганлар катта хато қиладилар. Зеро, мафкура янги ишларга илҳомлантиради, ҳаракатга ундайди. Ҳаракатсиз мафкура эса сафсатабозликдан бўлак нарса эмас. Демак, инсонлар миллий мафкурадан ўрин олган ғояларга мос ҳаракат қила

бошлаганларидагина миллий ғоя халқнинг эътиқодига айланганлиги ҳақида хулоса қилиш мумкин.

4.4. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар тарғиботининг институционал тизими фаолиятини мувофиқлаштириш масалалари

Таъкидлаш жоизки, миллий ғоя тарғиботининг таъсирчанлигини оширишдаги энг асосий шартлардан бири-мафкура тарғиботи зимдан амалга оширилиши зарурлигидир. Инсон унга таъсир ўтказилаётганлигини сезмаслиги лозим. Умуман, тарғибот давомида «мафкура» сўзининг кўп ишлатилиши шарт эмас. Мафкура фуқаро онгига зимдан, билвосита-бадий ва сахна асарлари, фильмлар, санъат дурдоналари, ҳаёт тарзидаги ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ўзгаришлар орқали сингдирилиши керак. Зеро ҳар қандай етук санъат асари миллий мафкура тарғиботчиси бўла олади. Маълумки адабиёт ва санъат улкан мафкуравий қудратга эга бўлиб, у ғояларни бадий жиҳатдан бойитиб томошабин ёки ўқувчини ўз таъсирига олиш қудратига эга. Айнан бадий асарлар бугунги кунда мафкураларни элтувчи ғояларни китъалараро зимдан ташувчи воситага айлангани ҳеч кимга сир эмас.

Ахборот технологияларнинг амалиётга тадбиқ этилиши - жаҳон ахборот маконида мисли кўрилмаган мазмуний ўзгаришларга олиб келди. Биринчи жаҳон урушида қўлланган инфор­мацион-психологик таъсир технологиялари, ўз навбатида ахборотнинг технологик ривожланишига асос солди. Ахборот ресурс, бойлик ва маҳсулот сифатида қисқа вақт ичида мисли кўрилмаган тезкорлик билан ривожланди. Ахборот-психологик таъсирни ўрганувчи илмий марказлар вужудга келди. Дастлаб 1914 йилда Англияда, 1915 йилда Францияда, 1917 йилда АҚШда, 1918 йилда Германияда махсус ахборот ташкил этилди. АҚШда эса «Жамоат ахборот қўмитаси» тузилиб, унинг ривожланишига катта маблағлар ажратилди, психолог олимлар жалб қилинди. Бу қўмитани Президент В.Вильсоннинг яқин ўртоғи Ж.Крил бошқарди. Қисқа вақт ичида ушбу қўмита томонидан АҚШ манфаати сингдирилган 75 млн. донадан ортиқ тарғибот нашрлари тарқатилди. Уруш даврида «Жамоат ахборот қўмитаси» томонидан бетараф давлатларнинг ва жаҳон ҳамжамиятининг диққат-фикрини АҚШ фойдасига йўналтириш, чалғитиш мақсадида тинимсиз равишда сохта маълумотлар тарқатилди. 1913-1921 йиллар давомида Вудро Вильсон АҚШ президенти вазифасини бажарар экан, ахборот-психологик хуружга, унинг технологияларига, айниқса ахборот-психологик таъсир воситалари сифатида қуйидагиларни алоҳида таъкидлаб ўтган эди:

- Жамоат фикрини шакллантирувчи ва вазифа юкловчи тизимлар

- Қарор қабул қилиш тизимлари;
- Ахборот-техник тизимлар;
- Ахборот-аналитик тизимлар;
- Ахборот ресурслар;
- Оммавий-ахборот воситалари ва тарғиботга асосланган жамоат онгги ва фикрини шакллантирувчи тизимлар.

Ёшларда иммунитет ҳосил қилинмаса, дезинформациялар, очикдан-очик бўхтон, сохта фактларнинг таъсирига қарши курашиб бўлмайди. Ёшларда билимлилик асосида мустақил ва таҳлилий фикрлаш жараёнини ривожлантириш лозим. Мустақил фикрлаш жараёни етарлича шакллантирилса, ҳар қандай ғоявий таъсирлар ўз кучини йўкотади. Ахборот таҳлили ҳақиқий ҳолат билан қиёсланса, ўз-ўзидан ахборотнинг асл мазмуни намоён бўлиб, унинг таркибидаги тўқималар, сохта фактларни истеъмолда олиб ташлаш мумкин.

Ғоявий таъсирларга қарши профилактик ишларнинг мазмунини, шакл ва услубларини, муҳитнинг ёшларга таъсирини тадқиқ қилиш зарурияти кўйидагиларни тақазо қилади:

- ғоявий таъсирларга қарши дастурларни яратиш ва амалга оширишда умумий тамойилларга эътиборга қаратишни;
- ғоявий тарбия жараёнида тизимли ёндошувни;
- барча жараёнларни узвий боғловчи мониторинг тизимини яратишни;
- -янги технологияларни жадал қўллаш ва тезкорликда апробациядан ўтказишни талаб қилмоқда.

Ўзбекистонда ёшларни зарарли мафкураларнинг салбий таъсиридан ҳимоялашда санъатдан фойдаланиш, миллий ғояни тарғиб қилишда бадийий образларни қўллаш амалиёти муҳим. Чунки, бадийий образлар орқали миллий ғояни тарғиб қилиш, ёт мафкураларга қарши курашиш самарали ва таъсирчан усул ҳисобланади. Миллий ғоянинг тарғиботига сарфланган маблағ қисқа вақтда моддий бойлик келтирмаслиги мумкин, лекин ҳозирда бу соҳани сарф-харажатига алоҳида эътибор бериши муҳим бўлмоқда. Шунинг учун ҳам унинг доимо самарадорлигини ошириш йўллари тўғрисида ўйлашимиз керак.

Назорат саволлари

1. Ёшлар маънавий оламини турли таҳдидлардан асрашда мафкуравий профилактиканинг роли қандай?

2. Мафкуравий профилактикани олиб боришда таълим тизими олдида қандай вазифалар мавжуд?

3. Мафкуравий профилактикани олиб боришда маънавий-маърифий тадбирларнинг аҳамияти қандай?
4. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар тарғиботининг институционал тизимини қандай тушунаси?
5. Оила-маҳалла-таълим-нодавлат ташкилотлари фаолиятини мувофиқлаштириш масалалари

Адабиётлар рўйхати

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947 сонли Фармони.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш ва соҳани ривожлантиришни янги босқичга кўтариш тўғрисида” ги № ПҚ-3160 қарори, 2017 йил 28 июл
3. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. –Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017.
4. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз.– Тошкент: “Ўзбекистон”, 2017. – 488 б.
5. Каримов И. Миллий истиқлол мафкураси – халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишончдир. -Т. , «Ўзбекистон», 2000.
6. Миллий истиқлол ғоясининг асосий мақсад ва вазифалари. -Т., «Ижод дунёси» нашриёт уйи, 2002.
7. Миллий истиқлол ғояси. Олий ўқув юрлари учун дарслик. –Т.: Академия, 2005.
8. Миллий истиқлол ғоясини халқимиз онгига сингдириш, омиллари ва воситалари. -Т. , «Ijod dunyosi» нашриёт уйи. 2002 йил, 7-бет.

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

1- Амалий машғулот: Ҳозирги давр: миллий ғоя муаммосига янгича ёндашувлар ва инновациялар.

Амалий машғулот режаси:

1. Глобаллашган, ахборотлашган жамият шароитида миллий ғояга эҳтиёжнинг ошиб бориши.

2. Миллий ғоянинг миллий маънавий мерос, умуминсоний демократик тамойиллар ва қадриятлар негизида таяниши.

3. Миллий ғоянинг мамлакатимиз ва жаҳон миқёсида кечаётган турли-туман мафкуравий жараёнлар билан боғлиқлиги, уларда турли сиёсий кучлар, ижтимоий гуруҳлар, қатламлар манфаатларининг акс этиши.

4. Мафкура полигонлари хавфи тобора ортиб бораётган ҳозирги шароитда ёшлар таълим- тарбиясига ҳамда миллий ғояни инсон онги ва руҳиятига сингдириш масаласига эътиборни кучайтириш зарурлиги.

5. Бугунги кунда маънавий-ғоявий тарбиянинг долзарб тақозолари ҳамда вазифалари.

Мавзуга оид адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. –Т. : 2014.
2. Каримов И. А. Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан курашимиз. Т.7. -Т.:Ўзбекистон, 1999, -Б. 85, 297.
3. Каримов И.А. Ўзбекистон буюк келажак сари. –Т.:Ўзбекистон, 1999. Б. 419.
4. Каримов И.А. Юксак маънавият-енгилмас куч.. -Т.: Ўзбекистон, 2008. –Б. 112.
5. Каримов И.А. Биз танлаган йўли – демократик тараққиёт ва маърифий дунё билан ҳамкорлик қўли. Т.11. -Т.: Ўзбекистон, -Б. 18.
6. И. Каримов. Инсон манфаатлари устуворлигини таъминлаш – барча ислохот ва ўзгаришларимизнинг бош мақсадидир. «Халқ сўзи», 2008 йил 9 феврал
7. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча, тамойиллар ва атамалар (қика изоҳли тажрибавий луғат) -Т.:Ўзбекистон, 2002. –Б. 78.
8. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. –Т.: Янги аср авлоди. 2001.Б. 35,51.
9. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. – Т.:Ўзбекистон, 2001. –Б. 22, 23, 39.
10. Шайхова Х., Назаров Қ. Умуминсоний қадриятлар ва маънавий камолот. –Т.:Ўзбекистон, 1992. –Б. 11.

Электрон таълим ресурслари

1. www.edu.uz
2. Infocom.uz электрон журнали: www.infocom.uz

3. <http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en/>
4. <http://learnenglishteens.britishcouncil.org/>
5. <http://learnenglish.britishcouncil.org/en/>
6. [www.tdpu.uz.](http://www.tdpu.uz)

2- Амалий машғулот: Миллий ғоянинг шаклланиш тарихи, унинг намоён бўлиш хусусиятлари.

1-машғулот:

1. Миллий ғояларнинг жамиятлар тараққиёти, тарихи билан бевосита боғлиқлиги.
2. Уруғ – қабилачилик даврларида шаклланган илк ғоявий қарашлар.
3. Халқ оғзаки ижоди. Қадимий ёзма манбаларда акс этган ғоялар.
4. “Авесто”да акс этган ғоялар. Илк давлатчилик ғоялари. Босқинчиларга қарши Ватан озодлиги учун кураш, ватанпарварлик ғоялари.
5. Ўрта асрларда шаклланган ғоявий қарашлар.

2-машғулот:

1. Маърифатпарварлик ғоялари, уларнинг давлатчилик тараққиётидаги ўрни.
2. Мустамлакачилик ғоялари. Жамият тараққиётида миллий ғоя ва мафкуранинг ўрни.
3. Ўзбекистон: мустақилликка эришиш арафасидаги ғоявий мафкуравий жараёнлар.
4. Мамлакатимизда жамият ижтимоий ҳаётининг асосларига янгича қараш, унинг ҳуқуқий асослари.
5. Ўзбекистонда жамият ижтимоий ҳаёт соҳаларининг сиёсий институтлар, мафкуралар ва фикрлар хилма хиллигига асосланиши

Мавзуга оид адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. –Т.: Ўзбекистон, 1992; - 2014.
2. Каримов И.А. Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли. –Т.: Ўзбекистон, 1992.
3. Каримов И.А. Ўзбекистон: Миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. – Т.: Ўзбекистон, 1996.
4. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. –Т.: Ўзбекистон, 2012.
5. Мустақиллик: Изоҳли илмий – оммабоп луғат // Р. Рўзиев ва Қ. Хоназаров умумий таҳририда. Тўлдирилган учинчи нашри. –Т.: Шарқ, 1996.
6. Салимов О., Усмонов Қ., Ғаниев Д. Янги Ўзбекистоннинг 7 зафарли йили. –Т.: Шарқ, 1999. –Б. 9-20, 40-46.
7. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 1, 2, 3 ...12 жилдлар.

8. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Иккинчи китоб. Ўзбекистон совет муштамлакачилиги даврида. – Т.: Шарқ, 2000. –Б. 624-676.
9. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Муштақил Ўзбекистон тарихи. –Т.: Шарқ, 2000. –Б. 7-4, 773.

Электрон таълим ресурслари

1. www.ziyonet.uz
2. www.edu.uz
3. Infocom.uz электрон журнали: www.infocom.uz
4. <http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en/>
5. <http://learnenglishteens.britishcouncil.org/>
6. <http://learnenglish.britishcouncil.org/en/>
7. www.tdpu.uz.

3- Амалий машғулот: Миллий ғоя ва миллий ўзликни англаш, унинг ўзига хос жиҳатлари

Амалий машғулот режаси:

1. Онг, миллий онг, ўзликни англаш, миллий ўзликни англаш тушунчаларининг мазмун ва моҳияти.
2. Миллий онгнинг маънавий асослари: тил, маданий мерос, тарихий хотира, урф-одатлар, анъаналар, кадриятлар.
3. Миллий ўзликни англаш ва миллий ғоя. Миллий ғояда тарихий заруратнинг ифодаланиши.
4. Миллий ғоя ва миллий мафкура, унинг ўзига хос хусусиятлари
5. Муштақиллик демократик тараққиётнинг “Миллий ғоя” концепцияси билан муштақаклиги. Тараққиётнинг “Ўзбек модели”.

Мавзуга оид адабиётлар:

1. Каримов И.А. Миллий мафкура – давлатимиз ва жамиятимиз қурилишида биз учун рухий-маънавий куч-қувват манбаи. Ғ Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт – пировард мақсадимиз. Т. 8. -Т.:«Ўзбекистон», 2000. – Б. 462-474.
2. Каримов И.А. Улуғлари эъзозланган юрт завоқ кўрмагай. Ғ Хавфсизлик ва тинчлик учун курашмоқ керак. Т. 10. -Т. : «Ўзбекистон», 2002. –Б. 18-23.
3. Каримов И.А. Истиклол ва маънавият. -Т.:«Ўзбекистон», 1994. –160 б.
4. Каримов И.А. Жамиятимиз мафқураси халқни – халқ, миллатни – миллат қилишга хизмат этсин. / Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қураимиз. Т. 7. -Т.:«Ўзбекистон», 1998. –Б. 84-102.
5. Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажақ йўқ. / Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қураимиз. Т. 7. -Т.:«Ўзбекистон», 1998. –Б. 131-154.
6. Каримов И.А. Амир темур - фахримиз, ғуруримиз. Ғ Янгича фикрлаш

- ва ишлаш давр талаби. Т. 5. -Т.:«Ўзбекистон», 1998. –Б. 181-191.
7. Каримов И.А. Миллий истиклол мафкураси - халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишончдир. / Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт – пировард мақсадимиз. Т. 8. -Т.:«Ўзбекистон», 2000. –Б. 489-508.
  8. Каримов И.А. Бурхониддин Марғинович таваллудининг 910 йиллигига (2000 йил, 16-ноябр. Фарғонада), Имом Мотуридий таваллудининг 1130 йиллигига (2000 йил, 17-ноябр, Самарқандда), бағишланган тантанали маросимларда сўзлаган нутқлари. / Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз. Т. 9. -Т.: «Ўзбекистон», 2001. –Б. 113-132.
  9. Каримов И. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.:“Маънавият”, 2008.ъ
  10. Миллий истиклол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар (Ўқув қўлланма). Т. : 2002. –222 б.
  11. Сулаймонова Ф. Шарқ ва ғарб. -Т. : «Ўзбекистон», 1997. –416 б. ь
  12. Туленов Ж. Гафуров З. Мустақиллик ва миллий тикланиш. -Т. : «Ўзбекистон», 1996. –253 б.

Электрон таълим ресурслари

1. www.ziyonet.uz
2. www.edu.uz
3. [Infocom.uz](http://infocom.uz) электрон журнали: www.infocom.uz
4. <http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en/>
5. <http://learnenglishteens.britishcouncil.org/>
6. <http://learnenglish.britishcouncil.org/en/>
7. www.tdpu.uz.

4- Амалий машғулот: Миллий ғояни ёшлар онги ва руҳиятига сингдиришда ғоявий тарбиянинг ўрни ва роли.

Амалий машғулот режаси:

1-машғулот:

1. Таълим, тарбия тушунчаларининг мазмун-моҳияти.
2. Ғоявий тарбия ва ундан кўзланган мақсад
3. Таълим тизимидаги ислохотларнинг бош мақсади – етук шахс, баркамол инсонни шакллантириш.
4. Шахс баркамоллигининг меъёрлари.
5. Миллий ғояни ёшлар онги ва руҳиятига сингдириш борасидаги вазифалар.

2-машғулот:

1. Ўзбекистондаги таълим-тарбия тизимидаги ислохотларнинг мақсади.
2. Ғоявий таълим-тарбиянинг босқич ва йўналишлари
3. Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги қонунининг ғоявий мазмуни.
4. Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида ғоявий-мафкуравий тарбиянинг ўрни .

5. Миллий ғояни ёшлар онги ва руҳиятига сингдиришда янги инновацион технологияларни такомиллаштириш вазифалари.

Мавзуга оид адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. –Т. , 2014.
2. Ўзбекистон Республикасининг “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури”.- Т.: Шарқ, 1998.
3. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни.- Т.: Ўзбекистон, 2003.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Миллий ғоя ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш тўғрисида”ги Қарори.- «Халқ сўзи». 2006 йил, 26 август.
5. Каримов И. Миллий истиқлол мафкураси – халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишончдир. -Т. , «Ўзбекистон», 2000.
6. Миллий истиқлол ғоясининг асосий мақсад ва вазифалари. -Т. , «Ижод дунёси» нашриёт уйи, 2002.
7. Миллий истиқлол ғояси. Олий ўқув юрлари учун дарслик. – Т.:Академия, 2005.
8. Миллий истиқлол ғоясини халқимиз онгига сингдириш, омиллари ва воситалари. -Т.: «Ijod dunyosi» нашриёт уйи. 2002 йил, 7-бет.
9. Абу Хамид Муҳаммад ал-Ғаззолий. Охиратнома. Бухоро, 1992 йил 18-бет.
10. Баркамол авлод орзуси. Т. , «Шарқ», -Т. , 1999 йил, 12-бет

Электрон таълим ресурслари

1. www.ziyounet.uz
2. www.edu.uz
3. [Infocom.uz](http://infocom.uz) электрон журнали: www.infocom.uz
4. <http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en/>
5. <http://learnenglishteens.britishcouncil.org/>
6. <http://learnenglish.britishcouncil.org/en/>
7. [www.tdpu.uz.](http://www.tdpu.uz)

5- Амалий машғулот: Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар тарғиботининг институционал тизими фаолиятини мувофиқлаштириш масалалари.

1- машғулот

1. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар тарғиботининг институционал тизими
2. Мафкуравий профилактика тушунчаси ва тизими.
3. Ёшлар маънавий оламини турли тахдидлардан асрашда мафкуравий профилактиканинг вазифалари

4. Мафкуравий профилактикани олиб боришда таълим тизими олдида қандай вазифалар мавжуд?

2- машғулот

1. Мафкуравий профилактикани олиб боришда маънавий-маърифий тадбирларнинг аҳамияти қандай?

2. Мафкуравий профилактикани олиб боришда нодавлат ташкилотлари олдидаги вазифалар.

3. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар тарғиботининг институционал тизими.

4. Оила-маҳалла-таълим-нодавлат ташкилотлари фаолиятини мувофиқлаштириш масалалари

Мавзуга оид адабиётлар:

11. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. –Т. , 2014.
12. Ўзбекистон Республикасининг “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури”.- Т.: Шарқ, 1998.
13. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни.- Т.: Ўзбекистон, 2003.
14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Миллий ғоя ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш тўғрисида”ги Қарори.- «Халқ сўзи». 2006 йил, 26 август.
15. Каримов И. Миллий истиқлол мафкураси – халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишончдир. -Т. , «Ўзбекистон», 2000.
16. Миллий истиқлол ғоясининг асосий мақсад ва вазифалари. -Т. , «Ижод дунёси» нашриёт уйи, 2002.
17. Миллий истиқлол ғояси. Олий ўқув юрлари учун дарслик. – Т.:Академия, 2005.
18. Миллий истиқлол ғоясини халқимиз онгига сингдириш, омиллари ва воситалари. Т.: «Ijod dunyosi» нашриёт уйи. 2002 йил, 7-бет.
19. Абу Хамид Муҳаммад ал-Ғаззолий. Охиратнома. Бухоро, 1992 йил 18-бет.
20. Баркамол авлод орзуси. Т. , «Шарқ», -Т. , 1999 йил, 12-бет

Электрон таълим ресурслари

8. www.ziyonet.uz
9. www.edu.uz
10. Infocom.uz электрон журнали: www.infocom.uz
11. <http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en/>
12. <http://learnenglishteens.britishcouncil.org/>
13. <http://learnenglish.britishcouncil.org/en/>

V. КЕЙСЛАР БАНКИ

“МАЪНАВИЙ ТАҲДИДЛАР ВА УЛАРГА ҚАРШИ ҒОЯВИЙ КУРАШИШ”

Кириш. “Глобаллашув жараёнлари ва маънавий таҳдидлар” мавзуси Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти И.А.Каримовнинг “Юксак маънавият – енгилмас куч” асарини олий таълим муассасаларида ўқитиш бўйича факультатив ўқув курсидан муаммоли вазиятларни ҳал этиш бўйича амалий машғулотда “Кейс стади”га асосланган ўқитиш технологияси асосида ишлаб чиқилган. Маънавий таҳдидларга қарши кураш давлатнинг, бирор бир ижтимоий уюшманинг иши бўлмай, ҳар биримизнинг вазифамиздир. Бепарволик ва лоқайдлик ўз манфаатини жамоат манфаатидан устун қўйишдан, худбинликдан, келажак ҳақида қайғурмасликдан, ўзига ҳам, ўзгаларга ҳам ишонмасликдан, кўрқоқликдан келиб чиқади. Жамият келажagini ўйлайдиган инсон ҳеч қачон теварак-атрофидаги ҳодисаларга бепарво, лоқайд бўлмайди. Зарарли, ёт жараёнларни фош қилади, уларга қарши фидойилик билан курашади. Шунинг учун И.Каримов бу масалани алоҳида таъкидлайди: *«Барчамизга аён бўлиши керакки, қаердаки бепарволик ва лоқайдлик ҳукм сурса, энг долзарб масалалар ўзи бўларлиликка ташлаб қўйилса, ўша ерда маънавият энг ожиз ва заиф нуқтага айланади. Ва аксинча – қаерда хушёрлик ва жонқуярлик юксак ақл-идрок ва тафаккур ҳукмрон бўлса, ўша ерда маънавият қудратли кучга айланади»*¹. Айнан ана шу муаммоларни олдини олиш йўлларини ишлаб чиқиш “Кейс стади”га асосланган ўқитиш технологиясининг асосий мақсади ҳисобланади. Ушбу технология амалий вазиятларни ҳал этиш жараёнида ўрганилган ўқув мавзуси бўйича билимларни мустаҳкамлаш, муаммоларни таҳлил қилиш ва кирраларни яқка тартибда ёки гуруҳларда қабул қилиш кўникмаларини эгаллашга, ижодий ва ўрганиш қобилиятлари, мантиқий фикрлаш, нутқ ва муҳит шароитларига мослашиш қобилиятларини ривожлантиришга ҳамда қарорларни мустақил қабул қилишга ва ўз-ўзини назорат қилишга ёрдам беради.

Қуйидаги кейс - маънавий баркамол ва комил инсоннинг ақлий, ахлоқий, маънавий фазилатлари юксак бўлиши, кишиларнинг чуқур ва замонавий билим, кенг дунёқараши, мустақил фикрлаш салоҳиятига эга бўлиши, унинг юксак маънавий камолот соҳиби бўлишининг асосий шакли – юксак маънавиятнинг муҳим омили эканлигини кўрсатиб беришга, маънавий ҳаётимизни издан чиқаришга қаратилган жиддий хатарлар ва уларнинг олдини олиш йўлларини ишлаб чиқишга имкон яратади. Ушбу кейсни муваффақиятли амалга ошириш учун мавзу бўйича маънавий тараққиёт мезонлари ҳақида билим ва кўникмаларга эга бўлиш зарур.

¹ Каримов И.А. Юксак маънавият - енгилмас куч. Маънавият-Т.: 2008

Тавсия этилган кейсни ечиш қўйидаги натижаларга эришишга имкон яратади:

- ўзлаштирилган мавзу бўйича билимларни мустаҳкамлаш;
- муаммонинг ҳамда қабул қилинган ечимнинг индивидуал ва гуруҳий таҳлилида билим ва кўникмаларни қайта топшириш;
- мантиқий фикрлашни ривожлантириш;
- мустақил равишда қарор қабул қилиш кўникмаларини эгаллаш;
- ўқув ахборотларини ўзлаштириш даражасини текшириб кўриш.

**Бепарволик ва лоқайдликка йўл қўймаслик,
хушёрлик ва жонкуярлик
(Муаммоли вазият)**

Ҳозирги пайтда инсоният ҳаётига катта хавф туғдираётган халқаро терроризм, диний экстремизм, наркоагрессия ва СПИД сингари офатларни кўпчилик яхши билади. Лекин бугунги кунда ҳамма ҳам билавермайдиган, ошқора кўзга ташланмайдиган, маънавий ҳаётимизни издан чиқаришга қаратилган жиддий хатарлар ҳам борки, уларнинг олдини олмасак, кейин кеч бўлади. Булар Ғарб оламида кенг тарқалган эгоцентризм ва эркинлик ниқобидаги ахлоқсизлик фалсафасидир.

“Менга нима” деб қараш, лоқайдлик, беписандлик, ўзини, ўз манфаатини ҳаммадан устун қўйиш, худбинлик, ҳамма нарсалар менинг хузур-ҳаловатимга хизмат қилиши керак, дейиш, шуҳратпарастлик, кибр, маҳмадоналик, тажанглик, бировни эшита билмаслик, хатосини тан олмаслик, совуққонлик, танқидга чидамсизлик – эгоцентризм дардига дучор бўлган одамнинг белгилари.

Масалан, икки нафар ўсмир маҳалламизда сигарет чекиб турибди. Илгари буни кўриб, “Ие. Нега чекади-я бу болалар”, деб, танбеҳ берардик. Бугун эса тўхтаб, гапиришга иродамиз етмайди. Ичимиздаги худбинлик “Нима қиламан кайфиятимни бузиб. Қўй, индама, менга нима, болага ота-она тарбия берсин”, - деб, бепарволик билан ўтиб кетамиз. Орадан маълум бир вақт ўтгач маҳаллада сигарет чекиб турган болаларнинг сони кўпая бошлади. Виждонимиз қийналиб, болаларга танбеҳ беришга яна ҳаракат қилдик. Ҳозирги ўсмирлар ҳам анойи эмас. Бетга чопарлиги бор. “Нима ишингиз бор. Амакиммисиз, ҳоламмисиз”, дейди. Биз эса, “менга нима”, – деб йўлимизни давом эттирамиз. Чунки ишларимиз жуда кўп, қаергадир шошиляпмиз. Бизнинг гапларимиз ўспирин болаларга ёқмайди. Маълум бир вақт ўтгач, ўспирин болалар секин-аста гиёҳванд модда истемол қила бошлашди. Маҳаллада бирин-кетин аянчли фожеалар рўй бера бошлади. Ўғирлик, муштлашишлар, зўравонлик, тартибсизлик... Қаердан келди бу иллат? Ким айбдор? Қўшни хонадонда истиқомат қилаётган бола гиёҳванд моддани меъёрдан кўпроқ истеъмол қилганлиги туфайли оламдан ўтди. Орадан яна бир неча кундан сўнг яна фалокат. Қўшни аёлнинг фарзанди муштлашиб, оғир жароҳат олибди. Энди маҳалладошлар инсонийлик ва одамгарчилик ҳақида қайғуриб, қўшнилاردан кўнгил сўрашга киришишибди.

Боболаримиз: “Бир болага етти кўшни ҳам ота, ҳам она” деган, шунга амал қилган. Кўраяпсизми? Лекин нега биз боболар удумига амал қилмадик? Авлодлар ҳақида қайғурмадик. Бошимизга обдан бирин-кетин кулфатлар тушгандан кейингина одамийлик ва инсонпарварлик ҳақида ўйлай бошладик?

Одам қандай қилиб эгоцентрист бўлиб қолади? Ота-онанинг педагог дастидан. Қандай қилиб? Ота-она ўзлари туққан боласини еру жаҳонга ишонмай бу дунёнинг марказига айлантириб оладилар. Болага буни (дунёнинг маркази бўлишни) ўргатишади. Бола нима қилсин? Ўрганеди. Бундай ота-оналар тарбиясида: “Фақат менинг боламга яхши бўлиши керак. Болам бахтли бўлиши керак” деган тамойилга амал қиладилар ва ... қаттиқ адашадилар.

Боласининг истаган, ҳатто истамаган, сўрамаган нарсаларни ҳам уюб ташлашади. Меҳнатни, бировга ғамхўрликни, бошқалар ҳам худди ўзи каби одам эканлиги, уларнинг ҳам хурмати, манфаатлари борлигини эслатмайдилар.

Бола боғчасига боради. Ўзидек болалар билан биринчи учрашув. Бошқалардан ота-онасиникичалик ғамхўрликни кутади. Кўрмагач талаб қилади. Биринчи учрашув – жамоа билан биринчи тўқнашувга айланди. Йиғлайди.

Мактабда муомала, муроса, бурчни билмайди. Масъулиятсиз. Жон куйдирмайди. Ота-она буни қўллаб-қувватлайди. Бошқа мактабга кўчиради. “катта бўлса ҳаммаси жойига тушиб кетади”, - деб ўзларини алдайдилар. У катта бўлади. Унга кўшилиб талаблари, ишэкмаслик, масъулиятсизлик, бошқаларга иддаолари, иллатлари ҳам вояга етади. Кучга киради.

Ота-онанинг белидан кучи, чўнтагидан барака кетади. Энди бефойда, кераксиз одамларга айланиб қоладилар.

Худбин йигит энди жамоавийлик, кўпчилик бўлиб яшаш тартиб-қоидаларига, бурчларига тўқнашади. Биринчи тўқнашувдаёқ енгилади. “Мен яхши – ҳамма ёмон” деган қулай ёлғон қобигига уй қуриб, яшай бошлайди. Шундай қилиб, ота-онанинг, кишиларнинг лоқайдлиги жамиятдан, ҳаётдан асоссиз норози эгоцентристларни пайдо қилади. Маънавий қаровсизлик, бурчсизлик ўсмирни гиёҳвандларга, жиноятчиларга, ким мўмай пул ваъда қилса, ўшаларга топширади.

Шу тариқа, эгоцентрист-худбинлар жабрини биринчи – уларнинг ота-оналари тортади. Кейин бошқалар. Чунки тушунтириб, одамларга яхшилик қилиш керак десангиз, “бунинг томи кетибди”, - деб ўйлайди. “Ватанга нима бердинг?” десангиз, у: “Ватаним менга нима берди?”, - дейди ўқрайиб. Чунки у туғилгани, яшаётгани борлиги учун ҳамма унга нимадир бериши керак. У эса ҳеч кимга ҳеч нарса бермаслиги керак. У сизга “фойдаланса бўладиган ё бўлмайдиган нарса”, - деб қарайди. Бизларни бу кўйга тушишдан Худонинг ўзи асрасин.

**АМАЛИЙ ВАЗИЯТНИ БОСҚИЧМА – БОСҚИЧ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ ВА
ҲАЛ ЭТИШ БЎЙИЧА ТИНГЛОВЧИЛАРГА УСЛУБИЙ
КЎРСАТМАЛАР**

тингловчиларга йўриқнома

Иш босқичлари	Маслаҳатлар ва тавсияномалар
1. Кейс ва унинг ахборот таъминоти билан танишиш	Аввало кейс билан танишинг. “Маънавий таҳдидлар ва уларга қарши ғоявий курашиш” ҳақида тушунча ҳосил қилиш учун бор бўлган бутун ахборотни диққат билан ўқиб чиқиш лозим. Ўқиш пайтида вазиятни таҳлил қилишга шошилманг
2. Берилган вазият билан танишиш	Маълумотларни яна бир маротаба диққат билан ўқиб чиқинг. Сиз учун муҳим бўлган сатрларни белгиланг. Бир абзацдан иккинчи абзацга ўтишдан олдин, уни икки уч маротаба ўқиб мазмунига кириб борамиз. Кейсдаги муҳим фикрларни қалам ёрдамида остини чизиб қўйинг. Вазият тавсифида берилган асосий тушунча ва ибораларга диққатингизни жалб қилинг. Ушбу вазият “Ҳозирги пайтда инсоният ҳаётига катта хавф туғдираётган халқаро терроризм, диний экстремизм, наркоагрессия ва СПИД сингари офатларни кўпчилик яхши билади. Лекин бугунги кунда ҳамма ҳам билавермайдиган, ошқора кўзга ташланмайдиган, маънавий ҳаётимизни издан чиқаришга қаратилган жиддий хатарлар ҳам борки, уларнинг олдини олмасак, кейин кеч бўлади. Булар Ғарб оламида кенг тарқалган эгоцентризм ва эркинлик ниқобидаги ахлоқсизлик фалсафасидир ва “оммавий маданият” иллатларидир” тавсифида берилган далилларни санаб ўтинг ва қайсиси аниқлаштирилиши лозимлигини аниқланг
3. Муаммоли вазиятни таҳлил қилиш	Асосий ва кичик муаммоларга диққатингизни жалб қилинг. Асосий муаммо: Маънавий таҳдидлар ва уларга қарши ғоявий курашиш. Қуйидаги саволларга жавоб беришга ҳаракат қилинг. Муаммоли вазиятда маънавиятимизга таҳдид солувчи қандай иллатлар мавжуд? Вазиятдаги бепарволик, лоқайдлик туфайли вужудга

	келган салбий иллатларни ажратиб олинг ва муаммонинг келиб чиқиш сабаблари, уларни олдини олиш йўллари ҳақида фикр юритинг. Халқимизга хос бўлган қандай инсоний фазилатларни биласиз? Асосий муаммо нимага қаратилганини аниқланг. Муаммонинг асосий мазмунини ажратиб олинг. Муаммоли вазиятни таҳлил қилиш – объектнинг ҳолатини аниқланг, асосий қирраларига эътибор қаратинг, муаммоли вазиятнинг ҳамма томонларини таҳлил қилинг. Маънавий баркамол, комил инсонни тарбиялаш зарурати ошиб бориши сабабларини, унинг миллат, мамлакат ва умуминсоният олдида турган улкан вазифалар билан боғлиқ эканлигини кўрсатиб беринг
4. Муаммоли вазиятни ечиш усул ва воситаларини танлаш ҳамда асослаш	Ушбу вазиятдан чиқиб кетиш ҳаракатларини излаб топиш мақсадида қуйида тақдим этилган “Муаммоли вазият” жадвалини тўлдиришга киришинг. Муаммони ечиш учун барча вазиятларни кўриб чиқинг, муқобил вазиятни яратинг. Муаммонинг ечимини аниқ вариантлардан танлаб олинг ва ечимини топинг. Жадвални тўлдириш. Кейс билан ишлаш натижаларини ёзма шаклда илова қилинг.

“Муаммоли вазият” жадвалини тўлдириш

Вазиятдаги муаммолар Тури	Муаммоли вазиятнинг келиб чиқиш сабаблари	Вазиятдан чиқиб кетиш ҳаракатлари

Аудиторияда бажарилган иш учун баҳолаш мезонлари ва кўрсаткичлари

Гуруҳлар рўйхати	Гуруҳ фаол макс. 1 б	Маълумотлар кўргазмали тақдим этилди макс. 4 б	Жавоблар тўлиқ ва аниқ берилди макс. 5 б	Жами макс. 10 б
1.				
2.				

8-10 балл – аъло

0 -4 балл – қониқарсиз

6- 8 балл – яхши

4- 6 балл – қониқарли

Ўқув-услубий ҳужжатлар

Жамиятимиз тараққиётига раҳна солаётган салбий иллатлар

Эгоцентризм - худбинликнинг бир кўриниши бўлиб, фақат ўзини, ўз манфаатларини ўйлаб яшаш, бошқа ҳеч нарсани тан олмасликни билдиради. Инсониятга етказадиган зарари нуқтаи назаридан бу иллат жаҳолат ақидапарастликдан асло қолишмайди

Худбинлик – ўз шахсий манфаатини жамият ва атрофдаги кишилар, жамоатчилик манфаатларидан устун қўйиш бўлиб, салбий хусусиятида қораланиб келинган. Жамият ривожининг ҳаёт кечириши иқтисодий жиҳатдан оғир бўлган шартлари иродасиз, фаол бўлмаган, ўз кучига ва бошқаларга ишонмаган кишиларда пайдо бўлади ва ривожланади. Шарқона маданият худбинликка зид равишда кўпчилик манфаатини юқори қўйиб келган. Ҳозирги даврда ҳам бойликка ружу қўйган, ўзини ҳар нарсадан устун қўювчилар учраб туради. Худбинлик инсонда бошқа салбий сифатларни ҳам келтириб чиқаради. Мафкуравий кураш кескинлашган, янги жамият курилаётган ҳозирги шароитда худбинлик катта зарар келтиради

Лоқайдлик – атрофида кечаётган жараёнларга, жиноятларга бефарқлик, кўриб кўрмаганга олиш, ўзини олиб қочиш. Лоқайдлик ўзига, бошқаларга ишонмасликдан, кўрқоқликдан, ўзининг тинчини ўйлашдан келиб чиқади. Жамият муаммоларидан ўзини четга олиш, жамият ва келажак олдида масъулиятдан бош тортиш ўта салбий сифат деб баҳоланади

Бошқаларни менсимаслик – ўзидаги айрим сифатларни мутлақлаштириб, бошқалардан ўзини юқори қўйиш, бошқаларни ҳурмат қилмаслик, ўзининг иқтисодий, сиёсий ва бошқа мавқеига асосланиб, айрим кишиларнинг онги тор истеъмолчилик йўналишида шаклланишидан келиб чиқади. Ўзгаларга, ўздан мавқеи пастроқ бўлган кишиларга, касбларга, гуруҳларга паст назар билан қараб, ўзини жамиятнинг элитаси сифатида бошқалардан ажратиш демократик муносабатлар ривожланишига халақит беради, нотенгсизликни кучайтиришга олиб борувчи фаолиятга озик беради.

VI. ГЛОССАРИЙ

Термин	Ўзбек тилидаги шарҳи	Инглиз тилидаги шарҳи
Бунёдкор шахс Creative person	ҳам жараён, ҳам натижа сифатида объектив ижодкорликни амалга оширадиган ва талаблар даражасида ижодий маҳсулотларини ярата оладиган шахс.	an individual who carries out objective creativity as a process and as a result and produces high quality creative products
Касбий-ижодий имконият Professional and creative ability	1) касбий компетенция, малакага эгалик; 2) касбий ижод методологияси асосларини ўзлаштирганлик; 3) ижодий тафаккурнинг шакллانганлик даражаси; 4) касбий-ижодий лаёқат ва шахсий сифатларнинг ривожланганлиги.	1) possessing professional competence and skills; 2) mastering basics of professional creativity methodology; 3) level of development of creative thinking; 4) development of professional and creative tendency and personal qualities.
Касбий-ижодий фаолият Professional and creative activity	мутахассиснинг касбий масалаларни ижодий ҳал қилиш муваффақиятини тавсифловчи фаолияти, инновацион хатти-ҳаракати.	an innovative behavior or an activity of a specialist characterizing his success in solving professional issues in a creative way.
Касбий ижодкорлик методологияси Methodology of professional creativity	ижодкорликнинг жараён ва натижа сифатида объектлар ҳамда муайян касбий фаолият турларига муносабат кўринишидаги тузилиши, мантиқий ташкил этилиши, метод ва воситалари ҳақидаги таълимот.	a doctrine about logical organization and composition of a creativity as an object of a process and result in the form of attitude toward the distinct types of professional activity, methods and means.
“Кейс-стади” технологияси Case study technique	(ингл. “case” – чемодан, метод, “study” – муаммоли вазият; вазиятли таҳлил ёки муаммоли вазиятларни таҳлил қилиш) – талабаларда аниқ, реал ёки сунъий яратилган муаммоли вазиятни таҳлил қилиш орқали энг мақбул вариантларини топиш кўникмаларини шакллантиришга хизмат	a technique that allows students to develop skills of identifying the best solution to the context by analyzing certain, real or non-authentic problem-based situations.

	қиладиган технология	
Креативлик Creativity	(лот., инг. “create” – яратиш, “creative” – яратувчи, ижодкор) – индивиднинг янги ғояларни ишлаб чиқаришга тайёрликни тавсифловчи ва мустақил омил сифатида иқтидорлиликнинг таркибига кирувчи ижодий қобилияти.	an ability of an individual characterizing readiness for producing new ideas and an independent factor comprising creative skills
Педагогика pedagogy	1) педагогда таълим ва тарбия жараёнини ташкил этишга нисбатан ижодий, креатив ёндашиш, мавжуд педагогик муаммоларни ижобий ҳал қилишга бўлган қобилият ва малакаларини ривожлантириш; 2) талабаларда ўқув материалларини ўзлаштиришга ижобий, мустақил ёндашиш, ўқув топшириқларини бажаришда янги, ижодий ва креатив ғояларни илгари суриш қобилияти кўникмаларини шакллантириш ҳамда босқичма-босқич ривожлантириш асосида касбий тайёрлаш асосларини ёритадиган, шахс креативлигининг турли ёш босқичлари хусусиятларига мувофиқ ривожланиши масалаларини ўрганувчи фан	1) developing teacher’s creative approach toward organizing educational process and skills of positive solving of existing pedagogical problems; 2) a science about developing students’ positive and independent attitude toward mastering the learning materials, promotion of new ideas when fulfilling assignments; covering professional training basics based on the step by step development, studying issues of development individual’s creativity in accordance with peculiarities of different age stages.
Креатив қобилият Creative ability	шахснинг ижодий фаолиятни ташкил этиш ва унинг натижаланганлигига эришишни таъминлаш имкониятини белгиловчи индивидуал хусусияти	an individual peculiarity of a person that identifies a possibility of organizing creative activity and providing its effectiveness.
Ижод Creative work	ижтимоий субъектнинг янгилиги, аҳамияти ва фойдалилиги жамият ёки муайян гуруҳ томонидан тан олинган фаолияти ёки фаолияти натижаси.	a results of a work acknowledged by a society or a certain group of people on subject’s novelty, significance and usefulness.

Ижодий тафаккур Creative thinking	тафаккурнинг ижод жараёнини ташкил этиш ва ижод натижалари (маҳсуллари)ни башоратлашни ифодаловчи тури.	a type of thinking that expresses the organization of creative work and predicts its results.
Ижодий топшириқлар Creative assignments	муаммоли вазиятларни тизимли таҳлил асосида ҳал қилишга йўналтирилган масалалар тизими.	a system of issues intended to solve based on the systematic analysis of problem-based cases.
Ижодкорлик Creativeness	муайян янгиликнинг аҳамияти ва фойдали эканлигини белгиловчи шахс фаолияти ва унинг натижаси.	an individual's activity and its result that identify significance and usefulness of novelties.
Ижодкор шахсни шакллантириш Training a creative persponality	касбий-ижодий фаолият тажрибаларини қарор топтириш ва бойитиш асосида ижодий ғоя, уларни амалга ошириш кўникма ва малакаларига эга шахсни шакллантириш ҳамда ривожлантириш	formation and development of an individual's skills on producing creative ideas based on the experience of professional and creative activity.
Ижодий қобилият Creative ability	ижодий фаолиятни муваффақиятли амалга ошириш ва унинг натижаланганлигини баҳолашда намоён бўладиган индивидуал хусусияти	an individual peculiarity demonstrated in assessing creative activity and its effectiveness.
Ўзини ўзи ижодий фаоллаштириш Creative self-activation	шахснинг ижодий фаолиятда ўз имкониятларини тўлақонли намоён қилиши ва ривожлантириши	development and absolute demonstration of abilities in individual's creative activity

VII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари

1. Мирзиёев Ш.М. Миллий таракқиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. –Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ,2017.
2. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. –Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ,2018
3. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 488 б.
4. Каримов И.А. Юксак маънавият – энгилмас куч. –Т.: “Маънавият”, 2008.–176 б.
5. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. – Т.: “Ўзбекистон”, 2011.–440 б.
6. Каримов И.А. Она юртимиз бахти иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир. –Т.: “Ўзбекистон”, 2015. – 302 б.

Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПФ-4732-сон Фармони.
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2015 йил 20 августдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни ташкил этиш чора тадбирлари тўғрисида”ги №242-сонли Қарори.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 28 июлдаги “Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш ва соҳани ривожлантиришни янги босқичга кўтариш тўғрисида”ги ПҚ 3160 сонли қарори.

Махсус адабиётлар

1. Миллий ғоя:асосий тушунча ва тамойиллар (қўлланма). – Т.: Янги аср авлоди, 2001.
2. Мустақиллик мафкураси ва Ўзбекистонда демократик жамият қуришнинг иқтисодий, ижтимоий ва маънавий негизлари. -Т.: Университет,2001.
3. Азизходжаева Н.Н. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. – Т.: Молия, 2003. –192 б.
4. Миллий ғоя:асосий тушунча ва тамойиллар.(дарслик)
5. –Т.: “Академия”, 2005.

6. Миллий ғоя: тарғибот технологиялари ва атамалар луғати. Назаров Қ. таҳрири остида. –Т.: Академия нашриёти. 2007.
7. Ишмухамедов Р., Абдуқодиров А., Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар (таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун амалий тавсиялар). –Т.: “Истеъдод” жамғармаси, 2008. –180 б.
8. Ишмухамедов Р., Абдуқодиров А., Пардаев А. Тарбияда инновацион технологиялар (таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун амалий тавсиялар). –Т.: “Истеъдод” жамғармаси, 2009. – 160 б.
9. Замоновий дарс. / Масъул муҳаррир Ш. Шомансуров – Т.: А. Авлоний номидаги халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш марказий институти, 2007. –120 бет.
10. Холиқов И., Собирова М., Машарипова Г. “Маънавият асослари” фанини замоновий педагогик технологиялар асосида ўқитиш. — Т.:ТДПУ, 2013.
11. Уразова М.Б., Эшпулатов Ш.Н. Бўлажак ўқитувчининг лойиҳалаш фаолияти. // Методик қўлланма. – Т.: ТДПУ, 2014. 6,5 б.т.
12. Тоҳириён А., Собирова М., Замонов З. Миллий ғоя туркумига кирувчи фанларни ўқитишда интерфаол таълим методларидан фойдаланиш бўйича услубий тавсиялар. – Т.: РТМ, 2017.

Электрон таълим ресурслари

1. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги: www.edu.uz.
2. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги: www.uzedu.uz.
3. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги ҳузуридаги Мультимедиа умумтаълим дастурларини ривожлантириш маркази: www.eduportal.uz, www.multimedia.uz.
4. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳузуридаги Бош илмий-методик марказ: www.bimm.uz
5. Тошкент давлат педагогика университети: www.tdpu.uz
6. Тошкент давлат педагогика университети ҳузуридаги халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази: www.giy.uz
7. Ижтимоий ахборот таълим портали: www.Ziyonet.uz.
8. <http://www.school.edu.ru> - Umumtaʼlim portali (rus tilida),
9. <http://www.alledu.ru> - “Internetdan taʼlim” portali (rus tilida),
10. <http://www.rostest.runnet.ru> - Test olish markazi serveri (rus tilida),
11. <http://www.allbest.ru> - Internet resurslari electron kutubxonasi (rus tilida),
12. <http://www.mathype.narod.ru/> - Online-darsliklar (rus tilida),
13. <http://www.gov.uz> - Ўзбекистон Республикаси Hukumati portali.
14. <http://www.istedod.uz> – “Isteʼbdod” jamgʻarmasi sayti.
15. <http://www.edunet.uz> – maktablar, ўқувчи va ўқituvchilar sayti.